

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜR MERKEZLERİNİN SOSYAL ETKİLEŞİM ALANLARININ
MEKANSAL DİZİM YÖNTEMİ İLE İRDELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çiğdem BAYRAM

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

EYLÜL 2016

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜR MERKEZLERİNİN SOSYAL ETKİLEŞİM ALANLARININ
MEKANSAL DİZİM YÖNTEMİ İLE İRDELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Çiğdem BAYRAM
(502131007)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alper ÜNLÜ

EYLÜL 2016

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 50213150 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Çiğdem BAYRAM, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “DEĞİŞEN TOPLUMSAL YAPI İÇİNDE KÜLTÜR MERKEZLERİNİN SOSYAL ETKİLEŞİM ALANLARININ MEKANSAL DİZİM YÖNTEMİ İLE İRDELENMESİ”başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Alper ÜNLÜ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doc. Dr. Erincik EDGÜ**
Düzce Üniversitesi

Yrd. Doc. Dr. Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU.....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 5 Eylül 2016
Savunma Tarihi : 23 Eylül 2016

Canım Anneme,

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca yazabilmem konusunda bana hep destek olan, elimdeki A4'lerden kocaman bir tez çıkarmamı sağlayan Sayın Hocam Prof. Dr. Alper ÜNLÜ'ye,

Çalışmamda yapıcı eleştirileri için Sayın Jüri Üyelerim Doç.Dr. Erincik EDGÜ, Yrd.Doç.Dr. Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU ve tezimi basıma hazırlamama yardım eden Araş. Gör. İpek Pınar ŞAHİN'e

Alan çalışmalarının yapıldığı Kadıköy Halk Eğitim Merkezi, Pendik Atatürk Kültür Evi ve Caddebostan Kültür Merkezi personellerine,

Değerli meslektaşım, manevi ablam Esra ÖZSÜT AKAN'a

Alan çalışmalarında yardımcı olan ve her zaman yanımda hissettiğim arkadaşlarım Sümeyra EROĞLU, Hazal KANDEMİR, Fatma GÖRAL ve Aysel KARAGÖZ'e,

Beni bugünlere getiren ve desteklerini hep arkamda hissettiğim başta annem Yeter BAYRAM ve babam Sezai BAYRAM olmak üzere tezimin yazılmasına yardımcı olan tüm aile ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Eylül 2016

Çiğdem Bayram
(Mimar, İç mimar)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xxiii
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	4
1.2 Literatür Araştırması	4
1.3 Hipotez	5
2. ÇEVRE DAVRANIŞ ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA KÜLTÜR MERKEZLERİNDE SOSYAL ETKİLEŞİM İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1 Kültür Merkezleri ve Çevre Davranış Çalışmaları.....	8
2.2 Kültür Merkezleri Kapsamında Algı, Bilişim, Davranış Kalıbı.....	11
2.2.1 Kültür merkezlerinde algı ve bilişim	11
2.2.2 Kültür merkezlerinde davranış kalıbı.....	13
2.3 Sosyal Etkileşim Teorileri, Psiko-Sosyal Etkenler ve Kültür Kavramı	15
2.3.1 Kültür merkezleri bağlamında sosyal etkileşim teorileri	16
2.3.2 Kültür merkezlerinde kişisel alan ve kişiselleştirme.....	17
2.4 Düşük Etkileşimli (Sosyofugal) ve Yüksek Etkileşimli (Sosyopetal) Mekan Oluşumu	18
2.5 Güçlü (Strong) ve Zayıf (Weak) Mimari Program Olgusu	21
2.6 Bölüm Sonucu	23
3. İSTANBUL'DA 1930-2016 YILLARI ARASINDA TOPLUMSAL YAPININ VE KÜLTÜR MERKEZLERİNİN DEĞİŞİM SÜRECİ	25
3.1 Dünyada ve Türkiye'de Kültür Merkezlerinin Tarihsel Değişimi.....	26
3.2 Kültür Merkezlerinin Dönüşümünde Etkili Parametreler	29
3.3 Türkiye'de Kültür Merkezlerinin Değişimi	33
3.3.1 I. Dönem 1930-1960 yılları arası sosyo-kültürel yapı:Halkevleri olgusu	36
3.3.2 II. Dönem 1960-1990 yılları arası sosyo-kültürel ve mimari yapı.....	40
1. 3.3.2.1 Atatürk Kültür Merkezi (1969-1977).....	42
2. 3.3.2.2 Pendik Atatürk Kültür Merkezi (1985).....	44
3.3.3 III. Dönem 1990-2015 yılları arası sosyo-kültürel ve mimari yapı	45
3. 3.3.3.1 Ortaköy Kültür Merkezi (1992-1998).....	47
4. 3.3.3.2 Caddebostan Kültür Merkezi (2005).....	48
5. 3.3.3.3 Şile Kültür Merkezi (2015).....	48
3.4 Bölüm Sonucu	49

4. TEZ METODOLOJİSİ.....	53
4.1 Metodolojinin Amacı.....	53
4.2 Kültür Merkezleri �rnekleri.....	53
4.3 Araştırma �l��tleri.....	54
4.4 Veri Toplama Yöntemleri.....	56
4.4.1 Mekansal Dizim (Space Syntax) yöntemi, ölçütler ve parametreler.....	57
4.4.2 Gözlem metodu	58
4.5 Olası Sonuçlar ve Tartışma Stratejisi	59
4.6 Bölüm Sonucu	61
5. KÜLTÜR MERKEZLERİNDE SOSYAL ETKİLEşİMİN SENTAKTİK ANALİZİ VE SONUÇLARI	63
5.1 Dizimsel Analiz Sonuçları.....	63
5.1.1 I. Dönem mekansal dizim analizi: Kadıköy Halk Eēitim Merkezi	64
5.1.2 II. Dönem mekansal dizim analizleri: Pendik Atatürk Kültür Evi.....	68
5.1.3 III. Dönem mekansal dizim analizleri: Caddebostan Kültür Merkezi	72
5.1.4 Dönemler arası mekansal dizim karşılaştırması.....	75
5.2 Gözlem Yöntemi Analizleri	87
5.3 Alan �alışmasının Karşılaştırma Sonuçları	94
5.4 Tartışma.....	98
5.5 Bölüm Sonucu	102
6. SONUÇ	105
KAYNAKLAR.....	109
EKLER.....	115
Ek A.....	116
Ek B.....	120
Ek C.....	122
Ek D.....	124
Ek E	126
�ZGE�Mİş.....	129

KISALTMALAR

AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
CKM	: Caddebostan Kültür Merkezi
KHEM	: Kadıköy Halk Eēitim Merkezi
KM	: Kültür Merkezi
Ort.	: Ortalama
PAKE	: Pendik Atatürk Kültür Evi
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
2D	: 2 Dimension (iki boyutlu)

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Güçlü ve zayıf programlanan bina kriterleri	22
Çizelge 3.1 : Kültür merkezi tipolojileri.....	29
Çizelge 4.1 : Alan çalışmasında karşılaştırılan kültür merkezlerinin özellikleri.....	54
Çizelge 4.2 : Gözlem metodu ile veri toplama prosedürü	58
Çizelge 4.3 : Gözlem metodu ile mekansal davranış modlarının sınıflandırılması... ..	59
Çizelge 5.1 : KHEM ortalama mekansal dizim değerleri.....	68
Çizelge 5.2 : PAKE ortalama mekansal dizim değerleri	71
Çizelge 5.3 : CKM ortalama mekansal dizim değerleri	75
Çizelge 5.4 : Analiz edilen rotadaki ort. mekansal dizim değerleri.....	76
Çizelge 5.5 : Giriş alanında karşılaştırılan mekansal dizim değerleri	78
Çizelge 5.6 : Danışma/gişe alanında karşılaştırılan mekansal dizim değerleri.	81
Çizelge 5.7 : Fuaye alanında karşılaştırılan mekansal dizim değerleri	83
Çizelge 5.8 : Ana salon girişinde karşılaştırılan mekansal dizim değerleri.....	85
Çizelge 5.9 : Gözlem metodu ile kültür merkezlerinde kaydedilen mekansal davranış modları.....	93
Çizelge 5.10 : KHEM analiz edilen alanların kullanım frekansı ve mekansal dizim değer çizelgesi	94
Çizelge 5.11 : PAKE analiz edilen alanların kullanım frekansı ve mekansal dizim değer çizelgesi	96
Çizelge 5.12 : CKM analiz edilen alanların kullanım frekansı ve mekansal dizim değer çizelgesi	97
Çizelge 5.13 : KHEM, PAKE ve CKM'de kullanım frekansı ve mekansal dizim arasında karşılaştırılan korelasyon değerleri.	100
Çizelge 5.14 : KHEM, PAKE ve CKM'de sosyal etkileşim frekansı ve mekansal dizim arasında karşılaştırılan korelasyon değerleri.	102
Çizelge A.1 : Kültür merkezlerinin sınıflarına ilişkin asgari nitelikler	116-119
Çizelge C.1 : KHEM gözlem metodu ile 14 Mayıs 2016, 11:55- 15:10 arası her saat başı 15 dk kaydedilen mekansal davranış modları	122
Çizelge C.2 : KHEM gözlem metodu ile 14 Mayıs 2016, 15:55- 19:10 arası her saat başı 15 dk kaydedilen mekansal davranış modları	123
Çizelge D.1 : PAKE gözlem metodu ile 15 Mayıs 2016, 11:55- 15:10 arası her saat başı 15 dk kaydedilen mekansal davranış modları	124
Çizelge D.2 : PAKE gözlem metodu ile 15 Mayıs 2016, 15:55- 19:10 arası her saat başı 15 dk kaydedilen mekansal davranış modları	125
Çizelge E.1 : CKM gözlem metodu ile 15 Nisan 2016, 11:55- 15:10 arası her saat başı 15 dk kaydedilen mekansal davranış modları	126
Çizelge E.2 : CKM gözlem metodu ile 15 Nisan 2016, 15:55- 19:10 arası her saat başı 15 dk kaydedilen mekansal davranış modları	127

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Davranış-insan ve çevre ilişkisi.....	9
Şekil 2.2 : Yapısal çevreyi anlama.	10
Şekil 2.3 : İnsan davranışının temel süreçleri.....	12
Şekil 2.4 : Davranışsal kavramlar-kullanıcı-yer (mekan) ilişkisi	14
Şekil 2.5: Altı kişinin masa etrafında birbirleri ile ilişkili olan altı vücut durumu ve yönü.....	19
Şekil 2.6:Yüksek etkileşimli (sosyopetal) ve düşük etkileşimli (sosyofugal) oturma düzenleri	20
Şekil 2.7 : Guell Park oturma birimi, Barselona, Antonio Gaudi.....	20
Şekil 3.1 : Pompidou Kültür Merkezi, Paris, Richard Rogers ve Renzo Piano.....	27
Şekil 3.2 : Tibou Kültür Merkezi, Yeni Kaledonya, Renzo Piano	27
Şekil 3.3 : Haydar Aliyev Kültür Merkezi ön görünüş, Bakü, Zaha Hadid	28
Şekil 3.4 : Haydar Aliyev Kültür Merkezi iç mekan, Bakü, Zaha Hadid.....	28
Şekil 3.5 : İstanbul temeline 1930-2016 arası kültür merkezlerinin yapım yılları ..	35
Şekil 3.6 : Ankara Halkevi (Eski Türk Ocağı Merkezi) zemin kat planı, 1932	37
Şekil 3.7 : Kadıköy Halkevi zemin kat planı, ön görünüşü 1938, 2012 ve 2016	39
Şekil 3.8 : Atatürk Kültür Merkezi sahne katı planı.....	43
Şekil 3.9 : Pendik Atatürk Kültür Evi ön görünüş,zemin kat planı ve çatı açıklığı...	44
Şekil 3.10 : Ortaköy Kültür Merkezi bina görünüşü, salon ve zemin kat planları ...	47
Şekil 3.11 : Caddebostan Kültür Merkezi bina görünüşü,zemin kat planı	48
Şekil 3.12 : Şile Kültür Merkezi bina görünüşü,zemin kat planı.....	49
Şekil 4.1 : Kadıköy Halkevinde belirlenen analiz noktaları	55
Şekil 4.2 : Pendik Atatürk Kültür Evi belirlenen analiz noktaları	55
Şekil 4.3 : Caddebostan Kültür Merkezi belirlenen analiz noktaları.....	56
Şekil 4.4: Araştırılan ilişkiler için karşılaştırılan veriler	61
Şekil 4.5: Alan çalışmasında izlenecek yöntem şeması.....	62
Şekil 5.1:KHEM’de belirlenen noktalar ve planın bölümlendirilmiş hali.....	65
Şekil 5.2 : KHEM rota üstündeki analiz alanlarının eş görüş alanları.....	66
Şekil 5.3 : KHEM zemin kat eş görüş çevresi değer grafiği	66
Şekil 5.4 : KHEM zemin kat bütünleşme değer grafiği.....	67
Şekil 5.5 : KHEM zemin kat bağlantısallık değer grafiği	67
Şekil 5.6: PAKE’de belirlenen noktalar ve planın bölümlendirilmiş hali	69
Şekil 5.7 : PAKE rota üstündeki analiz alanlarının eş görüş alanlar	69
Şekil 5.8 : PAKE zemin kat eş görüş çevresi değer grafiği.....	70
Şekil 5.9 : PAKE zemin kat bütünleşme değer grafiği.....	70
Şekil 5.10: PAKE zemin kat bağlantısallık değer grafiği.....	71
Şekil 5.11: CKM’de belirlenen noktalar ve planın bölümlendirilmiş hali	72
Şekil 5.12 : CKM rota üstündeki analiz alanlarının eş görüş alanları	73
Şekil 5.13 : CKM birinci kat eş görüş çevresi değer grafiği	73
Şekil 5.14 : CKM birinci kat bütünleşme değer grafiği	74
Şekil 5.15: CKM birinci kat bağlantısallık değer grafiği.	74
Şekil 5.16: Dönemler arası ortalama eşgörü alanı değeri değişimi.....	76

Şekil 5.17: Dönemler arası ortalama eşgörüş çevresi değeri değişimi	77
Şekil 5.18: Dönemler arası ortalama bütünleşme değeri değişimi	77
Şekil 5.19: Dönemler arası ortalama bağlantısallık değeri değişimi	78
Şekil 5.20: Giriş alanı ortalama eşgörüş alanı değeri değişimi.....	79
Şekil 5.21: Giriş alanı ortalama eşgörüş çevresi değeri değişimi	79
Şekil 5.22: Giriş alanı ortalama bütünleşme değeri değişimi	80
Şekil 5.23: Giriş alanı ortalama bağlantısallık değeri değişimi	80
Şekil 5.24: Danışma/Gişe alanı ortalama eşgörüş alanı değeri değişimi	81
Şekil 5.25: Danışma/Gişe alanı ortalama eşgörüş çevresi değeri değişimi	82
Şekil 5.26: Danışma/Gişe alanı ortalama bütünleşme değeri değişimi	82
Şekil 5.27: Danışma/Gişe alanı ortalama bağlantısallık değeri değişimi	82
Şekil 5.28: Fuaye alanı ortalama eşgörüş alanı değeri değişimi.....	83
Şekil 5.29: Fuaye alanı ortalama eşgörüş çevresi değeri değişimi	84
Şekil 5.30: Fuaye alanı ortalama bütünleşme değeri değişimi	84
Şekil 5.31: Fuaye alanı ortalama bağlantısallık değeri değişimi	85
Şekil 5.32: Ana salon girişi ortalama eş görüş alanı değeri değişimi	86
Şekil 5.33: Ana salon girişi ortalama eşgörüş çevresi değeri değişimi	86
Şekil 5.34: Ana salon girişi ortalama bütünleşme değeri değişimi.....	86
Şekil 5.35: Ana salon girişi ortalama bağlantısallık değeri değişimi.	87
Şekil 5.36: KHEM fonksiyon dağılımı ve gözlem noktaları	88
Şekil 5.37: KHEM gözlem yapılan alanlara bakış.....	89
Şekil 5.38: PAKE fonksiyon dağılımı ve gözlem noktaları.....	90
Şekil 5.39: PAKE gözlem yapılan alanlara bakış	90
Şekil 5.40: CKM fonksiyon dağılımı ve gözlem noktaları.....	91
Şekil 5.41: CKM gözlem yapılan alanlara bakış	92
Şekil 5.42: KHEM kullanım frekansı-mekansal dizim, sosyal etkileşim frekansı- mekansal dizim değerleri korelasyonları	95
Şekil 5.43: PAKE kullanım frekansı-mekansal dizim, sosyal etkileşim frekansı- mekansal dizim değerleri korelasyonlar	97
Şekil 5.44: CKM kullanım frekansı-mekansal dizim, sosyal etkileşim frekansı- mekansal dizim değerleri korelasyonları	98

KÜLTÜR MERKEZLERİNİN SOSYAL ETKİLEŞİM ALANLARININ MEKANSAL DİZİM YÖNTEMİ İLE İRDELENMESİ

ÖZET

Zamanla toplumun değişmesinin doğrudan etkileriyle mekanlar ve onların kullanımı da değişmiştir. Çevre–davranış çalışmaları çerçevesinde kaleme alınan bu tezde; değişen toplumsal yapı içinde farklı yıllarda yapılan kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarına odaklanılarak, sentaktik analizlerinin yapılması hedeflenmiştir. Tezin amacı, fiziksel çevre ile kullanıcı arasındaki ilişki üzerinden, kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının zaman içinde güçlü ya da zayıf mimari programlanmasının ne yönde değiştiğini ortaya koymaktır. Kullanıcı-mekan ilişkisi bağlamında, girişten etkinlik salonuna kadar belirlenen hareket rotasında, kullanıcılarının birbirleri ile ya da mekanla olan karşılaşma noktalarında elde edilen sayısal veri analizleriyle sosyal etkileşimin değiştiği tartışması açılmıştır.

Toplumsal değişim ile sosyal etkileşimi bina içinde inceleyebileceğimiz en iyi mimari örneklerden biri kültür merkezleridir. Kültür merkezleri, doğrudan toplumun ve egemen kültürün mimari olarak şekillendirdiği yapıyı çevreyi yansıtmaktadır. Zaman içinde sosyo-kültürel ve politik etkenler kültür merkezi binalarının mimari programını/içerdiği işlevleri de değiştirmiştir. Cumhuriyet'in kurulması ve inkılapların yerleştirilmesi amacıyla güçlü programlama ile yapılan kültür merkezleri, günümüze kadar gelen süreçte esneklik kazanmıştır. Çalışmanın ana strüktürünü oluşturan bu değişim, seçilen kültür merkezleri ile sentaktik olarak incelenmektedir.

Birinci bölümde, tez konusuna giriş yapılarak, tezin amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde tez konusu çevre davranış çalışmaları kuramsal çerçevesine alınarak, kültür merkezlerindeki algı, bilişim, davranış kalıbı, kişisel alan gibi kavramlar sosyal etkileşim teorileri ile aktarılmıştır. Kullanıcı-çevre etkileşiminde, sosyopetal/sosyofugal mekan oluşumu ile güçlü/zayıf mimari programlama olgusuna değinilmiştir.

Üçüncü bölümde; değişen toplumsal yapının, kültür merkezleri üzerinden tartışmaya açılabilmesi için, kültür merkezleri hakkında literatürde yer alan temel bilgiler ele alınmıştır. Sonrasında kültür merkezlerinin ortaya çıkışı, tipoloji oluşumu, zaman içindeki mekansal değişimi ve değişimi oluşturan sosyo-kültürel ve politik olaylar, 1930-2016 yılları arasında, üç dönem şeklinde gruplandırılarak aktarılmıştır. Bu dönemlerde yaşanan sosyo-kültürel ve politik olaylar kültür merkezi üzerinden aktararak konunun sentaktik olarak ele alınmasına zemin hazırlamıştır.

Metodoloji kısmını oluşturan dördüncü bölüm kapsamında, farklı dönemlere ait kültür merkezlerinde kamusal alan kullanımının değişim gösterdiği hipotezi; mekansal dizim yönteminin neden seçildiği, alan çalışmasında ele alınan örnekler, veri toplama yöntemleri, karşılaştırma ölçütleri, ön kabulleri ve olası sonuçları ile birlikte açıklanmıştır. 1930-2016 yılları arasında farklı yapıyı yıllarına sahip, analiz edilecek örneklerden birinci dönem analizleri için Kadıköy Halk Eğitim Merkezi (KHEM), ikinci dönem analizleri için Pendik Atatürk Kültür Evi (PAKE) ve üçüncü dönem

analizleri için Caddebostan Kültür Merkezi (CKM) seçilmiştir. Alan çalışmasının analizlerinin ve karşılaştırılmalarının oluşturduğu beşinci bölümde; örneklerin mekansal dizim yöntemi ile eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri ile gözlem metodu kullanılarak kullanım frekansları ve sosyal etkileşim frekansları çıkartılmıştır. İlk etapta, dönemler arasında açıkça fark edilen kurgusal değişim, dizimsel değerler temelinde tartışılmıştır. KHEM derin ve parçalanmış mekanlardan oluşurken, PAKE ve CKM daha bütünleşik ve görsel erişimin sağlanabildiği bir arada mekanlardan oluşmaktadır. Analiz edilen kültür merkezi bina örneklerinde, girişten başlanarak etkinlik salonuna çizilen rotadaki alanların sentaktik okunmasını sağlayan ortalama eş görüş alanı, ortalama eş görüş çevresi, ortalama bütünleşme ve ortalama bağlantısallık değerlerinin değişimi; üç farklı yapım yılına sahip üç kurguyu sayısal olarak karşılaştırmayı sağlamaktadır. İkinci etapta binalardaki sosyal ve fiziksel yapı, binanın kullanım frekansı ile dizimsel değerleri arasındaki ilişkinin korelasyon verileri şeklinde ortaya konulmuştur. KHEM'de elde edilen dizimsel değerler-kullanım frekansı arasındaki korelasyon verileri PAKE ve CKM'ye göre daha kuvvetli ilişkiye sahip çıkmaktadır. Tezde fiziksel mekan-kullanım ilişkisini sosyal etkileşim bağlamında detaylandırmak için iki ve daha fazla birey arasında sosyal etkileşimin oluştuğu varsayılan mekansal davranış frekansı ile mekansal dizim değerleri arasındaki korelasyonlar da tartışmaya açılmıştır. Bu korelasyon değerleri ile farklı zaman diliminde yapılmış, farklı tipolojideki kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının nasıl değiştiğine yönelik sayısal sonuçlara ulaşılmıştır.

Tezin tartışma kısmında, farklı yapım yılına sahip kültür merkezlerinde sosyal etkileşim olgusu sentaktik biçimde analiz edilerek, sosyal etkileşime yönelik alanların kullanım frekansı ve mimari kurgusu arasındaki ilişkisi tartışılmıştır. Sonuç olarak; farklı zaman dilimlerinde farklı toplumsal zemin ile birlikte yapılmış olan kültür merkezi binalarının güçlü programlamasının değişim gösterdiği ortaya konulmuştur. 1930'dan günümüze, farklı dönemlerde inşa edilmiş kültür merkezlerinde, sosyal etkileşim bina içinde giderek yayılmaktadır. Tez kapsamında birden çok işlevi bir arada bulunduran kültür merkezlerinde, zamanla mimari programlamanın değişimi mekansal dizim yöntemi ile sayısallaştırılarak, kültür merkezlerinin kamusallık bağlamında nasıl bir programdan geldiği ve nasıl değişmekte olduğu durumlarına vurgu yapılmaktadır.

EXAMINING THE SOCIAL INTERACTION AREAS OF CULTURE CENTERS WITHIN SPACE SYNTAX PARAMETERS

SUMMARY

In time, spaces and their usage have become different with the direct effect of changes in society. In the current thesis written about the environment-behavior studies, the social interaction areas of cultural centers, which built in different years in the changed social structures, have been focused. The aim of the thesis is to exhibit syntactically how the social integration areas of cultural centers have changed in that time by strong and weak architectural programming by making correlation between physical environment and its user.

Relationship of between of user-social interaction-space, cause starting the discussion of the meeting of people with each other or place at social interaction points through the route leading from entrance to event hall, shown with quantitative data, effects social interaction of building.

One of the best examples of architecture of the building that analyze social change and social interaction is culture centers. Culture Centers reflect society and the dominant culture that shaped architectural built environment. In time, socio-cultural and political forces have changed functions, involved the architectural program of the culture center buildings. Culture centers built with strong programming to aiming of the establishment of Republic and setting of reforms in the cultural life, in the process until today, it has gained flexibility. This exchanged from the main structure in this study, analyzed syntactic with selected culture centers.

In first chapter of the thesis, the general information about the aim, content and method of thesis is given by introducing to subject. In the second chapter, this subject has been expanded the concepts such as perception, cognition, behavior pattern and personal space in terms of environment-behavior studies by social interaction theories. In the human-environment interactions, the formation of sociopedal/sociofugal space and phenomena of strong and weak architectural programming have been mentioned.

In the third chapter of the thesis, in order to open debate the changed social structures over cultural centers, the basic information about cultural centers in the literature has been included. Then, the formation of typology, the emergence of the cultural centers, and spatial variations over time has been categorized as three periods between 1930-2016. Socio cultural and political events happened in that term cause analyzing of subject syntactically over culture centers.

In the process since the foundation of republic till today, changing of cultural centers configuration depends on many socio-cultural and political dynamics. Examining process between specified periods in Turkey, After the foundation of the Republic, the first cultural structure is the Community Centers. During 1932-1952, community centers built with rational-functionalist attitude, the state wants to place the revolution due to strong programming has reflected the powerful router attitude building program.

After 1952, community centers are closed during the transition to multiparty era. The state's power impact reduced on design of cultural centers, then showed up private with the establishment of summer cinema in 1950. By founded the State Planning Organization in 1961, planned period were passed with examined culture and education policy conditions, measures targets and investments were taken.

The television that have much social effects entered the house. In 1960, 1970 and 1980 military intervention against the government have moved cultural center to the home where people come together in. These effects of social events caused that cultural centers have been started and finished too late buildings. Cultural centers design and construction process until the end of the 1990s in our country remained as intermittent interventions.

In the fourth chapter, that refers methods part of the thesis, the hypothesis that the use of public space was changed in different term's cultural center, the reason why is the space syntax method selected, the examples that examined in the field study, the data collection methods, comparison criteria, presupposition and possible consequences have been mentioned. Examples that are built at different terms of 1930 and 2016 are analyzed, Kadıköy Public Education Center was selected as an example for the first period of analysis, Pendik Atatürk Culture House was selected as an example for the second analysis, Caddebostan Culture Center was selected as an example for the third analysis. Fifth chapter that is given and the comparison of the case study, example's space syntax values and the frequencies of usage and social interaction were obtained.

At the first stage, variances of spatial configuration between the periods were analyzed based on with syntactic values. While KHEM has depth and divided areas, PAKE and CKM has integrated and shallow areas. In examined culture centers, isovist area, perimeter, integration and connectivity values were determined by comparison of differences between all areas of social interaction and circulation of the following spaces within three separate periods: ground floor, entrances area, foyer, consultation/booking office and the sitting areas. At second stage, the correlation between the frequency of the use of buildings and syntactic values were obtained in building's social and physical structure. KHEM's correlation between the user's frequency and syntactic values are more significant than PAKE and CKM's correlation values. By detailing physical space and its usage, the correlation between the frequency spatial behavior that occur social interaction between two or more individuals and the space syntax values are also revealed. By these correlation values, how the social interaction areas in culture centers have changed in time is determined via qualitative results.

In the last chapter of the thesis, the relationship between the frequency of usage of social interaction spaces and the space/architectural program has been demonstrated syntactically by analyzing the social interaction of different term's cultural centers. As a result, it was showed that strong or weak programming of building has varied in time based on the context of publicity. 1930 to present, social interaction have been increasingly spreading in building that cultural centers built different term. In the context of the thesis, while the changing of the architectural programming at the cultural centers that have multiple functions has demonstrated by space syntax method, the cultural centers come from which programs in the context of publicity and how they changed/is changing.

Thesis contributes that the social life of the building is being understand better by analyzing the syntactic. However method of space syntax that is analyzed the

possibility of spatial and social structure is expected to make a contribution in the cultural center building typology.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze her dönemde ibadet, ticaret, eğlence ve benzeri amaçlarla bir araya gelebilmek için insanoğlu toplanma yerlerine ihtiyaç duymuştur. Romalılar amfiteatro yapılarını eğimden yararlanarak spor ya da tiyatro oyunlarını birlikte izleyebildikleri, sosyal alan olarak tasarlarken; Yunanlılar tapınaklarını içinden geniş açıklık geçen, tüm kente hizmet eden ve insanları bir araya getiren ibadet mekanı olarak tasarlamışlardır. Osmanlılar külliyelerini sadece dini yapı olarak kullanmamışlardır. Bunun yanı sıra eğitim fonksiyonunun daha ağır bastığı ve toplumsal törenlerde bir araya geldikleri sosyal kültürel mekan olarak da kullanmışlardır.

Eğitim, dinlence ve eğlence gibi sosyal etkileşim için kurulan kültür merkezleri; sanatsal etkinliklerle ve taşıdığı değerlerle günümüz kentlisinin sosyal hayatının önemli bir parçasıdır. Bu mekanlar toplumsal yaşamın getirdiği değişime ayak uydurabilmek için değişerek yeni ihtiyaçlara da ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda asıl işlevi insanları bir araya getirmek olan kültür merkezleri zemin kotunda kentle birleşen kamusal alanlar olmalıdır. Zemin kotunda meydanaşarak insanları içine davet etmelidir. Buna zıt olarak günümüzde; toplumsal değişim, kentleşme, küreselleşme, değişen politik sebepler, gelişen teknoloji, farklılaşan ve özelleşen mekan kullanımı ile birlikte kültür merkezleri de çevreden daha çok yalıtılmakta ve içe doğru kapanmaktadır. İşlevsel özelleşme ile artık geniş çok amaçlı salonlara ihtiyaç duyulmaması ve/veya bilgisayar teknolojisiyle tüm işlevleri içinde çözülme esnekliğinde tasarlanarak meydanaşamadan küçük parsellere sığmak zorunda kalması kültür merkezlerini ve kullanıcıyı, aslında olmadığı kadar, kentten koparmaktadır.

Kültür merkezlerinin işlevsel içeriği göz önünde tutularak, değişen yapısına bakıldığında, Cumhuriyetin ilanı ve bununla birlikte değişen toplumsal yapıyla halkın bir araya geldiği ilk sosyal-kültürel bina tipolojisi olarak karşımıza "Halkevleri" çıkar. Sonraki süreçte bu yapılar "Semt Konağı", "Toplum Merkezi", "Yaşam Merkezi", "Sanat Merkezi", "Kültür Evi", "Kültür Sitesi", "Fuar ve Kongre Merkezi" gibi bina tipolojileriyle oldukça çeşitlenmektedir.

Bu tez çalışmasında, yapısal çevrenin sosyal etkileşim üzerindeki etkisi, kültür merkezleri açısından ele alınarak sentaktik olarak irdelenmektedir. Değişen toplumsal yapı ile birlikte her yaştan kullanıcıya hitap edebilen, bir araya gelme mekanları olan kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarında fonksiyon-kullanıcı-davranış ilişkisi, binanın güçlü/zayıf programlanması üzerinden tartışılmaktadır. Sosyal etkileşime yönelik alanlarda mekansal kurgunun ya da mekansal işlevin davranışa etkisi ortaya konulmaktadır. Kültür merkezlerinde kamusal alan kullanımının zaman içinde farklılaşması öne çıkarılarak sosyal etkileşime özgü davranış ve durumlar ele alınmıştır. 1930-2016 yılları arasında inşa edilen kültür merkezlerinden oluşan bir örneklem üzerinden, kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanları hem mekansal dizim değerleri hem de mekan kullanımı açısından irdelenmektedir.

Çalışmada, zaman içinde kültür merkezlerinin değişen mekansal kurgusu ve kamusal alan kullanımı, kullanıcının mekan kullanımı gözlemlenerek, binanın güçlü ya da zayıf programlanması çerçevesinde yorumlanacaktır. Bu noktadan hareketle tezde, değişen toplumsal yapı içinde farklı yapıyımla sahip kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının güçlü ya da zayıf programı değişim gösterdiği tartışılmaktadır. Tez kapsamında "Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar gelen süreçte, pek çok politik, sosyal ve kültürel sebepten kaynaklanan toplumsal yapının değişimi, mimari programlamayı ve sosyal etkileşimi değiştirdiği" savı; kültür merkezlerinin fiziksel alan verilerinin mekansal dizim yöntemi kullanılarak analiz edilmesi ile elde edilmekte, aynı zamanda gözlem yoluyla edinilen kullanım frekansı verileri ile ilişkilendirilerek mekan kurgusunun sosyal etkileşim üzerindeki etkisi ortaya konulmaktadır. Alan çalışması için ise, benzer mimari fonksiyonlara sahip 1930-2016 yılları arasında inşa edilmiş, yapıldığı yılları yansıtabilen, günümüzde hala kullanılabilen ve aralarında karşılaştırma ile gözlem yapılabilecek üç farklı tipolojide kültür merkezi seçilmiştir.

Bu tez çalışması ile öncelikle çevre-davranış ve sosyal etkileşim kuramsal çerçevesinde tartışmaya açılmakta, ardından 1930-2016 yılları arasında seçilen kültür merkezleri örnekleri üzerinden değişen toplumsal yapının süreç okuması yapılmıştır. Çalışmada seçilen kültür merkezleri örnekleri ile sosyal etkileşim alanlarının fiziksel değişiminin, mekan-kullanıcı arasındaki sosyal etkileşimi ne derecede etkilediği sorusuna cevap aranmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı belirli bir zaman dilimi içindeki kültür merkezlerindeki değişimi mimari programlama, sosyal etkileşim düzeyi ve mekan-kullanım ilişkisi ile ortaya çıkarmaktır. Dizimsel değerlerin ve zayıf/güçlü mekan kurgusunun iç mekandaki sosyal etkileşim seviyesinin bulunmasında önemli etkenler olması nedeniyle çalışmada Mekansal Dizim teorisi ve yöntemi tercih edilmiştir. Dönem ve kurgu karşılaştırmasını oluşturacak farklı yapım yılına sahip kültür merkezlerindeki zayıf/güçlü mimari programlama, sosyal etkileşime yönelik alanların yüksek/düşük sosyal etkileşim frekansı ve derin/sığ dizimsel değerlerinin karşılaştırılması çalışmanın odak noktalarıdır. Bu odak noktalarına dair veri sağlamak için, İstanbul'da bulunan kültür merkezlerinin gelişimi incelenerek, bu çalışmanın alan çalışmasına altyapı oluşturulmuştur.

Kültür merkezlerinin değişimi ve gelişimi ile ilgili ilişkileri irdeleyebilmek için kullanıcı, kent ve değişen toplumsal yapı ile olan ilişkisini düşünmek gerekir. Kültür merkezlerinin kullanıcı-mekan etkileşiminde pek çok kullanıcı profilinin bir araya gelebildiği kamusal mekan bağlamında ele alınıp sosyal etkileşim kuramları ile tartışılması, konuya psikolojik bir boyut da kazandırmaktadır. Mimari plan kurgusu ve mekan-kullanıcı etkileşiminde mekanın sosyal etkileşimini destekleyen ya da ayıran karakteri, mimari programı dahilinde değerlendirilmektedir.

Çalışmada fiziksel yapıların karşılaştırılması ve sosyal yapı üzerinden analiz edilmesi mekansal dizim yöntemi ile aktarılmaktadır. Mekansal dizim, fiziksel ve sosyal yapının birbiri üzerinden analiz edilmesine olanak sağlarken; kavramsal çerçevede sosyal etkileşim kuramı, çevre davranış çalışmaları kapsamında ele alınıp algı, biliş, kişisel mekan, davranış kalıbı dahilinde tartışılması ile de üretken bir çalışma alanı sağlanmaktadır. Çevre-davranış çalışmalarında yer verilen, fiziksel çevre ve kullanıcı arasındaki karşılıklı etkileşimde, algı, biliş ve davranış döngüsü içindeki çevre, insana/kullanıcıya etki etmektedir. İnsan da mekana/çevreye davranışıyla tepki vermektedir. Bu çalışmada kullanıcı-kültür merkezi etkileşimini belirleme amacıyla mekanın mimari programı ve kullanıcı mekanı kullanıp kullanmadığına bağlı olarak sosyopetal (yüksek etkileşimli) ya da sosyofugal (düşük etkileşimli) mekan karakteri, mekanın kullanım frekansı ve derin/sığ dizimsel değerleri ile karşılaştırılmaktadır.

1.1 Tezin Amacı

Zamanla değişen ve göç alarak devamlı büyüyen kent, güvenlik ihtiyacı, gelişen/değişen teknoloji, yürütülen politika, mevcut sosyal ve toplumsal yapı; kültür merkezlerinin ihtiyaç programını, sosyal etkileşim alanlarını ve doğrudan insan etkileşimini de değiştirmiştir. Tezde bu zamanla değişen toplumsal yapıya özgü sosyal etkileşimin ya da binanın programı, mekanın derin-sığ dizimsel değerleri ve bugünkü kullanımı arasındaki ilişki ağları ile araştırılmaktadır. Çalışmanın amacı, ele alınan süreçte farklı yapım yılına sahip karşılaştırılabilir kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının değişimini, kurulan mekan-kullanıcı ilişki ağları ile sentaktik olarak analiz etmektir. Bu ilişki ağları, mekanın yüksek etkileşimli (sosyopetal)/düşük etkileşimli (sosyofugal) karakter oluşumunun, kurgunun zayıf/güçlü mimari programına müdahale ederek güçlü programı yumuşattığı, ya da derin alanların da artık bütünleşik alanlar kadar kullanıldığı durumları araştıran, verilerin matematiksel olarak karşılaştırıldığı analizlerdir. Karşılaştırmak için seçilen kültür merkezlerinin dizimsel verileri ve sosyal yapının mekanı kullanım verileri üst üste konularak, kullanıcı-mekan çakıştırması ile mekanın karakteri ve programı değerlendirilmektedir. Özet olarak, plan ve fonksiyon kurgusu ile kültür merkezleri tartışmaya açılıp, yaklaşık aynı fonksiyonları taşıyıp bugün hala hizmet veren ve yapım yılları sırasıyla, 1938, 1985 ve 2005 olan örnekler ile kurgusal değişimin değerlendirilmesi ve sosyal-fiziksel yapının karşılaştırılması üzerinden binaların kullanıcı mekan ilişkisi ile sosyal etkileşimi sentaktik olarak analizi hedeflenmektedir.

1.2 Tezin Kapsamı ve Yöntemi

Tez, değişen toplumsal yapının kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanları üzerinden, çevre davranış çalışmaları çerçevesinde başlayarak sosyal etkileşimi ve kurguyu sentaktik olarak tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışmada ele alınan kültür merkezlerinde, girişten ana salona/sinema salonuna giden rota üstünde sosyal etkileşim alanı olarak karşılaşma ve birliktelik mekanı oluşturan giriş, danışma/banko, fuaye ve salon girişi alanlarına odaklanılmaktadır. Bu amaçla öncelikle, kavramsal bir alt yapı oluşturma için algı, bilişim, davranış kalıbı, kişisel alan, kişiselleştirme, sosyopetal/sosyofugal mekan karakteri ve binanın zayıf/güçlü programlanma durumu açıklanıp, fiziksel ve sosyal çevre ilişkileri irdelenmektedir. Tezin ana omurgasını belirleyen “Mekan Dizimi” ise hem teori, hem de yöntem olarak metodoloji kısmında

detaylandırılmaktadır. Verilen kuramsal çerçeveden hareketle, alan çalışmasını oluşturan kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının dizimsel değerleri ile kültür merkezlerinin kurgusal değişimi toplumsal yapının değişim izlerini çıkarılmasını hedeflemektedir.

Türkiye'de Kültür Merkezleri Daire Başkanlığı'nın bakanlık bünyesinde kurulması ile İstanbul Atatürk Kültür Merkezi dışında kültür merkezi inşaatları 1976 yılında başlatılmıştır (Sütlüoğlu, 2007). Yasal düzenlemelerdeki değişimlerin paralelinde il ve ilçe belediyelerinin kendi olanakları dahilinde yürüttükleri projeler sonucunda İstanbul'da kültür merkezlerinin sayısı 1999-2000 yıllarının başında artış göstermiştir. 1990'a kadar Atatürk Kültür Merkezi (1969/1977) ve Pendik Atatürk Kültür Merkezi (1985) dışında, İstanbul'da belediyeler ya da bakanlıklar tarafından "Kültür Merkezi" adıyla yapılmış bir kültür merkezi yapısına rastlanmamaktadır (Şahin, 2008). İstanbul'da kültür merkezlerinin, bina tipolojisi olarak karşımıza çıkması ve değişiminin toplumsal değişimlerin üzerinden izlenebilmesi için 1930'dan günümüze üç dönem belirlenmiştir. Birinci dönemi 1930-1960 yılları arası, ikinci dönemi 1960-1990 yılları arası, son dönem ise 1990'dan günümüze olarak sınıflandırılmıştır. Alan çalışması olarak seçilen; Kadıköy Halkevi (Kadıköy Halk Eğitim Merkezi) (1938), Pendik Atatürk Kültür Evi (1985), Caddebostan Kültür Merkezi (2005) üç döneme ayrılan sürecin noktasal karşılaştırılmasına imkan sağlamaktadır. Her yaştan kullanıcının bir araya gelebildiği sosyal etkileşim alanlarında, gözlem metodu ile sosyal yapının (kullanıcının) davranış modları elde edilerek kullanım frekansı şeklinde sayısal olarak ifade edilirken, mekansal dizim yöntemi ile fiziksel yapının (mekan kurgusunun) dizimsel değerleri çıkartılarak sayısal veriler haline dönüştürülmektedir. Bu elde edilen iki verinin matematik tabanda ilişki analizi ile mekan kurgusu, sosyal etkileşim ve kullanım frekansı arasında nasıl ve ne derece bir ilişki olduğu ortaya konulmaktadır.

1.3 Bölüm Sonucu

Bu bölümde tezin amacı, yöntemi ve kapsamı hakkında bilgiler verilerek tezin ilerleyeceği ana hat çıkarılmıştır. Tez konusu olarak kültür merkezlerinin seçilmesi, insan-insan, insan-çevre, çevre-davranış etkileşiminin en iyi kamusal bir mekanın sosyal etkileşim alanlarında izlenebileceği fikri çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Değişen toplumsal değerler, eğitim/kültür politikası ve politik sebepler ile noktasal

dönem karşılaştırması şeklinde genişleyen tez; 1930-1960, 1960-1990 ve 1990-2016 yıllarında yapılmış kültür merkezlerinin dizimsel değerlerinin ve kullanım frekansının karşılaştırılması tartışmaya anlam kazandırmaktadır. Tez çalışması boyunca, Cumhuriyet dönemine ait olan, ana salon ve eğitim fonksiyonunun yer verildiği kültür merkezlerinin geçirdiği tipoloji değişimi tezin odak noktası olup değişen mekansal kurgunun sosyal etkileşimi nasıl ve ne derece etkilediği söylemine alt yapı olması amacıyla detaylandırılmaktadır. Çalışmada karşılaştırılan kültür merkezleri üzerinden toplumsal değişim; mekanın dizimsel değerleri, sosyal etkileşim frekansı ve kullanım frekansı ile tartışılmaktadır.

2. ÇEVRE DAVRANIŞ ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA KÜLTÜR MERKEZLERİNDE SOSYAL ETKİLEŞİM İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE

Çevre-davranış literatürünün içerdiği normatif teoriler, kullanıcı-çevre arasındaki etkileşimi etkileyecek tasarımın nasıl organize edilmesi gerektiği ile ilgili kuramlar, pek çok tezde yer almaktadır. Bu konu birçok işlevi içinde barındıran büyük ölçekli binaların tasarımında uzun zaman tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda, mimarlar, "çalışanlar ve yöneticilerin birbirini görebilmeleri için üç kat yüksekliğinde galeri tasarlama" ya da iç mimarlar "insanların daha iyi sosyalleşebilmeleri için hiyerarşileri kaldırma" şeklinde tasarım kararları örnek verilebilir. Sirkülasyon akışı ve ortak alanlar, insanlar arasında etkileşimin derecesini etkiler (Lang,1987). Sosyal etkileşim ve insanların bulundukları fiziksel çevreler de birbirleri ile ilişkilidir.

Bu bölümde, tezin ana konusu olan kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının irdelenmesinden önce kullanıcı-çevre etkileşiminde doğrudan ya da dolaylı ilişkilenen kuramsal altyapı açıklanmaktadır. Mekansal kurgu ya da mekanın mimari düzeni kullanıcıların farklı şekillerde sosyal hayatlarını ve sosyal etkileşimlerini etkilemektedir (Sailer ve diğ., 2013). Çalışmada, sosyal etkileşim üzerinden fiziksel çevrenin kullanıcı üzerinde nasıl ve ne derecede bir etken olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Çevresel verilerin kullanılabilir bilgiye dönüşüm sürecinde kullanıcının mekansal davranışı önem kazanır. Kullanıcının çevreyi nasıl etkilediği ve çevreden nasıl etkilendiği mekansal davranış ile ortaya çıkarılır. Bu bağlamdan hareket ederek fiziksel çevre-sosyal etkileşim ilişkisini incelemek için, çevre ve kullanıcı arasındaki karşılıklı etkileşimi; çevre ve davranış çalışmalarına değinilerek; algı, bilişim, davranış kalıbı, kişisel alan, kişiselleştirme, mekansal davranış, düşük etkileşimli (sosyofugal)/yüksek etkileşimli (sosyopetal) mekan karakteri ve zayıf /güçlü mimari programlama kavramları tez kapsamında açıklanacak bir kavramsal çerçeveye alınmıştır.

Jerry Finrow (1970) ofislerde, bilgi alışverişinde ve ortak görevler yürütülürken sosyal etkileşime ihtiyaç duyulan üç duruma dikkat çeker; (1) ofislerin işlevsel yakınlığı ve koridordaki günlük tesadüfi karşılaşmaların, (2) merkezi toplanma alanlarının girişinin ve asansör lobilerinin merkezlerinin, (3) büyük miktarda birim sayısının; iş kurumundaki çalışanların arasındaki etkileşimi iyileştirdiğidir (Lang, 1987).

Lawton (1970) yaşlılar evinde informal (gayri resmi) etkileşimin yer aldığı koridor, asansör lobileri ve dinlenme alanının önemini vurgular. Giriş lobileri, yaşlılar evi sakinlerinin gelip geçeni izleyebildiklerinden dolayı toplanmayı sevdikleri yerlerdendir. Lobiler, rahat oturmanın, doktor ofisinin ya da çay ocağının yakınlarında yer alması gibi ortak imkanlar sağlandığından yoğun kullanılmaktadır. Yaşlı bireyler mekandaki hareketi/sirkülasyonu görmek için mekanın çevresinde (sosyofugal) oturmayı tercih ederken, gençler başkaları tarafından görülebilmeyi istedikleri için mekanın merkezinde (sosyopetal) oturmayı tercih etmektedir (Layne, 2009).

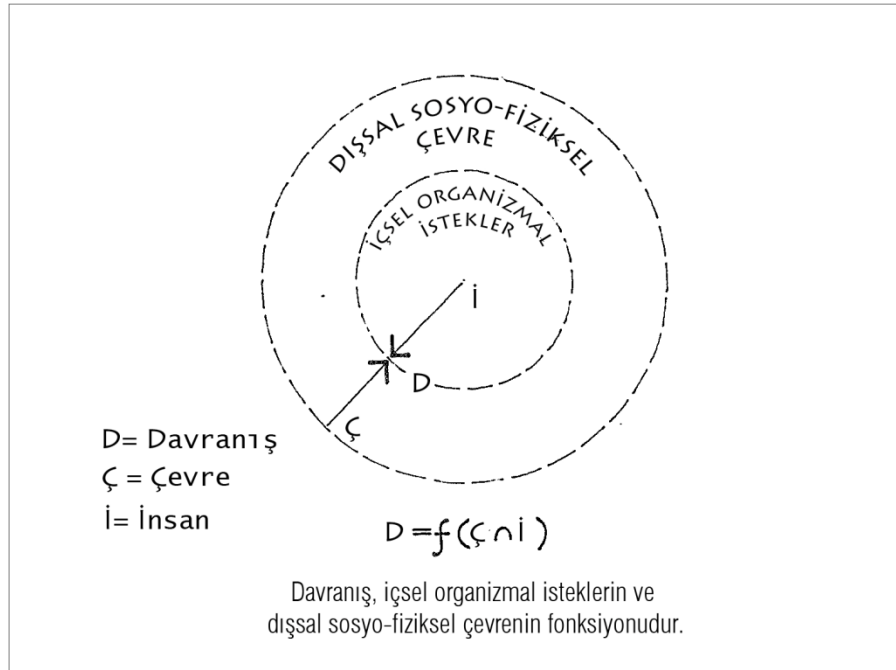
Ünlü ve diğerleri, çalışmalarında okul yapılarında koridorların, öğrencilerin sosyal etkileşimi üzerinde etkin olduğunu ve çok geniş koridorların söz konusu etkileşimi azalttığını ortaya koymuşlardır (2001). Bu tez çalışmasında da buna benzer olarak zaman içindeki kültür merkezlerinde esnek ya da güçlü mimari programlanmanın değiştiği ve sosyal etkileşime yönelik mekan oluşumunun ne yönde etkilendiği durum örneklem oluşturan binalar üzerinden araştırılmaktadır.

2.1 Kültür Merkezleri ve Çevre-Davranış Çalışmaları

Gür'ün (1996) ifade ettiği gibi, çevre sözcüğü bugün oldukça geniş bir alanda kullanılmaktadır, bu yüzden sık sık kullanım karışıklığı üzerinden tartışılır. Çevre, geleneksel olarak coğrafi bilimciler için toprak yüzey biçimleri ve iklimden oluşan fiziksel bir çevredir. Mimarlar için ise insanın oluşturduğu binaların tümüdür. Toplum bilimciler için çevre bireyin etrafını saran diğer insan gruplarıdır. Psikologlar içinse, daha çok bireyin arka planı, geçmişidir. Çevre sözcüğü, toplumsal çevre, fiziksel çevre, konut çevresi, tinsel çevre, davranışsal çevre gibi çeşitli sıfatlarla tanımlanır duruma gelmiştir. Farklı disiplinlerden yaklaşmak çevreyi anlamsal olarak ayırt etme isteği getirerek sözcüğe alternatif olarak hava, atmosfer (ambience), bağlam (context), dolay (surrounding), ortam (milieu) gibi farklı kelime seçenekleri getirmiştir (Lang, 1987; Gür, 1996).

Çevrenin oluşumunda, kullanıcı ve yapısal çevre arasında psikolojik süreçlerle davranışsal örüntüleri içeren çok boyutlu ve çok yönlü karşılıklı bir ilişki söz konusudur (Lawton, 1970). Lawton (1970), ekolojik bir sistem olarak çevreyi, bireyin yanı sıra fiziksel, kişisel, kişiler-üstü, ve sosyal çevre gibi bileşenler bağlamında ortaya koymuştur. Bu noktada farklı çevrelerin kabulü kadar, onların birlikteliği, birlikte bir sistemi oluşturdıkları ve bu sistemin karşılıklı ilişkilerini de beraberinde getirdiği düşünülmelidir (Şalgamcıoğlu, 2013).

Kullanıcı, çevresi ile birlikte bir sistem oluşturur. Altman (1975), birlikte oluşturdıkları bu sistemde davranışın, çevrenin belirleyicisi olduğunu söylemektedir. “Mahremiyet” (privacy), “kişisel mekan” (personal space) ve “egemenlik alanı” (territoriality) insan ve çevresi arasındaki psiko-sosyal etkileşimi anlatan temel davranışsal mekanizmalardır. Davranışın tanımı ise, kişinin içsel organizmik talebi ile dışsal sosyo-fiziksel çevrenin etkileşimidir (Şekil 2.1) (Moore, 1979).

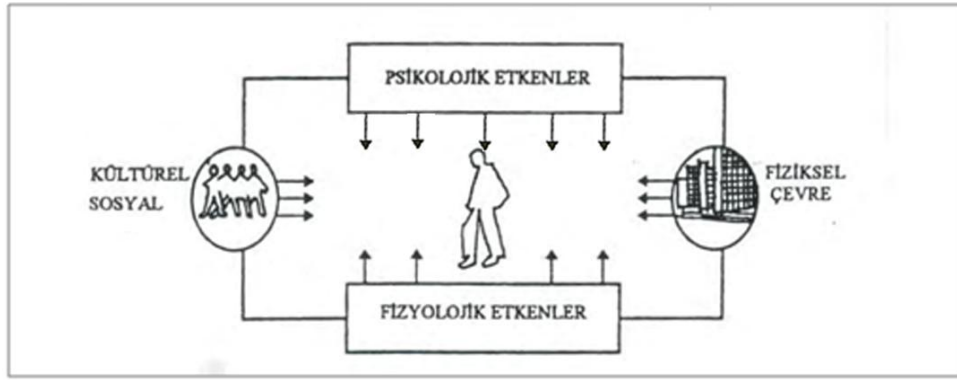

Şekil 2.1 : Davranış-insan ve çevre ilişkisi (Moore, 1979).

Ünlü (1998), davranış konusunu algının işlemsel kuramında ele alır, "bir anlamda çevresel davranış olarak algı, çevre ile organizma arasındaki ilişkilerin bir sonucu olduğu gibi tek parametre olarak ilişkidir etkilenen çevre ve organizmadaki değişikliklerin de bir sonucudur" der ve bunu matematiksel olarak; $D = f(\Ç, İ, \Ç \times İ)$ formülize eder (D = Davranış, $\Ç$ = Çevre, $İ$ = insan, $\Ç \times İ$ = Çevre ve İnsan Etkileşimi) (Ünlü, 1998). Bu bağlamda, davranış mekanizmasını anlatırken konuyu algı ve bilişim

kavramları ile birlikte ele almak gerekir. Kişi çevresini beş duyusuyla algılar, değerlendirir, kodlar, kodlanmış bilgiyi geri çağırır ve davranış ile cevap verir.

Algı, bilişim, değerlendirme gibi kavramlar çevrenin çözümlenmesi ve kullanıcı tarafından anlaşılmasındaki farklılıkları açıklamaya yöneliktir. Bu kavramlar, yapısal çevre ile insan arasındaki ilişkiyi anlamaya yardım eder ve dolaylı olarak bizim çevresel öğrenme sürecimize katkıda bulunur. Çevredeki önemli elemanları ve yapısal çevrenin insanlara etkisini ya da tam tersi insanın çevreden etkilenmesini ortaya çıkartır. Sonuç olarak, algı, bilişim ve değerlendirme öğrenme sürecinde karşılıklı ve tamamlayıcı anlamda ilişki içindedir, bu yüzden de süreçteki farklılıkları açıklamada etkenleri psikolojik, fizyolojik, sosyal ve fiziksel alanlara ayırmak gerekir (Şekil 2.2) (Ünlü, 1998).

Şekil 2.2 : Yapısal çevreyi anlama (Ünlü,1998).

Eğer çevrenin anlaşılması amacıyla kültür merkezi gibi pek çok kullanıcının bir araya gelebildiği kamusal bir bina üzerinden bu kavramlara bakarsak, kültür merkezi fiziksel çevreyi oluştururken; farklı insanların bir araya gelmesi kültürel ve sosyal çevreyi oluştur. Kullanıcının psikolojik etkenleri içsel organizmik etkenleri iken, fizyolojik etkenler dışsal olanlardır. Kullanıcılar aynı etkenlere maruz kalsa da kültür merkezinin herkes tarafından farklı öğrenilmesi, algılanması veya bilinmesi bireyin önceden edindiği deneyimlere, öğrendiklerine, o anki ihtiyaçlarına, güdülerine ve ön yargılarına bağlıdır. Dış fizyolojik etkileri ve organizmanın uyum sürecini anlamak için yapısal çevreyi ve kullanıcıyı anlamamız gereklidir.

Çevre, kullanıcı ve çevresi ile ilişkisini içerdiği kadar diğer organizmaları da içeren bir sistemdir. Böylece bireysel insanın çevresinin canlı, cansız ya da sosyal bileşen içerdiği söylenebilir. İnsan, kültürel çevrenin içinde vardır ve toplumsal hayatın bir

parçasıdır (Lang, 1987). Bu noktadan itibaren insanların diğer insanlarla birlikte olması toplumsal, kültürel bir çevre oluşturmaları önem kazanır.

Yapılı çevre, fiziksel ve kültürel çevrenin bir parçasıdır. Bu bağlamda yapılı çevre insanların yaşam alanlarının da bir parçasıdır. Mimari çevre ise farklı geometriyi, farklı pigmenti ya da farklı dokuyu, aydınlatmayı, saydamlığı, malzemeyi, yüzeyi içerir. Bunlar tasarımın çeşitliliğini oluşturur (Lang, 1987) ve kullanıcıya farklı davranış modları için imkan sunar. Buna bağlı olarak fiziksel ve sosyal çevresinde yaşamını sürdüren insanoğlu çevresi ile sürekli bir bilgi alışverişi içindedir. Mekansal davranış, insanın, birey veya toplumun parçası olarak kimliği, düşünce yapısı ve zihinsel algılama yeteneği ve içinde bulunduğu mekanın fiziksel, sosyal ve zamansal boyutlardaki özellikleri gibi parametrelerle karşılıklı olarak etkileşim içindedir (Edgü, 2003). Her kullanıcı, çevresi ile karşılıklı bir ilişki içindedir, çevreyi algılar ona göre hareket eder, ya da mekansal davranışı ile çevreyi kendisine göre değiştirir. Bu durum mekan karakterinin (sosyofugal/sosyopetal) oluşumunu ve kullanıcının zayıf/güçlü programa müdahale edebildiğini göstermektedir.

2.2 Kültür Merkezleri Kapsamında Algı, Bilişim, Davranış Kalıbı

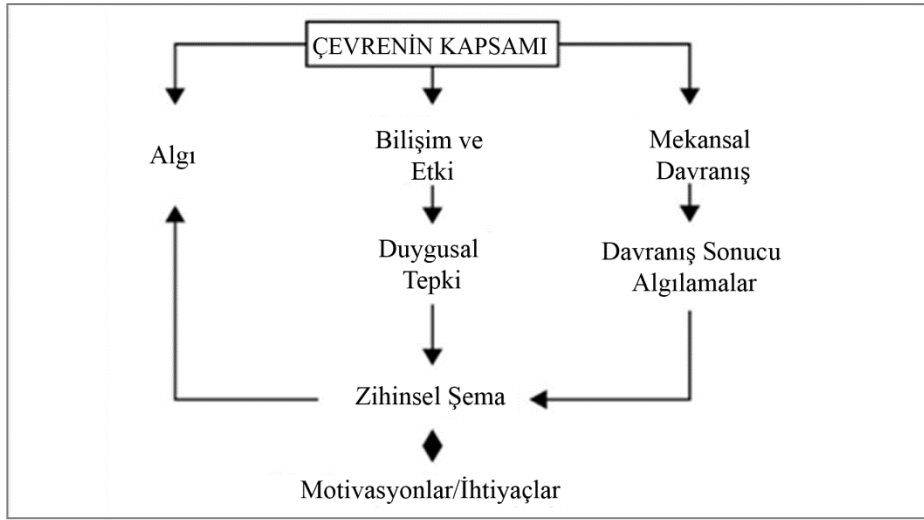
Kültür merkezinde kullanıcının çevresiyle ve birbiriyle olan sosyal etkileşim olgusuna geçebilmek için algı, bilişim ve davranış kuramlarına değinmek gerekir. Burada bireyin çevreyi nasıl algıladığı, nasıl kodlayıp, nasıl davranışa sunduğu anlatılmaya çalışılacaktır.

2.2.1 Kültür merkezlerinde algı ve bilişim

Algı, çevreden bilgi ediniminin fizyolojik ve psikolojik sürecidir (Lang, 1987). Algı ve davranış temelli teorilerde; sırasıyla algılama, kullanım ve insan davranışlarıyla şekillenen ya da tam tersi insan davranışı, kullanım ve algıyı şekillendiren yapı algı-bilişim-davranış döngüsünü dinamikleştirir. Kişisel farklılıklar, sosyo-kültürel normlar ve diğer etkenler yapısal çevrenin bilinmesi, hissedilmesi ve öğrenilmesi sürecinin temel elemanlarıdır ve farklı insanların farklı şekillerde algılamasının da sebebidir.

Çevre-insan etkileşiminde, çevreyi algılanmasıyla insanın etkilendiği ve insanın davranışıyla çevreyi etkilediği karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Ünlü (1998), insan-çevre etkileşimi ile ilgili her kavramın, hissedilmesi bilinmesi ve yapılması (algı,

biliş ve davranış) anlamında üç alanı içerdiğinden bahseder. Algı çevresel bilginin nasıl toplandığını ve elde edildiğini; bilişim (cognition) bilginin nasıl düzenlendiğini ve tercihin ise bilginin nasıl sınıflandırılıp ve ne şekilde değerlendirilmeye alındığını içermektedir. Algısal süreçte çevre hakkında elde edilen bilgi şemalarla aktarılır, bunlar bir yandan içsel ve öğrenilmiş bilgidir. Algı ile bilişim arasındaki bağlantıyı biçimlendirir. Bu döngü sadece algısal süreçleri yönlendirmek için değil duyuşsal yanıtları, oluşan zihinsel şemayı etkileyen ve sonuçta ortaya çıkan eylem biçimlerini de kapsar. Doğal ve yapısal çevre, kültürel çevre ve insanların psişik durumları, insanların duygularını ve eylemlerini sınırlandıran etkenlerdir (Ünlü,1998). İnsan davranışlarının temel süreçlerinde, çevre kapsamı, algı, bilişim ve davranış olgusunun üçünü de etkiler. Bu süreçte oluşan zihinsel şema, bilişim, mekansal davranış, davranış sonucu algılamalar ve motivasyonlardan/ihtiyaçlardan etkilenmektedir. Aynı zamanda oluşan zihinsel şema ise algıyı etkilemektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 : İnsan davranışının temel süreçleri (Ünlü,1998).

"Konut Tercihlerinin Mekansal Dizim ve Mekansal Davranış Parametreleri İle İlişkisi" adlı doktora tezinde Edgü, kullanıcının, çevre ve mekanların yarattığı kodları çözen kişi olduğundan bahseder. Kodlar herkesle paylaşılabilen şifreler içermezse mekan kullanıcıyla iletişim kurmakta başarısız olmuş demektir (Edgü, 2003). Çalışmasında Edgü, kullanıcı-çevre etkileşimini, mekanın ifade ettiği kodların çözülmesi ile sağlandığını söylemektedir. Kullanıcı, mekanı algılayıp, bilişinden geçirdikten sonra kullanarak ya da kullanmayarak kişisel bir yargıya varıp eylemde bulunur. Kültür merkezlerinde, kamusal alan kullanımında kullanıcı mekana girdiği andan itibaren çevreden aldığı uyarım/dürtü (impulse) ile mekanı algılar, bilişinden çağırır ve

mekansal davranışta bulunur; tiyatro oyunu ya da sinema filmi için bilet almak, beklemek, sergiyi gezmek, geçip gitmek... vb.

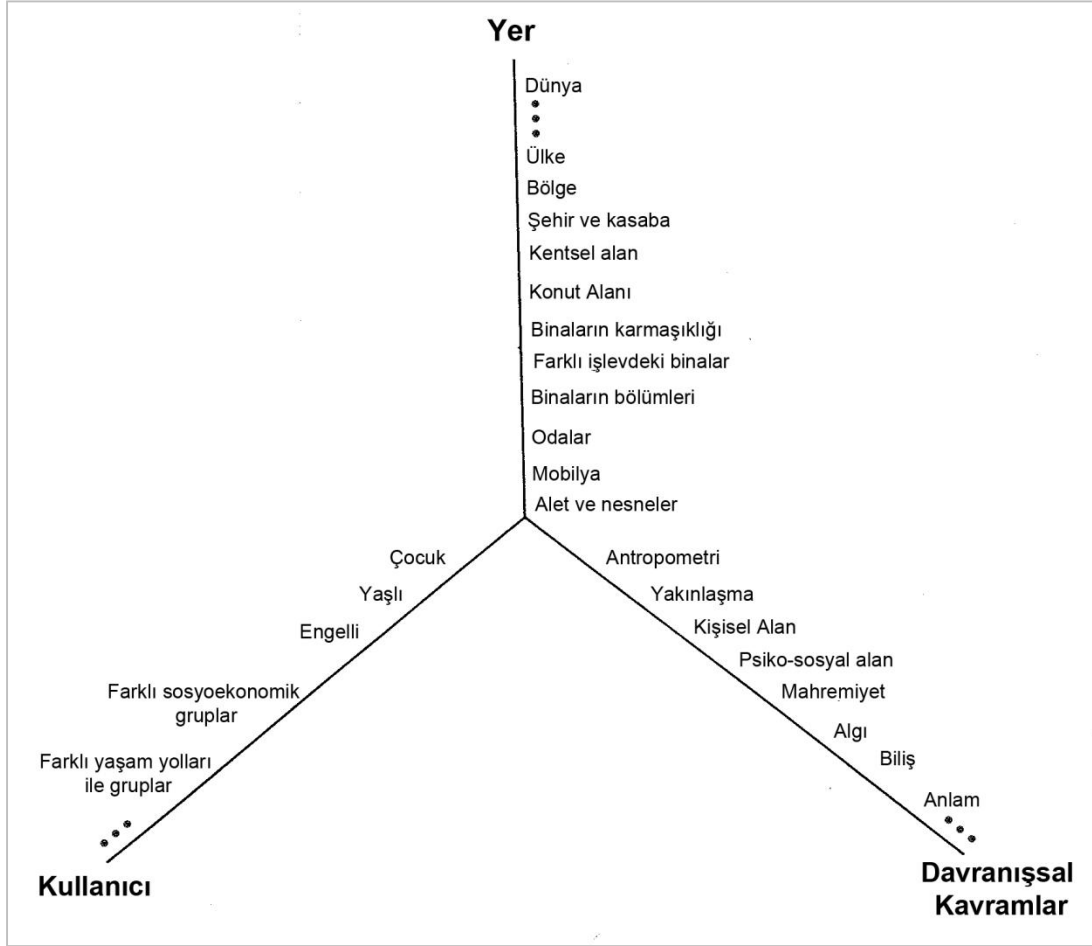
2.2.2 Kültür merkezlerinde davranış kalıbı

Mimaride insan davranışının analizi için anahtar kavram davranış kalıbıdır. Davranış kalıbı teorisi Çevre Bilimci Barker'ın (1968) çalışmalarına dayanır. Davranış kalıbı, mimari amaç için çevre-davranış etkileşiminin analizini esas alarak dört olgu ile tanımlanır; kişi, ortam (milieu), performans alanı ve eş zamanlılık (synomorphs) (Moore, 1979). Davranış kalıbı kuramına göre insanların kitlesel davranışının ekolojik çevresi ve sakinleri bağımsız değildir, bilakis çevre, insan olmayan bileşenleri içeren varlıkları ve insan bileşenlerini yöneten, çevresel varlıkları olduğu karakterlerinde sürdürmek için öngörülebilir yollarla bileşenleri değiştiren dizileri kontrol eden dengeleşim düzenidir (Barker, 1968).

Mekan, insan eylem örüntüleri sonucunda oluşan fiziksel çevredir. Aynı zamanda, mekan, mekandaki fiziksel elemanların da bir sonucudur. Davranış kalıbındaki önemli analiz ünitesi fiziksel mekandaki ya da kalıptaki (setting) davranışsal biçimdir. Bu analiz ünitesi fiziksel elemanlarla da davranışın kontrol edildiği bir alandır. Örneğin, eylemler ve olaylar, çevresel bileşenleri ve davranışsal biçimleri içeren sebep-sonuç ilişkisi ile açıklanabilmektedir (Ünlü, 1998). Kültür merkezlerinden davranış kalıpları, davranış mod ve örüntüler; beklemek (sergiye bakmak, bir kaç dakika ayakta panolara bakınmak, gişe sırasında beklemek), oturmak, geçmek olarak belirlenebilir.

Tekrar çevre davranış ana başlığına dönersek, çevre-davranış çalışmalarının disiplinler arası alanı, bireysel davranış, sosyal kurallar, kültürel değerler ve fiziksel çevre arasındaki ilişkileri araştırır. "İnsan yapay çevre ile nasıl etkileşime girer? İnsan çevreden nasıl etkilenir? Çevreyi nasıl etkiler?" gibi temel sorular bu disiplinler arasındadır. Mimarlıkta çevre davranış çalışmaları işlevsellikten çok daha fazlasını sorgular. Kültür merkezlerinde işlevsellik, bankonun yüksekliği, yeri ya da etkinlik afişlerinin yerleştirildiği panoların yerleri gibi ergonomik ve boyutsal kaygıları ifade ederken, çevre-davranış banko ve salon arası yakınlık sirkülasyon akışı ve psiko-sosyal etkenler gibi ölçülemeyen kaygıları da ifade eder. Moore'un (1979) ifade ettiği gibi davranış faktörü, kullanıcının psikolojisi, bina formunu nasıl algıladığı, yapının sembolü ya da anlamı, sosyal etkileşim ihtiyaçları, alt kültürde değişen yaşam tarzları gibi daha derin etki alanına sahiptir.

Kullanıcı odaklı, daha iyi bina tasarımları için çevre–davranış çalışmaları temelinde, mekan-davranış-kullanıcı döngüsü olan pek çok model önerilmiştir. Çevre-davranış bilgilerinin kapsamını anlamak için geliştirilen yararlı ilk model ise, Irwin Altman (1973) tarafından önerilmiştir. Altman modelinde üç ana gruptan bahseder; yer/konum (setting), kullanıcı ve son olarak da çevre–davranış kavramlarıdır (Şekil 2.4) (Moore, 1979).

Şekil 2.4 : Davranışsal kavramlar-kullanıcı ve yer (mekan) ilişkisi
(Moore,1979).

Her bir çevre-davranış kavramı, insan davranışının yakın fiziksel çevre ile olan farklı ilişkilerini kapsar. Örneğin, daha sonra da değinilecek olan sosyal etkileşim teorilerinden yakınlık ve mahremiyet kavramlarını ele aldığımızda, yakınlık (proxemics) insanlar arasında uygun sosyal etkileşimi sağlayan farklı mesafelerdir. Mahremiyet ise, insanların diğerleri ile etkileşimini düzenleyen ve yerleştiren kontrol mekanizmasıdır. Farklı kullanıcı grubu farklı ihtiyaçlara, kullanım kalıbına sahip olup çevrenin niteliğinden değişik şekillerde etkilenir. Modelin yer bileşeni ölçekler arası

gidip gelmemize yardımcı olur. Oda, bina ölçeğinden ülke, bölge üst ölçeğine kadar çıkılabilir. Bu da çevre davranış çalışmalarının etki alanını endüstriyel tasarım, iç mimarlık, mimarlık, plancılık ve coğrafyaya kadar geniş bir çalışma alanına yayar.

Çevre-davranış çalışmalarının ilgilendiği bu üç ana olgu (yer, kullanıcı, çevre-davranış kavramları) kültürle de doğrudan ilişkilidir. Kullanıcı grupları genel olarak “kültür” aracılığıyla tanımlanır. Farklı gruplar dünyayı farklı alanlara ve ortamlara bölmüşler ve bu alanları farklı şekillerde kullanmaktadırlar (yer/konum). Çoğu toplumsal davranışsal olgu kültürle ya bağlantılıdır ya ondan etkilenir ya da onunla tanımlanır (Rapoport, 2004). Çevre–davranış kavramları ise, kullanıcı ve fiziksel çevresi arasında oluşan kültür ile değişim gösteren ilişkilerdir. Bu durumda kültür, çevre-davranış çalışmaların üç alanını yani konum-kullanıcı-davranışı etkileyen bir olgudur.

2.3 Kültür Kavramı, Psiko-Sosyal Etkenler ve Sosyal Etkileşim Teorileri

Güvenç (1997) bilimsel anlamda kültürü, dini, sanatı, insanların günlük hayatta yaptığı her şeyi içine alan karmaşık bir varlık bütün olarak tanımlar. Bu bütünün içinde her şey, her şeye bağlı ve bağımlıdır. Gözle görülmeyen, elle tutulmayan bu bağlamsal anlamları, insanlar eğitimle edinir, dil ve iletişimle oluşturur ve sürdürür. Kısaca, kültür, toplumun üyesi olarak insanın, yaşayarak yaparak öğrendiği ve öğrettiği maddi manevi her türlü olgudan oluşan karmaşık bir bütündür. Bu bütünün kaynağını, kuşkusuz toplum oluşturur. Kültür, toplumu oluşturan kişileri, onları bir arada tutan dil ve haberleşme süreçlerini, sanatlarını inançlarını, törelerini, hukuk ve yönetim kurumlarını, üretim ve tüketim düzenlerini içine alır (Güvenç, 1997). Bu noktadan hareketle, insanın içinde yaşadığı kültür, çevreyi algılama, bilişim ve mekansal davranış sürecinde etkisi oldukça fazladır.

Kültür ile sanat kavramlarını, birbirinin yerine eş anlamlı ya da birbiri yerine kullanma eğilimi oldukça yaygınsa da, kültür ile sanat -yakından ilişkili olmakla birlikte- aynı anlamda değildir. Her sanat olayı, doğru anlamda belki bir kültür olgusu sayılır ama her kültür olgusu veya varlığı sanat değildir (Güvenç, 1997). İnsanı saran kültür olgusu, hem insanın yaratıcısı hem de yarattığı olmuştur. Rapoport kültürü üç şekilde açıklar. Kültür;

- Tipik bir gruba ait yaşam biçimidir.

- Sembolik kodlar tarafından iletilen anlamlar, semboller ve şemalar sistemidir.
- Ekoloji ile kaynaklara bağlı olarak hayatta kalmak için gerekli uyum stratejilerinin bütünüdür (Rapoport, 2004).

Hall (1966) farklı kültürel alt yapılardan gelen kişilerin ya da toplulukların mekansal davranışlarının farklılığını vurgular. Bu farklı temelde olan topluluklar aynı zamanda mekan kullanımı ve değişikliklerinde de farklı davranışlar göstermektedirler. Hall (1966) “Hidden Dimension” adlı kitabında bir mekan organizasyonunda mekanın antropolojisini oluşturan, üç temel düzen çeşidini tanımlamıştır; sabit (fixed), yarı sabit (semifixed) ve şekilsiz (informal). Sabit görünümlü mekan, hareketli olmayan elemanlarla çevrilidir. Binalar sabit düzeni ifade eder ama aynı zamanda, içten kültürel belirlenen tasarımlara göre bölünmüş olmanın yanı sıra karakteristik yollarla gruplanmış olabilirler. Köy, kasaba, şehir ve kırsal müdahale düzeni gelişi güzel değil, zaman ve kültür ile değişen bir planı takip eder. Yarı sabit mekan, donanımların ve donatıların (hareket ettirilebilen mobilyaların) yer değiştirebildiği mekansal görünümüdür. Bir kültürde sabit düzende olan mekan başka bir kültürde yarı sabit mekan olabilir. Örneğin Japon kültüründe hareketli duvarların açılıp kapanması günlük aktiveyi değiştirebilirken, Amerikan kültüründe, aktivite değişikliğinde odadan odaya geçmek ya da odanın bir tarafından diğer tarafına geçmek gerekmektedir. Mekansal deneyimde, birey için en önemli olan durum, başkaları ile karşılaşmalarında mesafeyi devam ettirmeyi içermesidir. Bu mesafeler dış farkındalığın parçasıdır. Bu noktada mekan "şekilsiz mekan" olarak adlandırılır. Bu durum form eksikliğinden ya da önemsizliğinden değil, belirlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır (Hall, 1966).

2.3.1 Kültür merkezleri bağlamında sosyal etkileşim teorileri

İnsanlar arasındaki sosyal etkileşim ilişkilerini düzenleyen tasarımın nasıl organize edilmesi hakkında pek çok teori vardır. Davranış kalıbı ve mahremiyet sosyal etkileşim teorilerinin anahtar kavramlarından ikisidir. Barker, teorisinde faaliyetin uygun anlamını anlamak için, aktör, fiziksel çevre (milieu), eş zamanlılık (synomorphy) ve performans alanı kavramlarından bahseder. Bu bileşenler sosyal davranışın doğasını belirler. Çevre-davranış çalışmalarında, "sosyopetal" ve "sosyofugal" terimleri mekan da “insanları bir araya getiren” ve “ayırmaya zorlayan” bileşen olarak tanımlanır. Bu iki karşıt kavram sosyal anlamda, yalnızca mekanın sosyal etkileşimini tarifetmez,

aynı zamanda, mekansal konfigürasyonun fiziksel karakterini de gösterir. Örneğin sosyopetal düzen, sosyal etkileşim ve sosyal dayanışma mesafesinde yerleştirilen oturma düzeni ile kullanıcılar için farklı duruşlar sağlar (Lang 1987; Ünlü,2001). Kültür merkezlerinde lineer oturma elemanları sosyofugal oturma düzenine; daha karşılıklı yerleştirilen oturmalar ise sosyopetal oturma düzenine örnek verilebilir.

2.3.2. Kültür merkezlerinde kişisel alan ve kişiselleştirme

Kişisel alan, önemli bir psiko-sosyal çevre davranış kavramından biridir. Sommer'ın (1969) bahsettiği Kişisel Mekan "Personal Space" kavramı, bireyin merkez olarak kabul edildiği, kendisinin ve dışarının arasında küçük, görünmez, koruyucu küre ya da kabarcık olarak tanımlanabilir. Her organizmanın üzerinde bulunan sabun köpüğüne benzetilip, kişinin mekansal sınırlarını belirlemektedir. Vücut tampon bölgesidir, paylaşılmaz. Kişinin davranışları ile ilgili mekansal uygunluk sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle kişisel alan, dinamiktir, boyutları, stres ve kaygı sonucu zorlama ile değişebilir.

Kişisel alan kavramı aynı zamanda mekan karakterinin tanımlanmasında son derece yardımcıdır. Bazı mekanlar toplumsal açıdan çok kişinin bir arada bulunduğu ama "düşük etkileşimli" alanlardır. Örneğin, otobüs terminali, bekleme alanları ve bazı rekreasyon alanları kişisel alanın oldukça azaldığı ama düşük sosyal etkileşimli alanlar olarak örnek verilebilir. Bazı alanlarda ise etkileşimsel davranışların hoşgörülü olarak karşılanabildiği "istemeden kişisel mekanın zedelendiği" mekanlar da vardır. Bunlara asansör, tiyatro fuayeleri, yer altı geçitleri, hızlı yiyecek restoranlarındaki banko önleri örnek gösterilebilir (Ünlü, 1998; Hall, 1967).

Kişiselleştirme ise mekanı işaretlemeyi ifade eder. Zayıf programlanan mekan farklı mekansal davranış sağladığından, sosyal etkileşim bağlamında kişiselleştirme taşıyabilmektedir. Kişiselleştirme davranışı bölgesel kontrol istendiğinin de kanıtıdır. Bazı çevreler zarar vermeden daha zor kişiselleştirilebilir, bu Sommer (1969) tarafından "sert mimarlık" (hard architecture) olarak isimlendirilmiştir (Lang, 1987). Sert mimarlık kavramı daha sonra bahsedilecek olan güçlü programlama olgusu ile de ilişkilidir. Güçlü programlamada, kullanıcı mekana müdahale edemez ve programa göre hareket eder, mekan farklı mekansal davranış potansiyeli içermez. Bu tanımlamalardan yola çıkarak Ünlü, (1998) toplumsal etkileşime ilişkin mekanların iki yüzölçü tanımlamasını gündeme getirir. Böylece mekanları toplumsal açıdan düşük

etkileşimsel (sosyofugal) ve yoğun etkileşimsel (sosyopetal) çevreler olarak adlandırmıştır. Düşük etkileşimsel çevreler (sosyofugal) kişiselleşmenin son derece güç olduğu mekanlardır. Bu bakımdan “sert mimarlık” tanımlaması ile bütünleştirilebilirler. Diğer yandan yoğun etkileşimsel (sosyopetal) çevreler davranış düzeyinde sosyalleşme kalıplarına uygun farklı seçenekler sunarlar. Bazı tasarlanmış çevreler kullanıcıların katılımı, kurgu değiştirme ve fonksiyon eklemleme ile yoğun etkileşimli çevreler haline dönüştürülürler. Bu davranışlar ister bilinçli, ister bilinçsiz olsun bir mekanın genel havasının ne olduğu veya ne olması gerektiği konusunda fikir verirler (Ünlü, 1998).

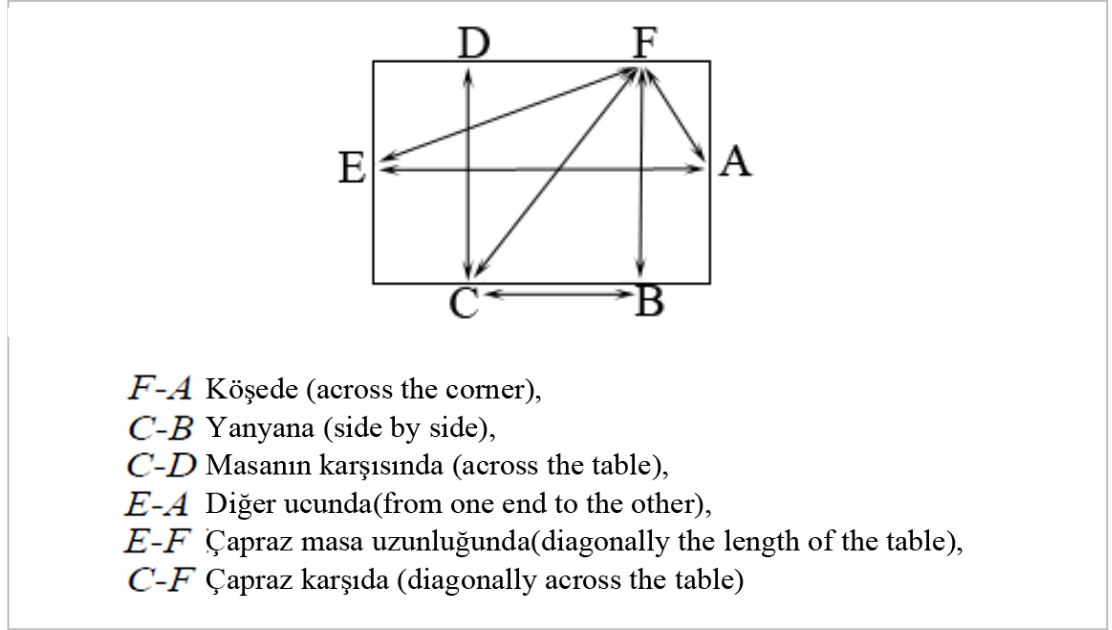
İdeal olarak tasarlanan ve kullanıcı katılımıyla zamanla kullanım değişebilmektedir. Yapı güçlü programlanmış olmasına rağmen kullanıcı içine girdikten sonra mekansal davranış ile güçlü programlamaya da zamanla ve değişen kültürel yapı ile müdahale edebilir, esneklik kazandırılabilir. Burada Le Corbusier'ın "Yaşam her zaman haklıdır, yanlış olansa mimarlıktır." sözü anlam bulabilir. Çünkü tasarım her ne kadar güçlü olursa olsun, ne kadar bitmiş olursa olsun birey zaman içinde kullanımıyla kurguyu yumuşatarak kendine göre değiştirmektedir.

2.4 Düşük Etkileşimli (Sosyofugal) ve Yüksek Etkileşimli (Sosyopetal) Mekan Oluşumu

Sosyopetal ve sosyofugal kavramları ilk kez 1957 yılında Humprey Osmond adlı bir doktor tarafından, Saskatchewan'da bir akıl hastanesinde, hasta etkileşiminde çevresel değişimin etkilerini gözlemlemeye başladığında ortaya atılmıştır. Gözlemleri sonucunda mekan kurgusunun insan etkileşiminde oluşturduğu, iki önemli sistem belirlemiştir. Birincisi insanları ayıran, sosyal etkileşimi kesen (sosyofugal) sistem iken; ikincisi, insanları bir araya getiren, farklı rotaları birleştirerek ve çakıştırarak sosyal etkileşimi canlı tutan (sosyopetal) sistemdir (Lang, 1989).

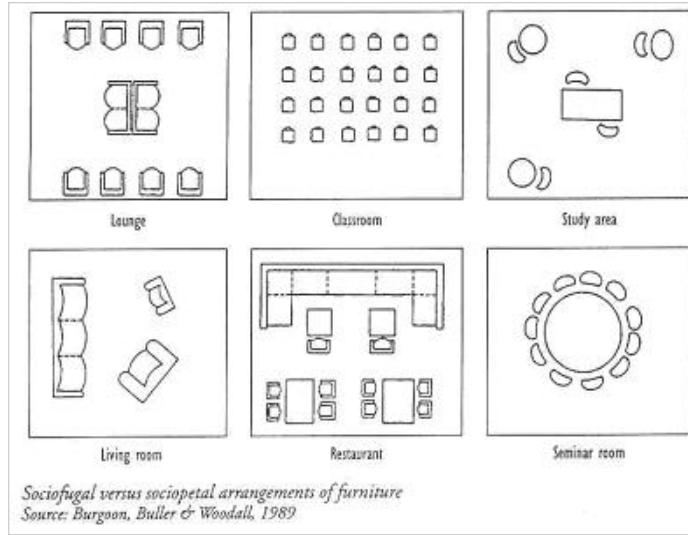
Kamusal mekanda mobilya ve oda planı farklılaşması, insanlar arasındaki etkileşim derecesini farklı etkilemektedir. Hall (1966), tren istasyonunun bekleme alanları gibi bazı yerlerde sabit sıra şeklindeki (lineer) oturma düzeni sohbet etmenin gücünü azaltırken (sosyofugal), Avrupa'daki kaldırım üstü kafeler gibi karşılıklı oturma düzenine sahip alanların ise insanları bir araya getirmeye meyilli yerler (sosyopetal) olduğunu vurgulamıştır. Osmond ve Sommer, alanın sosyofugal olduğundan çok sosyopetal olduğunu algılamada, mobilya (fiziksel çevre) ve konuşmalarla (sosyal

etkileşim) ilişkisini öğrenmek için çalışmalar yapmıştır. İnsanları konuşurken gözlemleyerek, bir dizi farklı farklı oluşan durumu doğal ortamında araştırmışlardır. Hastane kafeteryasında araştırmasını yapan Sommer, masanın insanları konumlandığı altı durum belirlemiştir. Köşede (across the corner), yanyana (side by side), masanın karşısında (across the table), diğer ucunda(from one end to the other), çapraz masa uzunluğunda(diagonally the length of the table), çapraz karşıda (diagonally across the table) farklı mesafeyi ve beden yönünü tarifleyen altı duruma dikkat çekmiştir (Hall,1966) (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 : Altı kişinin masa etrafında birbirleri ile ilişkili olan altı vücut durumu ve yönü (Hall, 1966).

"Sosyopetal" düzen yüz yüze iletişimin özellikle göz kontağının kurulduğu oturma düzeninin örneği iken "sosyofugal" düzen, etkileşimden kaçmayı kolaylaştıran; sırt sırta bank oturma düzeninin örneğini oluşturur. Bekleme odasında, derslikte ve/ve ya çalışma odasında, öğrenci-öğretmen yüz yüze iletişimi dışında yüz yüze iletişim istenmezken; oturma alanında, restoranda ve/ve ya seminer odasında katılanların yüz yüze iletişimi istenmektedir (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 : Farklı mekanlarda yüksek etkileşimli (sosyopetal) ve düşük etkileşimli (sosyofugal) oturma düzenleri (URL-1).

Dönen düzeni ile Antonio Gaudi'nin Barselona'daki Güell Park tasarımı sosyofugal ve sosyopetal etkileşim düzenine sahip, içe dönük ve dışa dönük bu iki karakteri de sağlar (Hall, 1966; Lang, 1987) (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 : Guell Park oturma birimi, Barselona, Antonio Gaudi (URL-1).

Mekan, kurgulanan fiziksel yapısı ve insanın mekan içerisindeki sosyal etkileşimi ile karakter kazanır. Yüksek etkileşimli (sosyopetal) ve düşük etkileşimli (sosyofugal) mekansal düzenlemeler, kullanıcı mekansal davranışı ile sosyopetal ya da sosyofugal olarak yorumlanır. Örneğin mimari düzenlemesi ile sosyal etkileşim için tasarlanan mekan, kullanıcının kullanması ile sosyopetal, kullanmamasıyla sosyofugal olarak yorumlanabilir. Bu terimleri yalnızca oturma düzeni olarak değil, vaziyet planında da görebiliriz. Kamusal ya da yarı kamusal alanlarda insanların kolay karşılaştıkları yerler

"sosyopetal"i gösterirken, kesişmeyerek toplanma mekanı olmayan yerler sosyofugal"dir.

2.5 Güçlü (Strong) ve Zayıf (Weak) Mimari Program Olgusu

Yapıların güçlü ya da zayıf programlanma, şeklinde kategorileşebileceği tartışmasını ilk olarak Hillier, Hanson ve Peponis (1984) yapmıştır; ardından Hillier ve Penn (1991) geliştirmiştir. Bu kuramın ortaya çıktığı ilk kaynak ise Levi-Strauss'un mekanik ve statik model kavramıdır. Mekanik ve statik dayanışma kuramıyla ilişkili, uzun/kısa model, zayıf/güçlü programlama ve üretici/tutucu yapılar olmak üzere benzer üç anahtar kuramsal kavram geliştirilmiştir (Sailer, 2013).

Binanın mekansal düzeni, karşılaşma ve iletişimin farklı örüntülerini yaratarak kullanıcısının sosyal hayatını etkiler (Penn ve diğ., 1999; Sailer ve Penn, 2009; Sailer ve diğ., 2013). Bu bağlamda, mekan ya insanları bir araya getirir ya da ayrı tutar. Bir binanın programı ise bir organizasyonun mekansal düzenini sunmaktadır. Mekansal kurguya bağlı olarak, binalar zayıf ve güçlü programlı olmak üzere ikiye ayrılır (Hiller, 1984, Sailer ve diğ., 2013). Mekan dizimi teorisi, metodoloji kısmında açıklanmasına rağmen, burada güçlü/zayıf programlamanın mekan dizim teorisi ile ilişkisine değinilmektedir. Binalar karakteristik olarak mekan dizim teorisinde, güçlü ya da zayıf programlanmış olarak sınıflandırılırken bu teoriye bağlı olarak, güçlü programlanmış binalarda sosyal hayat, kurgunun kurallarını ya da gereklerini takip eder; zayıf programlanmış binalarda ise mekan kullanımının mekansal kurguyu takip ettiği farz edilir (Sailer ve diğ., 2013).

Zayıf/güçlü programlamayı mekansal dizim ile analiz etmek, mekansal dizim kuramsal temelinden kaynaklanmaktadır. Sailer (2013), güçlü programlamayı hastane binaları örneği üzerinden ele aldığı makalesinde, kurumsal olarak güçlü programlanmış hastane binalarının ne kadar güçlü programlandığını ve güçlü programlamayı sürdürdüğü iki örnek üzerinden karşılaştırarak tartışmıştır. Sailer (2013), güçlü/zayıf programlamayı mekansal dizim teorisi ile ilişkilendirerek, mekanların kurgu-kullanım içerisinde güçlü ya da zayıf özellik gösterebildiği üzerinde durmuş ve bazı ölçütler çıkarmıştır (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1 : Güçlü ve zayıf programlanan bina kriterleri (Sailer ve diğ., 2013).

Teori Kökeni: Hillier, Hanson, Peponis, Penn	Güçlü Program	Zayıf program
	1.Daha karmaşık ve ayrılmış düzen	Daha basit ve daha bütünleşmiş düzen
	2.Sınırlı alana karşı konveks alanın oranı düşük	Sınırlı alana karşı konveks alan oranı yüksek
	3.Eksenel hatların konveks alana karşı oranı düşük	Eksenel hatların konveks alana karşı oranı yüksek
	4.Daha küçük binalar	Daha büyük binalar
	5.Yerleşik ve ziyaretçi ara yüzünün kontrolü güçlü 5.1 Ayrı değiştirilmez girişler 5.2 Ziyaretçiler için kolay kontrol edilen, sığ bina-ziyaretçilere yakın mesafe 5.3 Bağımsız rotalar/yollar	5. Yerleşik ve ziyaretçinin hiç bir kontrolü olmaması 5.1 Yerleşik ve ziyaretçiler için aynı giriş 5.2 Ziyaretçiler kontrolsuz 5.3 Paylaşımlı rotalar/yollar
	6.Yerleşimin-yerleşik arayüzün kontrolü güçlü 6.1 Kullanıcının kullandığı yerlerle kullanıcının kategori ayrımı güçlü	6.Yerleşimin-yerleşik ara yüzü kontrolü yok 6.1 Karışık kullanıcı kategorisinden dolayı yerler bölümsüz
	7. Daha ayrılmış alanlarla profesyonel statü korumak	7. Mekansal özellikle ifade edilen statü yok
	8. Etkinlikler programı takip eder.	8. Etkinlikler kurguyu takip eder.
	9. Bağlantı modeli Bina tipi örnekleri: adliye, hapishane, hastane, havalimanı	9. Bağlantısız modeli Bina tipi örnekleri; ofisler, müzeler, galeriler...
Katkılar: Sailer, Koch/Steen, Heo et. al, Lu et al, Cai/Zimring	10. Çekim alanları kurgunun mantığından hariç ayrılmış alanlarda.	10. Çekim alanları kurgunun mantığına göre bütünleşik alanlarda.
	11.Alan kullanımında zaman sınırlı	11.Alan kullanımında zaman sınırlı değil
	12. Etkinlik programı takip eder; farklı rol ve görevlerde alan faktörünün etkisi yoktur.	12. Etkinlik kurguyu takip eder; farklı alan faktörleri farklı rol ve görevleri etkiler. 12.1 Hedeflenen görünürlük 12.2 Görsel bağlantı/üretken görünürlük 12. 3 Eksenel bütünleşme 12.4 Mesafe
	13.Alan pratikleri, deneyimler (rol ve görevler) zaman ve mekanla benzer gerçekleşir.	13.Alan pratikleri, deneyimleri (rol ve görevler) zaman ve mekandan farklı gerçekleşir.

Binanın programı, mekanın kullanıcı için tasarlanan mevcut kurgusunu/senaryosunu yansıtır. Mekan-kullanım ilişkisinde kullanıcı yerleşik ve ziyaretçi olarak iki gruba ayrılır. Yerleşik kullanıcı, erişime, mekan kontrolüne ve binada üretilen sosyal bilgiye

sahip olandır. Ziyaretçiler ise, kontrolü olmayan geçici kullanıcılarıdır. Yukarıda, Sailer'ın (2013) düzenlediği ölçütler, güçlü programın bir kriteri olan büyük binalarla ilgili bir tartışma açar. Büyük binalar, pek çok kullanıcıya sahip olması sosyal olarak değişim getirdiğinden güçlü programlamayı sürdürmekte daha çok zorlanıldığı yargısına varılmaktadır. Binadaki kullanıcı sayısı arttığında, bu insanların kullandığı yer sayısı da artar ve sonuç olarak hareketin fonksiyonel olarak tanımladığı yan ürün gibi programlanmamış etkileşim miktarı da artar.

2.6 Bölüm Sonucu

Çevre davranış çalışmalarında çokça ele alınan algı, bilişim, davranış kalıbı, mekansal davranış ve kişisel alan gibi kavramlar birbiri içine giren tanımlamalara sahiptir. Bundan dolayı teorik altyapı verilmeye çalışılan bu bölümde kuramlar arasında gidip gelinmektedir. Davranış kavramında algı kuramından bahsedilirken, sosyal etkileşim teorilerinde tekrar davranış olgusunun ve davranış kalıbının anlatılması gerekmektedir. Kurulan kavramsal çerçevede sosyopetal ve sosyofugal mekan karakterinin binanın sosyal etkileşim alanlarında güçlü/zayıf mimari programlanması ve kullanıcı arasındaki ilişki ağı ile çıkartılmıştır.

Tez kapsamında ele alınan kültür merkezleri sosyal etkileşim bağlamında oldukça zengin verilerin elde edilebileceği bir alan çalışması oluşturmaktadır. Kültür merkezleri pek çok kullanıcı profilinin mekansal davranışı, mekansallaşması ve kullanımını içerir. Kültür merkezi kapsamında her kullanıcıların bir araya gelebildiği, ulaşılabilir "sosyal/kamusal" bina tasarımı; nasıl bir değişimden geldiğinin, kullanıcı aktivitelerinin, tercihlerinin, deneyimlerinin bina içinde nerede yoğunlaştığının ve nerede büyümeye/değişime izin verdiğinin tartışması yapılmaktadır.

3. İSTANBUL'DA 1930-2016 YILLARI ARASINDA TOPLUMSAL YAPININ VE KÜLTÜR MERKEZLERİNİN DEĞİŞİM SÜRECİ

Kültür yapıları; müzelerden kültür merkezlerine, kütüphanelerden sanat galerilerine kadar uzanan geniş bir yelpazeyi içermektedir. Bu çalışmanın ana konusunu ülkemizde iyi örneklerine oldukça az rastlanan kültür merkezleri oluşturmaktadır. İngiltere’de “Cultural Center”, “Community Center” ve “Public Center” olarak kullanılan kültür merkezleri tiyatro/sinema gösterimi, eğitim ve sergileme ana fonksiyonlarının yer aldığı, kentliyi bir araya getiren, sosyal mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Güzel sanatlar, sinema, tiyatro, geleneksel ve çağdaş el sanatları gibi her türlü kültürel ve sanatsal faaliyetlerden en az birkaçının üretildiği, sergilendiği, bunların eğitim öğretim çalışmalarının yapıldığı bölümler ile sağlık, spor ve alışveriş gibi gereksinimlerinin karşılandığı birimlerin bulunduğu kültür merkezleri: hem kentlilerin karşılaşma mekanlarından biri hem de bireyler arasında sosyal ve kültürel iletişim ve etkileşim ortamlarının kurulmasını sağlayan binalardır (Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği, 2004). Kültür merkezlerinin, günümüzde geçerli olan yönetmelikte benzer bir tanımı da şu şekildedir; kültürel araştırma, üretim, koruma, sergileme, sanat ve kültür dallarında eğitim ve öğretim faaliyetlerine uygun üniteleri bünyesinde barındıran komplekslerdir (Kültür Yatırımlarının ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik, 2009-madde18). Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere kültür merkezlerinin içinde; eğitim bölümü (sanat atölyeleri, derslik, kütüphane vb.), gösteri mekanları, sosyal mekanlar, teknik mekanlar gibi alanlar yer alır.

Resmi yapı kimliğine sahip kültür merkezleri, kent merkezinde konumlanan, aktivitelerin yoğunlaştığı alanlara yönelen, bulundukları yere ve yapıldıkları döneme ait izler taşıyan, ihtiyaç programları ile kentin kültür-sanat, eğitim ve sosyal gereksinimlerini karşılayan ve belirleyen, yapım tekniğinde ve malzeme seçiminde en elverişli koşulları değerlendiren yapılardır (Ulu Yılmaz, 2006).

3.1 Dünyada ve Türkiye'de Kültür Merkezlerinin Tarihsel Değişimi

Kültür merkezleri, her toplumda farklı biçimlere bürünerek içinde bulunduğu toplum değerlerinin ya da egemen kültürün göstergesi olmuştur. Örneğin Osmanlı'da ve İslam dünyasında külliyyeler birer toplumsal merkezdir. Zamanla toplanılan yer ve barındırdığı işlevler değişmekte, teknoloji ve toplumun değişimi ile birlikte sinema, tiyatro, opera ya da kütüphane gibi işlevleri barındıran mekanlar kültür merkezlerine dönüşmektedir. Örneğin, Chicago Kültür Merkezi 1897'de merkez kütüphane olarak tasarlanmıştır. 1977 de ise kültür merkezine dönüştürülmüştür (URL 2). İstanbul'da ise halkevlerinden sonra 1970'lerin popüler kültürünü oluşturan yazlık sinemalar ve tarihi yapılar kültür merkezine dönüştürülmüştür. Bugün ise kültür merkezleri "kamusallık" anlamında pek çok insanı bir araya getiren farklı bina tipleri olarak karşımıza çıkabilmektedir. Günümüzde, alışveriş merkezlerinden stadyumlara kadar pek çok büyük ölçekli yapı türü birer kültür merkezi olarak çalışmaktadır (Şahin, 2008).

Kültür merkezleri ve kültür yapıları kent dokusunda yapı-kent ilişkisini çok iyi tanımlayan, kent görünümüne katkıda bulunan binalar ve yapı türleridir. Ayrıca üstlendiği yapı türüne bağlı olarak bulundukları noktaları vurgular ve bulunduğu çevreye kimlik kazandırır (Aydemir, 2004). Dünya'da yapılan kültür merkezlerinin çoğunun mimarisiyle sanat ve mimarlık ortamında çeşitli tartışmalara yol açmış öncü denebilecek deneysellikte uygulamalar oldukları görülmektedir (Şahin 2008). Örneğin, bir yarışma sonucu seçilen Richard Rogers ve Renzo Piano tasarımı olan Pompidou Merkezi, kültür merkezi tasarımında dünyada bir milat oluşturur. Paris'te 1971 yılında tasarlanıp 1977 yılında inşa edilen yapı, haberleşme, eğlence ve kültür, kitaplık, müze ve müzik odalarını kapsayan belirli bir bina yerine, "her şey için" bir makine, bir mıknaş, bir değişim aracı; bir aygıt önerisi şeklindedir (Yem, 1994). Kendiliğinden oluşan faaliyetleri içeren meydan ve hemen çevresinde yer alan yayalara ayrılmış bir bölgesi ile herkese açık zemin katı gibi "kamusallık" kavramına değinmekte, önündeki meydanla o zamana damgasını vurmuş bir kültür merkezi olarak güncelliğini ve popülerliğini bugün hala korumaktadır. Günümüzde yerel halka hitap ettiği gibi, dışarıdan da çok sayıda ziyaretçi için bir çekim merkezi ve kente kimlik veren bir binadır (Şekil, 3.1).

Şekil 3.1 : Pompidou Merkezi, Paris, Richard Rogers ve Renzo Piano (URL 3).

Aynı şekilde Renzo Piano tasarımı olan Tjibou Kültür Merkezleri de 1990 yılında gene bir yarışma sonucu yapılmıştır. Avustralya'nın 1210 km doğusunda yer alan Yeni Kaledonya, Nouméa'da 1998 yılında açılan yapı, 152 yıl Fransız sömürgesinde kalan yerel halkın kültürünü, yerel malzeme ve yapım tekniğini tanıtmak amacıyla yola çıkılarak farklı işlevlere sahip birbirini takip eden on geleneksel kulübe şeklinde yapılan binaların bir koridora bağlanmasıyla oluşan bir tasarımdır. Bulunduğu yerin kimliğini okumamıza yardım eden bir kültür merkezi örneğidir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 : Tjibou Kültür Merkezi, Yeni Kaledonya, Renzo Piano (URL 4).

Daha g¼ncel bir ¼rnek olarak bakabileceğimiz Zaha Hadid'in Haydar Aliyev K¼lt¼r Merkezi (2012) ¼ç buçuk yılda Bak¼'de inşa edilen bir yarışma projesidir. Tasarımın konsepti, Azeri k¼lt¼r¼nden, kaligrafik yazılardan ve İslam k¼lt¼r¼nden gelmektedir.(şekil3.3).

şekil 3.3 : Haydar Aliyev K¼lt¼r Merkezi ¼n g¼r¼n¼ř¼, Bak¼, Zaha Hadid (URL 5).

Bina formunda, dalgalanma, katlanma, kırılma gibi hareketlerle karşılaşma, birleştirme, y¼nlendirme gibi çeşitli fonksiyonların gerçekteştirildiği, dış ve iç mekan ile s¼rekli ilişki kurabilen birbirine yaklaştıran bir y¼zey oluşturulmuştur (şekil3.4).

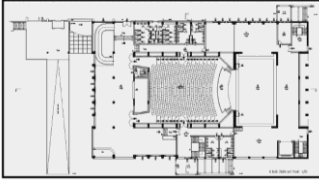
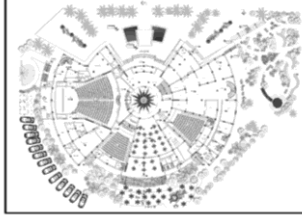
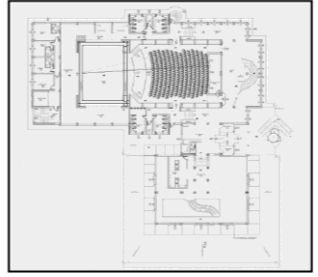
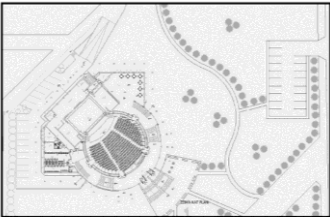
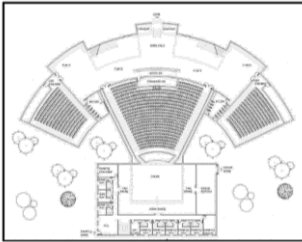
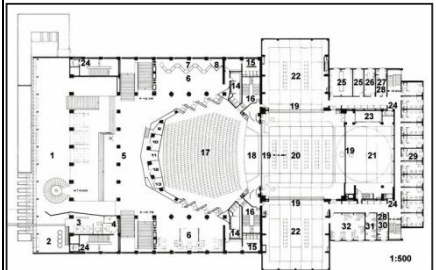

şekil 3.4 : Haydar Aliyev K¼lt¼r Merkezi iç mekan, Bak¼, Zaha Hadid (URL 5).

3.2 Kültür Merkezlerinin D n   m nde Etkili Parametreler

Sürekli gelişmelerin ve değişimlerin olduğu dünyada zamanla toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için üretilen bina türleri de i mi tir. Kentlerde sosyal ve kültürel etkinlikler, bunların kentteki konumları ve içinde yer aldıkları yapılar kentin büyüklüğüne, hitap ettiği nüfusuna bağlı olarak  e itlenmektedir. Kent büyüklüğüne ve hizmet edeceği nüfusa bağlı olarak Halkevi, Kültür Evi, Kültür Merkezi, Halk Eğitim Merkezi, gibi farklı tipolojilerde binalar kültür hizmetleri sunmaktadır. İçinde barındırdığı farklı salon tipleri ve sirkülasyon yapılarından dolayı kültür merkezleri; lineer (doğrusal), ı ınsal (radyal), kafes (grid), merkezi, şebeke (a ) sistem ve moleküler sistem gibi büyüklüklerine bağlı olarak tipolojilere ayrılabilir (S tl o lu, 2007).

Çizelge 3.1: Kültür merkezi tipolojileri (S tl o lu, 2007).

Lineer (Doğrusal)	ı�ınsal (Radyal)	Kafes (Grid)
Ulaşım a�ı bir doğru boyuncadır. Mekanlar dolaşım a�ına bu doğru boyunca takılırlar. Afyon Kültür Merkezi Planı	Sirkülasyon sistemi bir noktadan başlamakta ve bir noktada toplanmaktadır. Batman Kültür Merkezi Planı	Sirkülasyon birbirine dik iki doğrultuda gelişip, düzenli aralarla birbirini kesmekte, kare/dikdörtgen mekan parçaları veya avlular ortaya çıkmaktadır. Ağrı Kültür Merkezi Planı
Merkezi	�ebeke (A�)	Moleküler
Sirkülasyon ortadaki bir mekan bütünü etrafında yer almaktadır. Elazığ Kültür Merkezi Planı	Kafes sistemindeki gibi a�ı ve tekrar yönünden bir düzene bağlı olmayan ancak yine kesi�melerden olu�mu� bir sistemdir. Erzurum Kültür Merkezi �neri Planı	Kopuk sirkülasyon parçalarından olu�mu� bir sistemdir. Atatürk Kültür Merkezi Planı

Kültür merkezi kapsamında, folklor, el sanatları ve güzel sanatlara ilişkin etkinlikler (resim, heykel, seramik, vb.) kütüphane, müzik, tiyatro gibi etkinlikler bir arada toplanarak faaliyet gösterirler. Birçok işlevi bir araya getiren bina tipi olduğundan kompleks binalardır. Kültür merkezlerinin ihtiyaç programının hazırlanmasında, yapılacağı il, ilçe nüfusu, kültürel, sosyal yapısı ve buna bağlı olarak ihtiyacı duyulan aktivitelerin nitelikleri önemli kriterlerdendir (Şahin,2008). Kültür merkezlerinin, ihtiyaç programında yer alan işlevler;

- Ana Giriş- Fuaye,
- Gösteri Mekanları,
- Sergileme Mekanları-Eğitim Mekanları,
- Atölye, Çalışma Salonları ve Kütüphane,
- Kafeterya-Oturma (Bekleme) Alanları
- Yönetim Mekanları
- Teknik Mekanlar olarak ana başlıklar altında toplanır.

2004 tarihli Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği'nde salon kapasitesi asgari nitelik ve niceliklerin tespiti ile alakalı kültür merkezleri A, B, C olmak üzere üç sınıfta toplanmıştır (EK1). Bu yönetmelik 2009'da çıkartılan "Kültür Yatırımlarının ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kültür merkezleri ile alakalı asgari nitelikler olarak yürürlükte yer almıştır (EK2).

Tezin yoğunlaşacağı 1930 ve 2016 yılları arasındaki kültür merkezlerinin yapım yılı ve yapım aşamalarına geçmeden, mimarlık ortamını doğrudan ilişkilenen toplumun, nasıl bir kültürden geldiği, kamusal ve özel alan kavramları tartışılmalıdır.

Kamusal ve özel alan kavramlarının Türkçe karşılıklarından bahsederken Tanyeli (2005), "19. yüzyılın ikinci yarısı öncesinde Osmanlı Dünyası kamusal ve özel alan çiftini var etmemiş, bu ihtiyacı duymamış, o kavram çiftinin işaret ettiği mimari-kentsel gerçeklikleri üretmemiş bir kültür iken, 19. yüzyılın ortalarından başlayarak, karşılaştığı kapitalist üretim ilişkileri dünyası ile bütünleşmeye koyularak, ekonomik ve kültürel dünya içinde biçimlenmiş bu kavram çiftini kullanmaksızın kavrayamayacağı olgularla yüz yüze gelmiştir." açıklamasında bulunur. İstanbul'da kültür yapıları, Tanzimat Fermanı ile birlikte batılı tiyatro anlayışı ile katıldığı düşünülebilir. 20. yüzyılda savaşlar ve önemli toplumsal değişimlerle birlikte ise yeni

mimari binalar ortaya çıkmıştır. Yeni bir toplumun inşa sürecinde devrimlerin yerleşmesi için eğitim ve kültür yapısı olan halkevleri, kültür merkezleri olarak yerini almıştır. Bugün ise oldukça farklı tipolojide ve kurguda kültür merkezleri bulunmaktadır. Eğitim amaçlı binalar halk eğitim merkezi, toplumsal kalkınma merkezi olarak dönüşürken, gösteri amaçlı binalar sanat merkezleri, gösteri merkezleri, performans sanatları merkezi (PSM) olarak yerini almıştır. 21. yüzyılda ise teknolojinin gelişmesi, hızlı tüketim ilişkilerinin yaşanması, insanların birbirleri ile sosyal ilişkilere girdikleri ve bu ilişkileri biçimlendiren mekanların tasarımını ve programını daha çok ön plana çıkarmıştır.

İstanbul'un gün geçtikçe daha çok göç alması, artan nüfus yoğunluğu ile birlikte kente/kentliye hitap etmesi planlanan, tez kapsamında bahsedilen, kültür merkezleri daha çok dar parsellere arka sokaklara sığmak zorunda bırakılmıştır. Bunun nedenlerinden biri de artık çok amaçlı salon yerine özelleşen salonlar ile çok büyük alanlara ihtiyaç duyulmamasıdır. Diğer bir nedeni ise kent boşluklarının sürekli dolmasıyla dışarı yerine içeride, içeri dönük kamusal mekan yaratan bina tipolojileri oluşmasıdır. Müzik, kütüphane, sinema, tiyatro gibi etkinliklerin kent merkezlerinde veya yakın çevresinde yığılmaları trafik sıkışıklığı, otopark sorunu vb. sorunların ortaya çıkmasına ve bunların artmasına neden olmaktadır (Aydemir, 2004).

Sosyal kültürel hizmetler, genellikle merkezi hükümetin desteği, mahalli idarelerin ve özel kuruluşların çabalarıyla kurulan tesislerdir. Bu tesislerin sayısı ve çeşitliliği kentin büyüklüğüne ve kimliğine, sosyo-ekonomik yapısına bağlı olarak kademeli bir şekilde gelişmeleri belediye ya da özel kuruluşlar tarafından yönlendirilmektedir (Aydemir, 2004). İstanbul'un çok merkezli yapısından dolayı kültür yapıları farklı semtlere yayılmış olup, içinde sinema, tiyatro, opera, sergi galerisi gibi kompleks yapılarla kentin pek çok yerinde hizmet vermektedir. Hitap ettiği kullanıcı profiline göre, içindeki fonksiyonlar değişim göstermektedir. Son dönemlerde yapılan Zorlu Performans Sanatları Merkezi ya da Trump Tower Kültür ve Gösteri Merkezi gibi önemli alışveriş merkezlerinde de sinema, tiyatro, sergi, konser gibi kültürel etkinliklere oldukça yer verilmektedir.

Kültür merkezleri pek çok kullanıcı grubunu bir araya getirir. Yapının eğitim, eğlence ve kültür aktiviteleri için kullanılmasının yanında bir nirengi noktası olması, bina çevresiyle ilişkilenebilmesine olanak verecek şekilde ulaşılabilir olmasında önemlidir. Mekan-zamansal açıdan sürekli farklı etkinliklerle farklı yoğunluktaki kullanıcılara ev

sahipliği yapan bu yapıların bina programları ve fiziki şartları öncelikli olarak esneklik gereksinimini karşılamalıdır (Şahin 2008).

Kentlerin yerleşme dokusunu oluşturan yapılaşmış ve yapılaşmamış alanlar kentsel mekanı oluşturur. Bu geniş perspektiften baktığımızda, kentsel mekan; barınma, çalışma, eğlenme (dinlenme) ve ulaşım gibi temel ihtiyaçları karşılayacak mekanları içerir. Özel, yarı özel, yarı kamusal ve kamusal mekan olarak dörde ayrılır. Kamusal mekan, toplumun kullanımına açık olan kentsel mekan olarak tariflenebilir. Bina içinde kamusallık farklı kullanıcıların bir araya gelerek sosyal etkileşime girebilmesi ve alanı kullanabilmesidir. Bu kamusal alanların fiziksel sınırları, tasarımı ve esnek programı önem taşımaktadır. Herkes için ulaşılabilir olan bina, zemindeki meydanın devamıymış gibi bütünleşip zemine süreklilik kazandırmalıdır. Çağdaş kentte yaşanan işlevsel değişimlere paralel olarak kamusal mekanlarının fiziksel yapısı ile ilgili başlıca sorunlardan biri, kent mekanının bileşenleri arasında bağların zayıflaması ve kent mekanının parçalanarak sürekliliğini kaybetmesidir (Çıracı, Kubat, Aydınli, 1991).

Kültür merkezlerinin insanları engellemeden ne kadar içine aldıkları ve onların sosyal etkileşimini ne kadar destekledikleri bu tez çalışmasının ana araştırma konusunu oluşturur. Zamanla değişen kent, gelişen teknoloji, güvenlik ihtiyacı, sosyal ve toplumsal yapı, kültür merkezlerinin ihtiyaç programını, sosyal etkileşim alanlarını ve doğrudan insan etkileşimini de değiştirmiştir. Televizyon, bilgisayar, akıllı telefon gibi teknolojik gelişmeler, sosyo-ekonomik, popüler kültür, toplu mekanlarda artan güvenlik ihtiyacı gibi etkenlerle değişen bina tipleri aslında toplumun da eskisi gibi olmadığını göstergesidir. Bugün eski salonlardaki ses ve film sistemlerinin günümüzdeki üç boyutlu yenilikler ile değişimi bile halkın kullanımını istenilen ölçüde sağlayamamaktadır (Babacan, 2016). Kültür merkezlerinin işletilmesi merkezin, konumuna, sahip olduğu fonksiyonlara, hitap ettiği kullanıcı profiline, halkının sosyo ekonomik düzeyine, kültürüne bağlı çoklu iletişim gerektiren bir durumdur.

Kültür hizmetlerinin bir bölümü, kent sakinlerinden başka, yakın-uzak çevre sakinlerine, ulusal ve uluslararası kültür çevrelerine sağlanan/sunulan kültürel hizmetlerdir. Kültürel hizmetlerin talep ve çeşitliliği, toplumun/bölgenin eğitim, beğeni, zevk ve haz alma derecelerine büyük ölçüde bağlıdır.

Kültür merkezlerinin ihtiyaç programında yer alan mekanlar, Cumhuriyetin ilanından günümüze mimari program olarak oldukça değişmiştir. Bu süreç, toplumsal ve teknolojik değişimlerle birlikte ele alınmalıdır. Örneğin, halkevleri eğitim bölümünün ağır bastığı dernek statüsünde işleyen, pek çok işlev için tek salon kullanılan bina tipolojisi iken, arkasından evrilen süreçte, salon kısmı sinema salonu, tiyatro salonu, konser salonu, nikah salonu şeklinde daha çok özelleşmiştir. Günümüzde kültür merkezlerinde nikah salonları, oldukça fazla kullanılmaktadır. Kültür ve nikah sarayı isimlendirmesi ile ana mekanlar yerine nikah salonu baskın mekan olarak ihtiyaç programında yerini almaktadır.

Bu bölümde, odaklanılan 1930-2016 yılları arasında, kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının nasıl bir değişim geçirdiği, üç dönem üzerinden irdelenmektedir. Mekansal kurgudaki farklılıkları; güçlü/zayıf programlanmanın derin ve sığ mekanda oluşturduğu kullanım farkından yola çıkılarak, daha çok kullanılan mekanları ve fiziksel mekanın sosyal etkileşimi nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak hedeflenmektedir.

3.3 Türkiye'de Kültür Merkezlerinin Değişimi

"Geçmişten günümüze bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin köktenci çağdaşlaşma projesini uygulanmaya koyulması, tarihte hem bir kopuş, hem bir sürekliliktir. Bir kopuştur çünkü çok yönlü bir çağdaşlaşma projesi uygulamasına girilmiştir. Bir sürekliliktir, çünkü bir yandan Türkiye' de yaşayanların zengin kültürel birikimi üzerine oturmuş, öte yandan bir ölçüde de olsa bu projenin uygulanması 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış bulunmaktadır (Tekeli, 1998)."

Türkiye'nin toplumsal yapısının değişimine 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bakmak gerekir. 1923'te Cumhuriyetin ilanından daha önce, demokrasi Osmanlı devletinde halkın yönetime daha çok müdahil olma durumunu getiren Tanzimat ve 2. Meşrutiyetin ilanı ile başlamıştır. Yeni ekonomik ve toplumsal yaşamın getirdiği durum mimarlık ortamında gar, iskele binası, banka, postane vb. birçok yeni bina türünü de ortaya çıkarmıştır.

1923'ten İkinci Dünya Savaşı sonuna kadarki dönem erken Cumhuriyet dönemi olarak alınabilir. 1950-1960 hızlı kentleşme dönemidir. 1948 Belediye Gelirler Kanunu, 1952 Halkevlerinin kapatılması, 1956 İmar Kanunu, çalışmada incelenen birinci dönemin

önemli kanun değişimleri olarak alınabilir. 1960-1980 yılları ise 1961 anayasası ile Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ile planlı kentleşme dönemidir. 1970'li yılların ortalarına kadar yağ lekeli halinde büyüyen kentlerde, yık-yap süreçleri, tarihsel ve kültürel değerlerin tahrip edilmesine, sürekli olarak yoğunluk artışına ve yeşil alanların yok oluşuna, sosyal yapıların yetersiz kalışına neden olmuştur (Tekeli, 1998).

Türkiye'de İstanbul temelinde Kültür Merkezlerinin değişim sürecine sosyo kültürel yapı ve politik eğilim açısından baktığımızda, bu süreci okumayı kolaylaştıracak üç temel döneme bölebiliriz; 1930-1960, 1960-1990 ve 1990-2016. İlk dönemi, 1930-1960 yılları oluşturur. Cumhuriyet ilanından başlayarak kamusal yapılaşmış çevre olarak karşımıza ilk Halkevleri çıkar. Kadıköy Halkevi, 1938 yılında yarışma sonucu yapılan bir halkevi binasıdır. Ardından planlı döneme geçiş ikinci dönemi oluşturur. Ayrıca alınan 1960-1990 yıllarında Atatürk Kültür Merkezi (1969) ve Pendik Atatürk Kültür Merkezi (1985) dışında günümüzde kaydına rastlanan bir yapı bulunamamıştır (Şahin, 2008). 1976'da Kültür Merkezleri Daire Başkanlığı'nın kurulması, ülke genelinde kültür merkezi yapımlarına başlanmıştır. Neredeyse 2000'lere kadar ihale, yarışma, yeniden işlevlendirme ya da tip proje olarak tasarlanan binalar, ödenek sıkıntısı sebebiyle tasarlanmalarından çok daha sonra inşa edilmiştir. Günümüze gelen süreçte ise Halk Eğitim Merkezi, Semt Konağı, Sanat Merkezi, Kültür Evi, Kültür Sarayı, Kültür Sitesi, Yaşam Kalitesi Yükseltme Merkezi, Toplum Merkezi, Kültür ve Sanat Merkezi, Kültür ve Gösteri Merkezi, Performans Sanatları Merkezi olarak Kültür Merkezleri farklı tipolojilerde çokça karşımıza çıkmaktadır. Tez kapsamında bugün hala kullanılabilen aralarında karşılaştırma yapılabilecek farklı yapım yılına ve tipolojiye sahip, üç kültür merkezi belirlenmiştir. Birinci dönem analizi Kadıköy Halkevi'nde (1938), İkinci dönem analizi Pendik Atatürk Kültür Evi'nde (1985) ve üçüncü dönem analizi Caddebostan Kültür Merkezi'nde (2005) yapılacaktır (Şekil 3.5).

3.3.1 I. Dönem 1930-1960 yılları arası sosyo-kültürel ve mimari yapı:

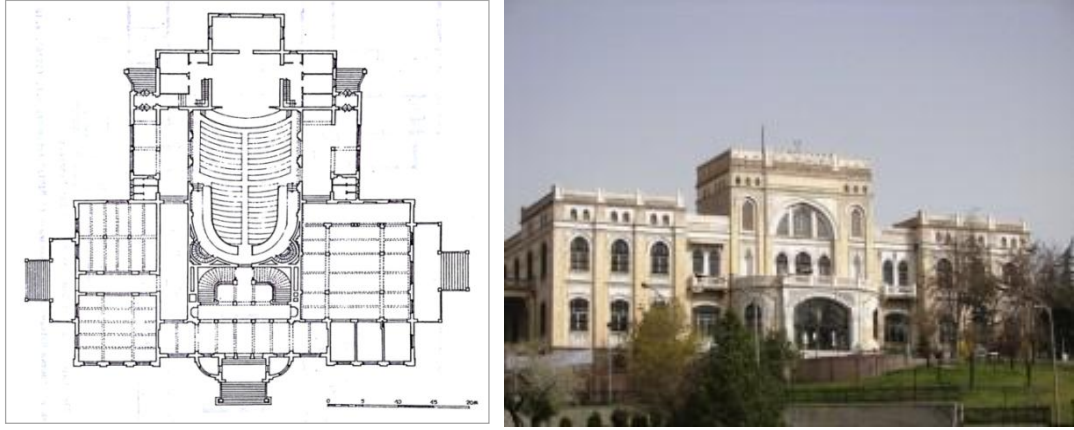
Halkevleri olgusu

"Uzun süren ve yenilgi ile biten Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve önceki savaşlardan ve son derece zor koşullarda kazanılmış Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk yıllar doğal olarak yıkıntıların onarımı ve yeniden kuruluş çalışmaları ile geçmiştir (Batur, 1998)."

1. Dünya Savaşı sonrasında 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle yeni bir devlet ve yönetim sistemi kabul edilmiştir. Çalışmada odaklanılan 1930-1960 dönemi pek çok toplumsal gelişmeyi içermektedir. Siyasi olarak üç dönemi kapsar; Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı (1923-1938), İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı (1938-1950) ve Adnan Menderes'in Başbakanlığıdır (1950-1960).

1931 yılında Türk Ocaklarının (1911-1931) kapatılmasının ardından, 1932'de Halkevleri açılmıştır. 1925 kongresinde, bazı delegelerin Türk Ocaklarının bir “kültür merkezi” olarak yaşaması gerektiğini vurgulayan bir önerge sunması (Üstel, 1997), halkevlerinin kültürel merkez olarak tüm halka hitap etmesi düşüncesinin 1932 yılından öncelere dayanmakta olduğunun göstergesidir (Durukan, 2006). Halkevleri, partili ve partisiz herkesi toplayacak, birleştirecek ve tanıştıracak olan ulusal kültür ve eğitim yuvaları olarak tasarlanmıştır.

İnci Aslanoğlu' nun (1980) betlirttiği gibi, devrimlerin millet benliğine sindirilmesi ve ilkelerin yayılması amacıyla açılan halkevleri, geniş kitleleri eğitmede büyük faydalar sağlamış sosyo-kültürel kuruluşlardır. İlk halk evi, 1932 yılında Ankara'da eski Türk Ocağı merkez binasında açılmıştır. Bina 1927 yılında Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından Ankara Türk Ocağı olarak yapılmıştır. Bugün ise Ankara Resim Heykel Müzesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.6). Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde "Türk Ocağı" merkezi olarak yapılan binalar halkevlerine çevrilmiş, on yıl içinde tüm illerde, hatta bazı büyük ilçelere de yeni halkevleri yapılmıştır (Aslanoğlu, 1980).

Şekil 3.6 : Ankara halkevi (eski türk ocağı merkezi) zemin kat planı, 1932 (kaynak: Aslanoğlu,1980 ve URL 6).

1950'lerdeki Demokrat Parti iktidarına kadar tek parti döneminin en önemli sosyal ve kültürel mekanlarından biri Türkiye'de hemen her il ve ilçede örgütlenen halkevleri olmuştur. Bayındırlık Bakanlığı, büyük ve küçük yerleşme için halkevi tiplerini geliştirmiştir. Yapıtılan halkevleri binalarında, 1500 kişiyi alacak büyüklükte, sinema ve tiyatro etkinlikleri için sahnesi olan bir salon, birkaç toplantı odası, kütüphane ve bazılarında da kapalı spor salonu istenmektedir. Türk kültür ve tarihinin araştırılması amaçları arasında olan halkevleri binaları, rasyonel-fonksiyoncu tutumla uluslararası mimarlık çalışmaları doğrultusunda anlatıma sahip olup, rejimin ideolojisi dış biçimlenmeleri yerine programlarına yansımıştır (Aslanoğlu, 1980). Rasyonel-fonksiyoncu tutumu Aslanoğlu (1980), “*salt geometrik formların simetrik ya da asimetrik düzenlenmesiyle kübik kütle biçimlenmesi*” olarak açıklamıştır.

1930-1950 arasında mimarlık ortamında görev alan Clemens Holzmeister, Ernst Egli, Martin Elsaesser, Bruno Taut ve Paul Bonatz gibi pek çok yabancı mimar bulunmuştur. Bu dönemde, özellikle kamu yapılarının yapımı yabancı mimarlara verilmiştir. Durukan, (2006) doktora çalışmasında, incelediği halkevleri örnekleri üzerinden halkevlerinin Türk mimarlar tarafından yapıldığının üstünde durarak, halkevlerinin, devlet binası olarak değil de, halkın binası olarak görüldükleri yorumunu getirmiştir.

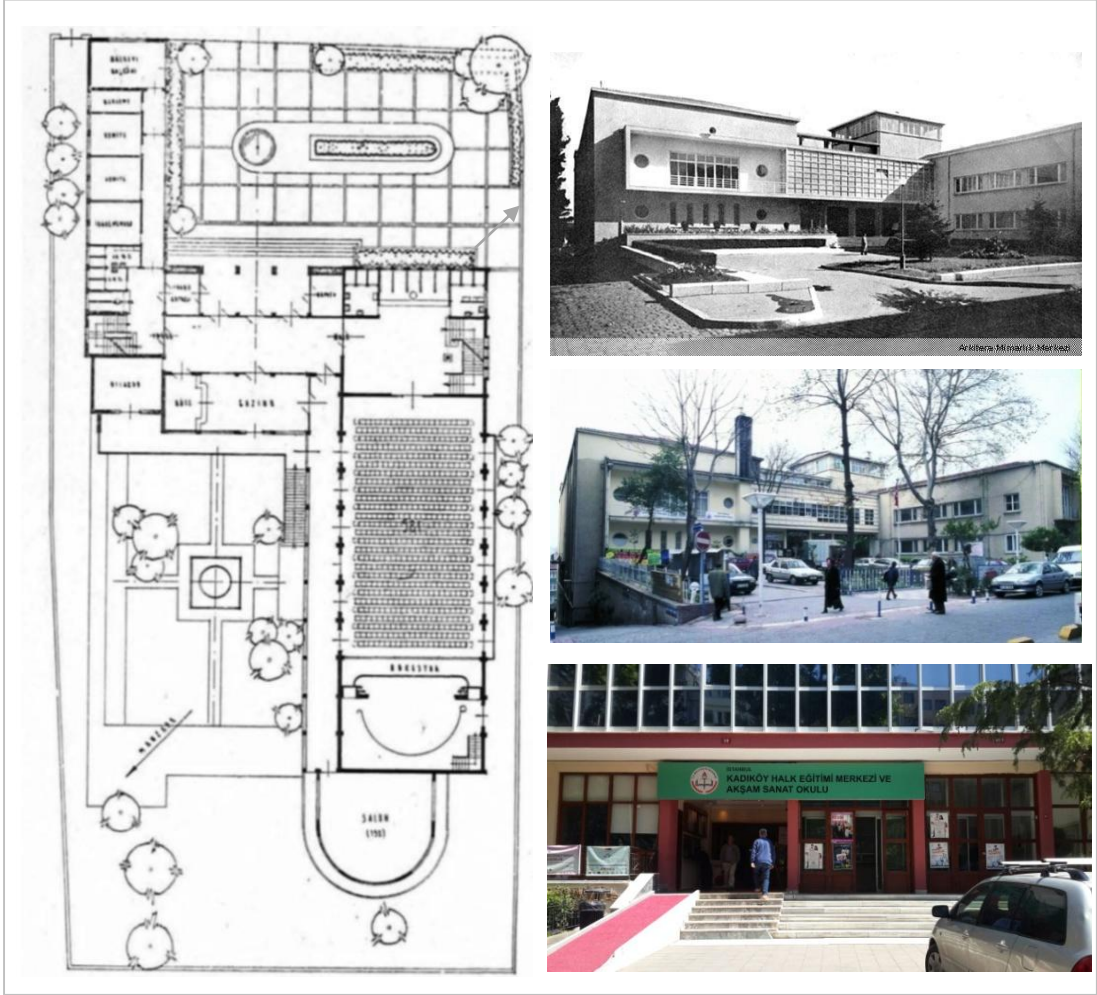
Halkevleri, 1932-1952 arasındaki yeni rejimle birlikte halkın bir araya geldiği ilk kültür kurumu olarak yerini almıştır. Halkevlerinin büyüklüğüne bağlı olarak ya ayrı işlevlere ait birden fazla salon bulunmaktadır (temsil-sinema ve konferans salonu, spor salonu, gazino) ya da tek bir salonda döşeme eğimsiz yapılarak tüm işlevler karşılanmaktadır. Halkevlerinde çok amaçlı olan salonun bahçeye açılması ile balo,

düğün ya da nişan gibi müzikli toplantılarda bahçeden yararlanılması sağlanmıştır (Yeşilkaya,1999).

1932 ile 1950 yılı arası toplam 478 Halkevi ve 4322 Halk Odası açılmıştır (İleri, 2009). Halkevleri, 1950 ve 1960 yılını kapsayan Demokrat Parti yönetiminde, halkevlerinin parti ile bağlantısı sebebiyle, 1952 yılında kapatılmış, halkevleri binalarının bir kısmı Türk Ocakları'na geri verilirken, bir kısmı Hükümet Konağı olarak işletilmiştir. Halkevleri, 1960 ve 1980 askeri darbelerinin ardından ikinci ve üçüncü kez tekrar açılmıştır. Bu dönemlerde herhangi bir siyasi partiye bağlı olmadan bağımsız dernek statüsünde etkinlikleri devam etmiş olmalarına rağmen, ikinci ve üçüncü açılışında, 1930'lardaki kapsamına ulaşamamıştır (Durukan,2006).

2. Dünya savaşında, Türkiye, savaş dışında kalmasına rağmen savaşın etkilerini kuvvetle yaşamıştır. İnşaat yatırımları ve projeler iptal edilmiş veya yavaşlatılmıştır. 1950'lere kadar bir durgunluk dönemi hâkimdir. 1950'lerde önce yapı talebinin kaynakları değişmiştir. Ekonominin özel sektöre tanıdığı öncelik, bu kesimin yapı talebinin hacmini ve içeriğini genişletmiştir. Yeni yapı tipleri katılmıştır. Yeni ekonominin ve genişleyen iş hacminin gereksindiği ofis-büro, market vb. yapı tipleri kendi şema ve kalıplarıyla mimarlığın gündemine girmiştir (Batur,1998). Sanayileşme çabaları ve tarımda makineleşme kentlere göçü arttırmış ve kentlerde konut sorununu ortaya çıkarmıştır. 1950'lerden sonra mimarinin üzerindeki devlet ağırlığı yönetime yapılan darbelerle zaman zaman artış gösterse de, özel sektörün girmesi ile kamusal mekan üretilmesinde devlet ağırlığı yavaş yavaş kalkmaya başlamıştır. Toplumun değişik katmanları ve bir araya getirme özelliğine sahip olan halkevleri 1950'lerden sonra bir kültürel merkez ve toplanma alanı olarak kamusal alandaki önemini yitirmiştir. 1950'lerin sonunda pek çok il ve ilçede halkevlerinde film gösterimi kalkmış bunun yerine özel işletilen yazlık sinemalar, müzikholler ve tiyatrolar almıştır. Dönemin iyi örneklerinden biri olan ve bugün Kadıköy Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan Kadıköy Halkevi Süreyya Operası, Reks Sineması ve Moda Sahnesinin olduğu kültür aksının arasında yer alır. Bina, Rüknettin Güney'in tasarımı olup 1938 de ulusal bir yarışma sonucunda uygulanmıştır. Ters Z şeklindeki planın merkezindeki eklem yerinde ana giriş yer almaktadır ve tamamen cam olan arka duvar deniz manzarasına yöneltilmiştir. İdari fonksiyonlar iki katlı ön kanatta çözülmüştür. Daha yüksek olan arka bölümde ise bir tiyatro salonu, fuayesi ve sahne arkası, spor salonu, kütüphane, sınıflar, atölyeler ve misafirhane bulunmaktadır. Binanın ön taraftaki

bahçesi faaliyet alanlarını caddeden ayırırken, arka bahçeye su elemanı yerleştirilmiştir (Arkitekt,1938). Binanın arka cephesinde su ögesi yerleştirilen bahçe bugün otopark olarak kullanılsa da bina mimari özelliklerinin çoğunu korumaktadır (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : Kadıköy Halkevi zemin kat planı, ön görünüşü 1938, 2012 (URL 7) ve 2016.

Bina çok amaçlı salon, kütüphane, spor salonu ve şubelerden oluşmaktadır. Binanın sağ tarafı olan derslik kısmı 13 Şubat 1943 yılında Kadıköy Adliyesi'nin kullanımına verilmiştir. Bina yetmiş sene ikiye ayrılmış şekilde bir kısmı halkevi ve halk eğitim merkezi olarak çalışırken, diğer kısmı adliye olarak işlemiştir. 4 Mart 2013 tarihinde adliyenin ayrılması ile derslik bölümü halk eğitim merkezine tekrar verilmiştir. Kadıköy Halkevi yatayda uzayan doğrusal (lineer) tipolojidedir. Sirkülasyon sistemi ters Z formu ile dik doğrultuludur. Kurgu üç dik aksa düzenli olarak takılmış kare veya dikdörtgen mekanlardan oluşturulmuştur.

3.3.2 II. Dönem 1960-1990 yılları arası sosyo-kültürel ve mimari yapı

1960-1990 yılları arasında, önemli siyasi etkileri yönetime yapılan 1960, 1970 ve 1980 darbeleri oluşturur. 1960'da üst üste eklenerek büyüyen konut ihtiyacı, altyapı ve üretimin yetersizliği, gecekondulaşma ile konut açığı çok büyük sayılara ulaşmıştır. Ardından 1961 Anayasası'nın öngördüğü Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ve 1963 ilk planın hazırlanmasıyla planlı döneme girilmiştir (Sey,1998).

Günümüze kadar gelen beş yıllık süreçleri kapsayan kalkınma planları, milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere hazırlanmaktadır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır. Plan, tarım, madencilik, imalat sanayi, inşaat, enerji, ulaştırma, kamu hizmetleri, insan gücü, istihdam, eğitim ve araştırma gibi üst başlıkların toplandığı konuları, durumları, yatırımları, tedbirleri ve hedefleri içermektedir. Planda kültür başlığı yoktur. Birinci plan içinde kültür yapıları kapsamında sayılabilecek, halk eğitim konusu ve kütüphanelerden bahsedilmiştir (DPT, 1962).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972 yıllarını kapsamaktadır. Ekonomik gelişmelerde insan unsuru başlığı altında kültür faaliyetleri olarak bir bölüm yer almıştır. Bölüm içinde kültür faaliyetlerinden ve kültür varlığını korumaktan bahsedilmiştir. Plan içinde kamu ve özel sektör tiyatro çalışmaları hakkında olumlu bir gelişmeden söz edilmiştir. Plan içinde, kültür faaliyetlerinin memlekette yayılması ve yaşatılması için kültür değeri olan yayınların, sergilerin, filmlerin, sahne sanatlarının, müziğin başarılı eserlerinin devamlı olarak belirli merkezlerde ve gezici olarak geniş çevrelerde yayılması sağlanması için köylük çevrelere yönlendirilmesi hedeflenmiştir. illerde kültür faaliyetleri halk eğitimi merkezlerinde yoğunlaştırılacağından dolayı, bu merkezlerin geliştirilmesine yer verilmiştir (DPT, 1967).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977 yıllarını kapsar. On ikinci bölümde "Eğitim ve Kültür" ana başlığı yer alır. Bu plan döneminde kişi başına düşen radyo ve televizyon istatistiklerine yer verilmiştir, 1968-1972 yılları arasında yapılan istatistiklere göre her ikisinin de arttığı gösterilmiştir (istatistiklere göre her 1000 kişiye 2.7 televiyon, her 1000 kişiye 23 radyo alıcısı düşmektedir). Bu plan içerisinde,

devlet tiyatrolarının yaz aylarında düzenledikleri turneler, 1971'den başlayarak kış aylarında da yapılması istenmiştir. Halkevleri ve halk eğitim merkezlerinin çalışmaları yurt geneline yayılması gene hedeflenmiştir. Kültür konusunda planlı dönemde hazırlanmış bulunan Eski Eserler, Folklor Enstitüsü, Müzeler Döner Sermaye, Bölge Tiyatroları Kanun Tasarıları ve diğer ilgili mevzuatın tekrar gözden geçirilerek kanunlaştırılması sağlanmıştır (DPT, 1972).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983 yıllarını kapsamaktadır. "Kültür" konusu hem "Yaşam Düzeyinde Gelişmeler", hem de "Çalışma ve Yaşam Düzeyi Politikaları" başlığı altında yer alır. 1977'de her 10 kişiye 1 radyo alıcısı düşmektedir. Plan içerisinde, televizyonun yaygınlaştırılması, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sinema sanatını etkilemiş, sinemaya olan ilgi azaldığına dikkat çekilmiştir. Bu ilgisizlik, Türk filmciliğinde itici bir rol oynamış, yapımcıları daha nitelikli filmler yapmaya yöneltmiştir. Gene plan içinde, yerel yönetimlerin tiyatro, kütüphane, kültürevi ve benzeri konularda, kültür faaliyetlerinde etkin olmaları özendirilmiştir. Halk kültür evlerinin yurt düzeyinde yaygınlaştırılmasında, yörelerdeki halk eğitim merkezleri ile diğer olanaklardan yararlanması için Milli Eğitim Bakanlığı ile bir program çerçevesinde işbirliğine gitmeleri hedeflenmiştir (DPT, 1978).

1. Turgut Özal hükümetinin hazırladığı Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989 yılları arasını kapsamaktadır. Planda kültür kavramı, milli kültür olarak geçmektedir. Bu plan kapsamında, *"Bütünüyle radyo ve televizyon hizmetlerinin kalitesi yükseltilecek; eğitime ve millî kültür değerlerinin paylaşılmasına dönük program süreleri artırılabilecek ve daha etkili olacakları zaman dilimlerinde yayınlanacaklardır"* ifadeleri yer alır. Bu plan döneminde, kültür politikalarının; kültürün yayılmasını ve paylaşılmasını sağlayan vasıtalarla olduğu kadar, doğrudan doğruya kültür muhtevasına da yönelmesi öngörülmüştür (DPT, 1984).

1930-1950 yılları arasında devletin mimarlık üzerinde etkisinin olduğu yıllar kabul edilirken, yıllar sonrası çok partili döneme geçiş ve özelleşme ile birlikte kamusal yapı tasarımı devletin etkinliği giderek azalmıştır. 1960'ın getirdiği planlı ortamın, kentlerdeki yoğunluk artışına, yeşil alanların yok oluşuna ve sosyal yapıların yetersiz kalışına çözüm olması istenmiştir.

1976'da Kültür Merkezleri Daire Başkanlığı bakanlık bünyesinde kurulması ile "kültür merkezi" adı altında inşaatlar başlamıştır. Türkiye'de sinema 1970'li yılların sonuna kadar büyük ölçüde rağbet gören bir sanat dalıyken, televizyonun rekabeti karşısında ve Yeřilçam filmlerinde hakim olan pop-art kültür, bu dönemde sinema seyircisi sayısını oldukça geriletmiştir. Ayrıca bu dönemdeki kentli nüfusun ağır çalışma koşulları ve her gün sinema ve tiyatroya gitmenin ekonomik açıdan oldukça maliyetli olduğu düşünüldüğünde kişilerin eve çekilme süreci daha da hızlanmaya başlamıştır. Televizyonun girişi ve kentte yaşanan siyasi çatışmalar ve terör olayları toplumsal ilişkilerde bir yarıłmanın başladığı, bunun bir yabancılaşma ve kentsel bir ayrışma ile sonuçlandığı 1980'lerde gözlemlenmektedir (URL9). Örneęin kültür merkezi kapsamında halkın toplanabilecekleri bina türleri inşası, sayılı müdahaleler olarak kalmıştır.

1960 ve 1970'li yıllarda mimaride br talizm, bağımsız biçim arayışları, modüler sistem gibi batı kökenli akımlar yer almıştır. 1960 ve 1980 hem dünyada hem Türkiye'de mimari arayışların ve çeşitliliğinin yoğun olduğu bir dönemdir (URL 8). Mimari yaklaşım ile birlikte kullanılan malzeme çeşitliliği de artmıştır ( elik, cam, modüler cephe düzenleri vb.). Örneğin AKM gibi geniş açıklık geçen büyük salonlar inşa edilebilmiştir.

3.3.2.1 Atatürk Kültür Merkezi (1969-1977)

1930'larda İstanbul Operası Projesi inşasına karar verilen yapının projesi,  denek sıkıntısından yarım kalmış, geçen yıllar içinde daha çok işlev barındırabilecek bir yapı istenerek mimar Hayati Tabanlıoğlu'na verilmiştir. Yapı İstanbul Kültür Sarayı adıyla Nisan 1969'da hizmete açılmıştır. Döneminde boyutu kapasitesi ve donanımı ile sayılı opera salonları arasında yer almıştır. Alüminyum cephe ve kullanılan malzemeler ile oldukça modern bir bina olarak yerini almıştır. Açılışın üzerinden iki sene geçmeden, 27 Kasım 1970 günü Arthur Miller'in 'Cadı Kazanı' oyunu oynanırken çıkan yangında yapının büyük salonu, sahnesi ve cephesi tahrip olmuştur. Bina kapsamlı bir onarım geçirmiştir. Onarım yine Hayati Tabanlıoğlu tarafından yapılmıştır. Onarımdan sonra Ekim,1977'de yapı, bu kez Atatürk Kültür Merkezi (AKM) adıyla yeniden açılmıştır. (URL 10). İlk kültür merkezi adı kullanılan yapıdır. Bina içinde, 1317 koltuklu bir Büyük Salon, 132 koltuklu Aziz Nesin Sahnesi, 530 koltuklu bir Konser Salonu, 196 koltuklu bir Oda Tiyatrosu ve 206 koltuklu bir Sinema Salonu ve bunun yanında

atölyeler, prova odaları, dekor, kostüm depoları ve 150 kişilik kafeterya mevcuttur. Büyük ölçekli bir binadır. Kopuk sirkülasyon parçalarından oluşan modüler sirkülasyon sistemine sahiptir.

1999 yılında AKM, İstanbul bir numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından "Korunması Gereken Kültür Varlığı" olarak tescil ettirilmiştir. AKM'nin idari, teknik ve programa ilişkin sorunları sebebiyle ve 2005'te yıkılma önerisi ile yapı 2008'den beri kapalı durumdadır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 : Atatürk Kültür Merkezi sahne katı planı, (URL 10).

3.3.2.2 Pendik Atatürk Kültür Evi (1985)

Yapı, Pendik Atatürk Kültür Merkezi olarak da anılmaktadır. Mimar Sedat Hakkı Eldem' in 1985'te Pendik'te bir sitenin bağışladığı arsada tasarladığı tek katlı, tek salonlu bir kültür yapısıdır. Plan salonu saran sirkülasyon sistemine sahiptir ve merkezi tipolojidedir, Bir adet 286 koltuklu salon, bir adet fuaye-sergi alanı, üç oda ve 2 kulisten oluşmaktadır. Günümüzde bina halen kullanılmaktadır. Bina ortada ana salonun iki yanında simetrik birimlerden oluşmaktadır, binanın batı tarafındaki odalar, Pendik Belediye Başkanlığı, Dış İlişkiler Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. Ana salonun üstü yapay ışıklandırma taşıyan sekizgen bir tavan ile kapatılmıştır.  n cephede iki yandan simetrik bulunan odaların üstünde de sekizgen geçiş elemanı ile doğal ışık alınmaktadır (şekil 3.9).

şekil 3.9 : Pendik Atatürk Kültür evi'nin  n görünüşü, zemin kat planı, çatı açıklığı.

3.3.3 III. Dönem 1990- 2015 sosyo-kültürel ve mimari yapı

1980 öncesinde ağırlıklı olarak imalat sektörüne kanalizasyon olan orta ve büyük ölçekli sermaye, 1980 sonrası Özal hükümetinin serbest piyasa ekonomisinin etkisi ile turizm, hizmet, medya, yazılım gibi sektörler çekici olmaya başlamıştır (Bilgin, 1998). Büyük tatil köyleri, alışveriş merkezleri, rekreasyon ve eğlence merkezleri, plazalar gibi yeni girişimler de, 1980'lerin sonları, 1990'ların yeni kamusal mekanları olmuştur.

Bu dönemin beş yıllık kalkınma planlarına baktığımızda, ilk planı 1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı oluşturmaktadır. Dördüncü bölümü oluşturan sosyal hedef, ilke ve politikalar ana bölümünün altında "Kültür" başlığı yer alır. Bu plan döneminde, kırsal alanda yaşayan ailelerin eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi için düzenlenen yaygın eğitim programı ve projeleri çeşitlendirilmesi ve artırılması hedeflenerek eğitimin önemi vurgulanır. Milli kültür, tanımı "*kalkınma, çağdaşlaşma ve dışa açılma çalışmalarının özü*" şeklinde yapılır. Plan kapsamında, milli kültür ve kültür yapısı hakkında, Milli kültürü gelecek nesillere zenginleştirilmiş olarak intikal ettirmek için, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik verilecek ve kültür hizmetlerini yürütecek kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca plan içinde vakıf, kurum, kuruluş ve mahalli idarelerin kültür faaliyetlerine katkısının geliştirilmesi ile her belediyenin yıllık kültür faaliyet programları hazırlamaları ve uygulamaları desteklenerek, mahalle ve kasaba kütüphanelerinin yaygınlaştırılması şeklinde hedefler de yer alır. Kültür kurumlarının, eğitimin, kaliteli tv programlarının, okuma alışkanlığının ve kütüphanelerin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır (DPT, 1989).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000), "kültür" kavramı ayrı bir başlık olarak açılmamıştır. Kültür kelimesi üçüncü bölümü oluşturan temel yapısal değişim projelerinde, eğitim başlığının altında yer alır. Kültür politikası, demokratikleşmeyi gerçekleştirmiş ve insanı daha özgür kılan bir toplum oluşturmayı hedef almıştır. Metropol tanımı, ülkenin en önemli merkezleri olarak finans, turizm, kültür ve sanat şehri kimlikleri ön plana çıkarılarak, *ulusal ve uluslararası düzeyde çağdaş birer kent haline getirilecektir* şeklinde yapılır (DTP, 1995).

Uzun vadeli strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005), sekizinci bölüm olan, Sosyal ve Ekonomik Sektörlerle İlgili Gelişme Hedef ve Politikaları'nın alt bölümlerinden birini kültür kavramı oluşturmuştur. Planda "Kültür Sanat" başlık

olarak direk yer alır. Avrupa Birliğine üyelik konusu planda yer almaktadır. Kültürel alt yapının güçlendirilmesi, kültürel etkinliklerin yaygınlaştırılması ile ilgili kültür varlıkları, kütüphaneler, müzeler (168 müze; 525 ören yeri) sergilenen eserler (2.6 milyon), yerleşik tiyatro (29), devlet opera ve bale müdürlüğü (9) sayıları gibi pek çok noktaya değinilmiştir. Ülke genelinde, 1999 yılında faal kültür merkezlerinin sayısı 40 olarak planda geçmektedir (DTP, 2000).

1990'lar aynı zamanda farklı fonksiyona ait tarihi binaların kültür merkezi olarak değişiminin de oldukça fazla yapıldığı yıllar olmuştur. 1916-1991 arasında Beyoğlu Evlendirme Dairesi olarak kullanılan yapı, 1991-1993 de Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezine dönüştürülmüştür. 1826 yılında yeni orduya üniforma dikmek için kurulmuş olan Feshane, 1998 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesinin başlattığı restorasyon projesi ile Uluslararası Fuar Kongre ve Kültür Merkezine çevrilmiştir (URL 11). Feshane'nin tam karşısında Söğütözü Kültür Merkezi 1919 yılında tasarımına başlanarak 1923 yılında mezbaha olarak yapımı tamamlanmıştır. 1984 yılında Haliç'in temizlenmesi çalışmalarında mezbaha Tuzlaya taşınmıştır, bu süre zarfında yapı 1990'a kadar depo olarak kullanılmıştır. Ardından 1996'da Söğütözü Kültür Merkezine dönüştürülmüştür (Şahin, 2008).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013), 2001-2023 uzun vadeli planın çerçevesinde yazılmıştır. "Kültür" konusu ayrı bir başlık altında değildir. Kültürel hayatın canlandırılması ve kültürel faaliyetlerin ülkenin bütününe yaygınlaştırılması amacıyla, yerel nitelikteki kültür hizmetlerinin yerel yönetimlere devredilmesi ve bu alanda kamu özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi yönündeki yasal ve idari düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. Sosyo-ekonomik politikalar ile kültür politikaları arasındaki uyumu artırma gereği ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu planında Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ile Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı ile birleştirilme kararı alınmıştır. Sosyal ve ekonomik politikalarda kültür boyutunun dikkate alınması ve kültür politikalarının hayata geçirilmesinde yerel yönetimlerin ve Sivil Toplum Kuruluşlarının etkin katılımı istenmektedir. Toplumun her kesiminin kültürel etkinliklere kolay erişimi sağlanması hedeflenmektedir (DTP, 2006).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018), ikinci ana bölümde "Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum" başlığının altında "Kültür Sanat" alt başlığı yer alır. Ayrıca planda yaşanılabilir mekanlar, sürdürülebilir çevre başlığı altında yer alır. Plan içerisinde, kültür ve sanat etkinliklerinin yaygınlaştırılması amacıyla kültür merkezleri inşa

edildiğinden; yeni tiyatro sahneleri ve müzeler açılarak, yeni sergileme ve tasarım yöntemleri geliştirilerek müzelerin ve ören yerlerinin cazibesi artırıldığından bahsedilmiştir (288. Madde) (DPT, 2013).

3.3.3.1 Ortaköy Kültür Merkezi, (1992-1998)

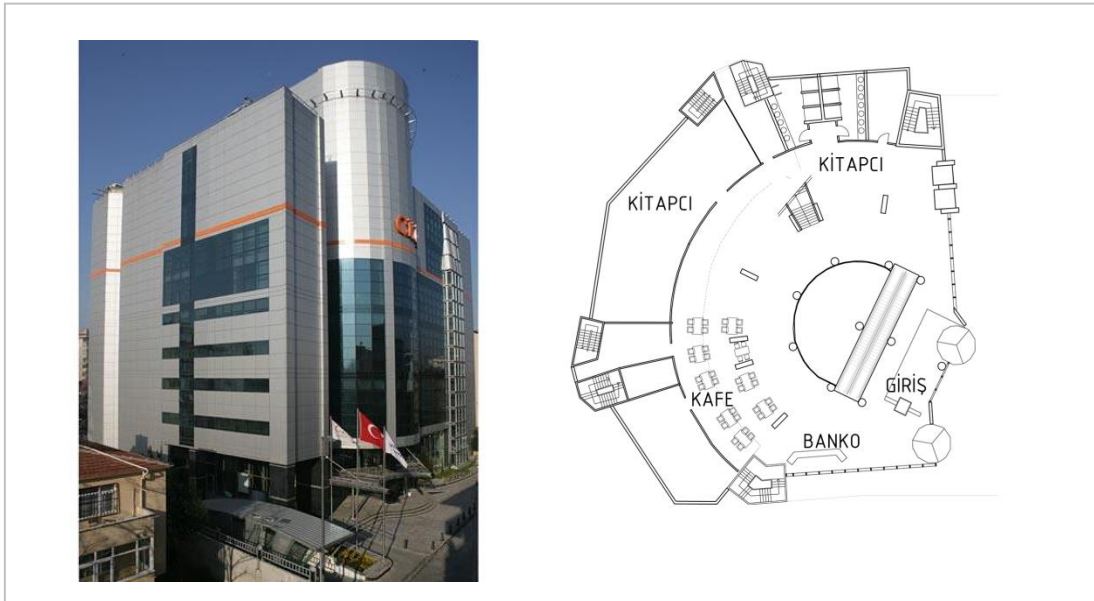
Ortaköy Kültür Merkezi (OKM), oldukça eski bir yerleşim olan ve kültürel anlamda bir çok değeri, kültür varlığını birlikte barındırabilen Ortaköy'de Dereboyu Caddesi üstünde yer alır. Beşiktaş Belediyesine bağlıdır. Kültür merkezi 1992 yılında açılmıştır, sanat galerisi ise 1998 yılında açılmıştır. 218 kişilik tiyatro salonu, 200 m² sergi salonu, kütüphane, okuma salonu, Bahriye Üçok Kütüphanesi, düzenlenen kurslar için eğitim alanı ve ticari olarak işlettilen restoran kısmı bulunmaktadır. Binanın ön tarafından sergi salonuna giriş sağlanmaktadır. Tiyatro salonuna ve diğer birimlerin olduğu kısma giriş binanın sol tarafından sağlanmaktadır. Kültür Merkezinde, tiyatro salonunun ismi Afife Jale Sahnesidir. Teras katında aktif bir şekilde kullanılan bir restoran kısmı vardır. Bina dar bir parselde yer alır ve dikeyde lineer bir yayılıma sahiptir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 : Ortaköy Kültür Merkezi bina görünüşü, salon ve zemin kat planları (URL 12).

3.3.3.2 Caddebostan Kültür Merkezi (2005)

Caddebostan Kültür Merkezi (CKM), kültürel etkinliklerin oldukça fazla yapıldığı Kadıköy ilçesinde bulunmaktadır. 2005 yılında açılan yapı yaklaşık 11 yıldır hizmet vermektedir. Bina, Bağdat caddesinin alt tarafında, eski Budak sinemasının yerinde, oldukça çok kafenin bulunduğu konutların arasında, dar bir parselde yer almaktadır. I ınsal (radyal) plan tipine sahiptir. Bu sebeple ba langıcın ve sonun rahat algılandığı döner bir sirkülasyon sistemine sahiptir. CKM, 19 bin metrekarelik alana inşa edilmiştir. İçinde tiyatro, konferans, sinema ve sergi salonlarıyla aynı anda 3000 kişiyi konuk edecek kapasitededir. Bina bünyesinde sekiz sinema salonu, kitap evi, restoran, spor salonu, butik sanat kütüphanesi, sanat galerisi, iki adet fuaye, sergi alanı, iki adet 125 kişilik ve bir adet 656 kişilik çok amaçlı salon barındırmaktadır. Kadıköy Belediyesi tarafından 2003 yılında Piramit Mimarlık Ofisine yaptırılmıştır. Dikeyde yayılan kurgusuyla bina i  merkezine benzetilse de, oldukça faal kullanılmaktadır.

Şekil 3.11 : Caddebostan Kültür Merkezi bina görünüşü, zemin kat planı (URL 13).

3.3.3.3  ile Kültür Merkezi (2015)

Bina,  ile Nikah Sarayı ve Kültür Merkezi, olarak 2012 yılında Mimar Mimarlık tarafından tasarlanmış, 2015 Eylül ayında hizmete açılmıştır. Bina kompleksinde, 500 kişilik tiyatro salonu ve fuayesi, sergi salonu, sinema salonu, nikah salonu veya yemekli davet salonu ve tiyatro salonu için bağımsız kullanımlara hizmet eden servis

ve destek birimleri, yönetim ve otopark alanları bulunmaktadır. Proje yeri olan Şile İstanbul'un daha çok sayfiye alanıdır. Bundan dolayı proje tasarım sürecinde, kullanım profili ve yoğunluğu oldukça detaylı çalışılmış ve ihtiyaç programında mekanlar yerleştirilmiştir. Bina formunun parçalı çözümü, Şile şehir dokusu için daha yerleşik kılacağı ana fikri projenin oluşmasında belirleyici olmuştur (Şekil 3.12). Bina kompleksi çok yükselmeyen meydan ve geçiş aksı sağlayan iki ana mekanın geniş açılı birbirine yaklaşması ile oluşmaktadır. Birinci kütleyi tiyatro salonu, ikinci kütleyi ise nikah sarayı oluşturmaktadır(URL 14).

Şekil 3.12 : Şile Kültür Merkezi bina görünüşü, zemin kat planı (URL 14).

3.3 Bölüm Sonucu

Mimarlık uygulamaları, ülkenin politik, ekonomik ve toplumsal durumunun bir yansımasıdır (Sey,1998). Bu bölümde Türkiye İstanbul temeline Cumhuriyet Dönemi 1930-2016 yılları arasında kültür merkezleri üzerinden toplumsal yapısının ve mekansal organizasyonun geçirdiği dönüşümler incelenmiştir. Bu dönüşüm çok

yönlü ve sürekli değişim içinde olan sosyal hayatı kapsayan, kırılma noktaları ile aktarılmaktadır.

1930'dan itibaren mimarlık alanında fabrikalar, istasyon binaları, lojmanlar, halkevleri ve çeşitli okullar gibi çok az görülen ya da yeni yapı tipolojileri gündeme girmiştir (Sey, 1998). 1950 çok partili döneme geçişe kadar tek parti döneminin en önemli sosyo-kültürel mekanları Türkiye'de hemen her il ve ilçede örgütlenen halkevleri olmuştur. Ancak televizyonun henüz Türkiye'de olmadığı, halkın radyo temsillerini dinleyerek veya halkevlerindeki tiyatro oyunlarına giderek eğlendikleri bir dönemin ardından, sinema kendine kent yaşamında toplanma mekanı olarak önemli bir yer edinmiştir

1960'lı yıllara "Enternasyonal Mimarlık Akımı"nın etkisi altında başlayan mimarlık faaliyetleri giderek çoğulcu bir ortama geçmiştir. Artık ülkede bir akımın üstünlüğünden söz etmek mümkün değildir. Düşüncelerdeki çeşitlilik, mimari yaklaşımlarda da yansımıştır. Rejyonalizm, modüler mimarlık, historisim, brutalizm, yeni monumentalizm, sembolizm vb. kavramlar farklı mimarlık anlayışlarını tanımlamak için kullanılmaktadır (Sey,1998). Hızlı kentleşme ve sürekli büyüyen konut sorununun ardından 1961'de Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile planlı bir döneme geçilmiştir. Planlar, geçmiş dönem istatistiklerini ve gelecek yıllar hakkında hedefleri, önerileri içeren beş yıllık kalkınma planları olarak hazırlanmaktadırlar. Birinci beş yıllık planda (1963-1967) "kültür" kavramı alt başlık olarak açıklanmamıştır. Arkasından gelen planlarda artık "kültür" alt başlığı eğitimle ve insan ile birlikte yer almıştır. Genellikle korunması gereken kültür varlıkları, eğitim, kütüphane, tv programları, halk eğitim merkezleri, kültür evi vb. gibi pek çok olgu ve içerikte öneri ve istatistiklere değinilmiştir.

1990'a kadar yönetime yapılan darbelerin, ardından ekonomik krizlerin, toplumun televizyon hatta internet teknolojisi ile evrilmekte olduğunu ve bunun yansımaları sosyo-kültürel mekanlar da okuyabilmekteyiz. Sekizinci beş yıllık kalkınma planında (2001-2005) mevcut kültür merkezi sayısına değinilmiştir. Türkiye'de 1999'da sayısı kırkla ifade edilen kültür merkezleri, günümüzde sadece İstanbul asya yakasında yüzlerle ifade edilmektedir.

Bu çalışmada kentsel ve kamusal yapılaşan çevrede her katmandan insanın bir arada bulunduran kültür merkezlerindeki sosyal etkileşim çevre–davranış çalışmaları

üzerinden araştırılmaya çalışılmaktadır. Sunulan tez çalışmasında, seçilen kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının plan düzeni üzerinde yoğunlaşmakta, 1930'dan günümüze nasıl bir değişim geçirdiği farklı plan karakteristiklerini tanımlamayı ve günümüzde nasıl bir program ile çalıştığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bir kültür merkezinde fonksiyon olarak istenenler; giriş bölümü (giriş holü, fuaye, kabul bölümü, sergileme), ana salon ve sahne (ana salon, ana salon sahnesi, salonla ilgili teknik bölüm, sanatçılar bölümü, simultane tercüme), ana hizmet bölümleri, etkinlik merkezi ve derslikler, prova salonları, yönetim bölümü, yemek salonu ve kafe, destek hizmet gibi mekanlardır. Halkevlerinde birden fazla işlev için kullanılan çok amaçlı salon, spor salonu, kütüphane ve dersliklerden oluşan fonksiyon şeması ana hatları günümüze kadar taşınmıştır. Günümüzde ise belirleyici olan temel fonksiyonları; tiyatro salonu, sergi salonu, sinema salonu, nikâh salonu veya yemekli davet salonu, nikâh ve tiyatro salonu için bağımsız teknik destek birimleri oluşturur.

4. TEZ METODOLOJİSİ

Tez metodolojisi ile Cumhuriyet'in ilanından sonra yapım yılları 1930 ve 2016 yılları arası değişen farklı kültür merkezlerinde kamusal alan kullanımı, mekansal dizim değerleri, kullanım frekansı ve sosyal etkileşim frekansı arasındaki ilişkiler ile sentaktik düzeyde ortaya konulması sağlanmaktadır. Bu bölümde, alan çalışmasının neden, hangi kültür merkezleri ile nasıl yapılacağına ve nasıl ölçüleceğine dair temel sorular cevaplandırılmakta; alan çalışmasının ön kabullerine ve olası sonuçlarına değinilmektedir.

4.1 Tez Metodolojisinin Amacı

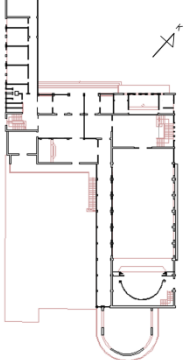
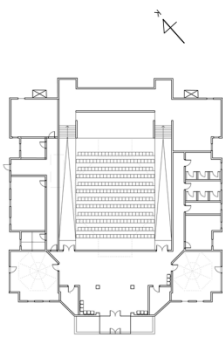
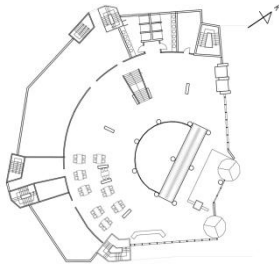
Tez metodolojisinin amacı, Cumhuriyetin ilanından günümüze gelen toplumsal yapının, sentaktik analizini sağlayacak farklı yapım yılına sahip kültür merkezlerinin mimari kurgusu üzerinde, nasıl bir değişim geçirdiğinin irdelenmesidir. Bu noktadan hareketle değişen toplumsal yapı içinde kültür merkezlerinin anlatıldığı üçüncü bölümde üç döneme ayrılan, 1930 ve 2016 yılları arasında yapılmış ve bugün hala hizmet verebilen kültür merkezleri alan çalışması olarak seçilmiştir. Kültür merkezlerinde yapılacak analizlerle, değişen toplumsal yapı içinde kültür merkezlerinde sosyal etkileşime yönelik mekan oluşumunun değişim göstermekte olduğu hipotezi zayıf ya da güçlü mimari programlamaya bağlı olarak ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

4.2 Ele Alınan Örnekler

Tez çalışmasının üçüncü bölümde 1930-1960, 1960-1990 ve 1990-2016 yılları olarak üç dönem şeklinde, Türkiye'deki mimarlık dünyasında etki oluşturan toplumsal değişimlerden bahsedilmiştir. Yapım yılları bahsedilen bu dönemler arasında kalan, dönemini temsil ettiği düşünülen ve yerinde gözlem yapılabilecek bugün hala hizmet verebilen kültür merkezleri alan çalışması için seçilmiştir. Bu sebeple birinci dönemde bulunan ve bugün Kadıköy Halk Eğitim Merkezi olarak hizmet veren Kadıköy Halkevi

(1938), ikinci dönemde bulunan Pendik Atatürk Kültür Evi (1985) ve üçüncü dönemde ait ilk iki örneğe paralel konum ve işleve sahip Caddebostan Kültür Merkezi (2005) analizlerin yapılacağı kültür merkezleri olarak tezde ele alınmıştır. Kültür merkezlerinin farklı plan tipolojileri, mevcut fonksiyonları, kullanım durumu ve konumu da analiz edilecek kültür merkezi örnekleri seçiminde etkili olmuştur (Çizelge 4.1).

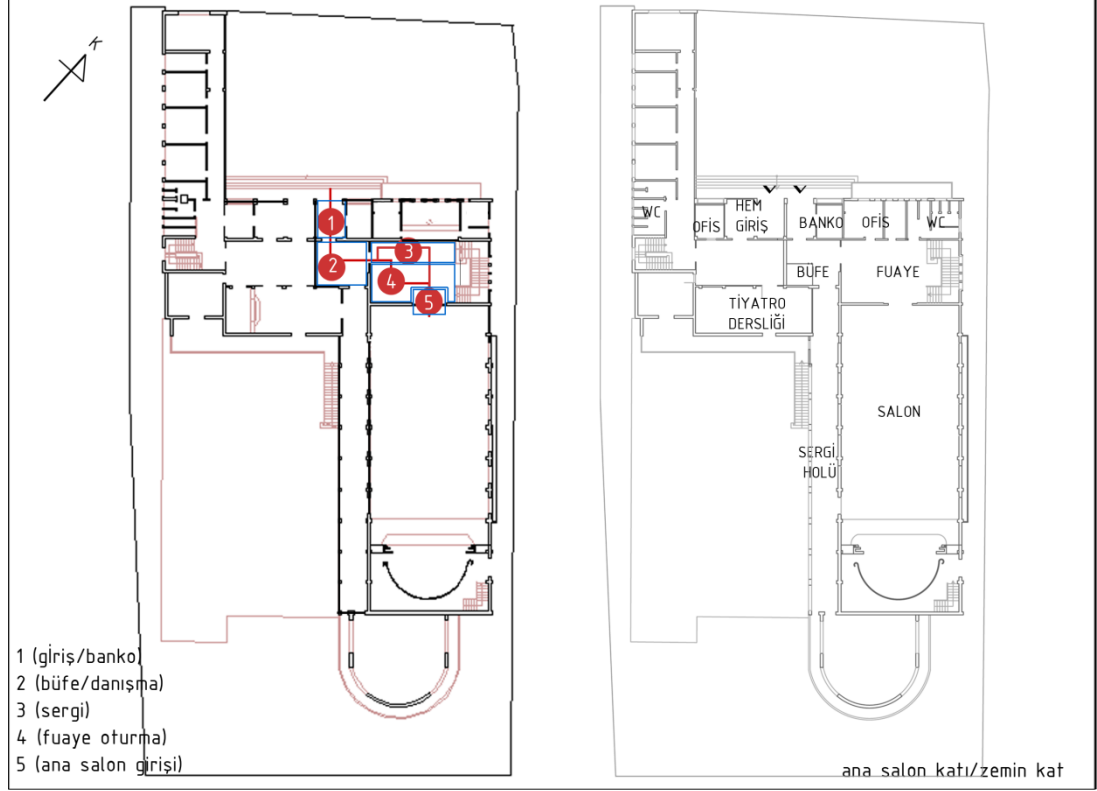
Çizelge 4.1 : Alan çalışmasında karşılaştırılan kültür merkezlerinin özellikleri.

Kriterler	KHEM	PAKE	CKM
Yapım Yılı	1938	1985	2005
Konumu	İst, Asya	İst, Asya	İst, Asya
Kat sayısı	2 kat Bodrum+Zemin +2 kat (Toplam 5 kat)	Zemin Kat	2 Kat Bodrum+Alt Zemin+Zemin+4Kat (Toplam 8 kat)
Plan Tipolojisi	Kafes (grid)	Merkezi	İşinsal (Radyol)
Yapım Malzemesi	Betonarme	Betonarme	Betonarme ve Çelik Sistem
Salon tipi	Dikdörtgen	Kare	Geniş Açılı
Mevcut Fonksiyonlar	Ana salon (Tiyatro/gösteri salonu), Fuaye, Sergi alanı Spor salonu Hobi/meslek Derslikleri Kütüphane Kafeterya	Ana Salon (Tiyatro/gösteri salonu), Fuaye Sergi Alanı, 3 oda ve 2 kulis	Ana Salon (Tiyatro/gösteri salonu), Sinema Salonu, Fuaye Sergi Alanı, Kafe, Kıtapçı, Spor Salonu, Otopark
Zemin Kat Planı			

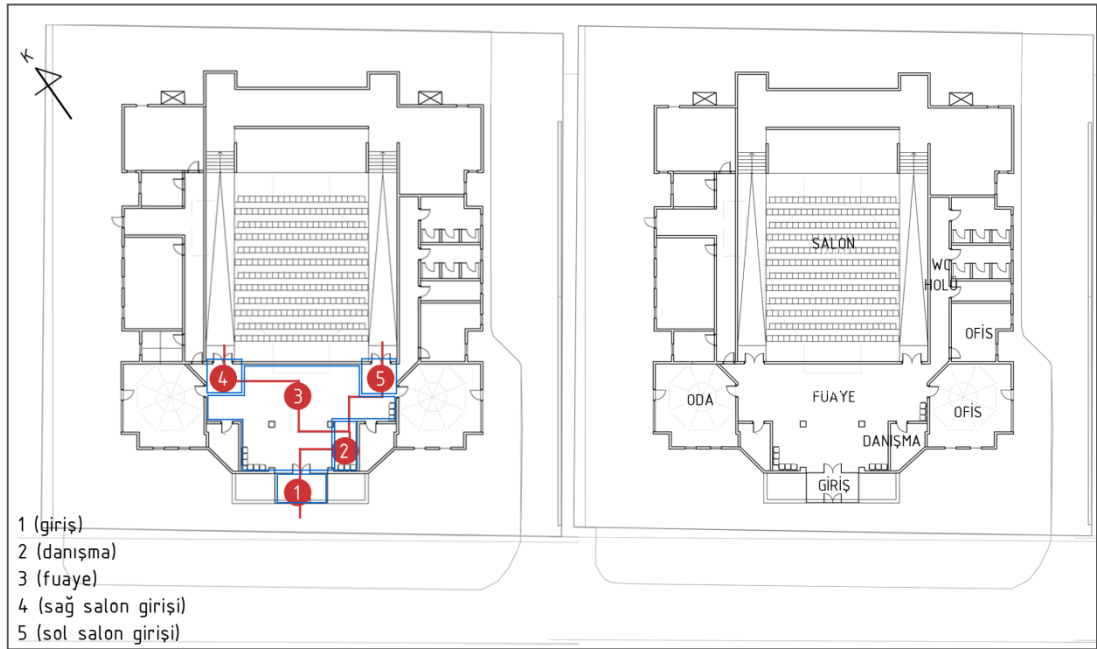
4.3 Araştırma Ölçütleri

Kurgu içinde sentaktik bir okuma sağlanabilmesi için, seçilen binaların planı çizilmiş olup, plan üstünde girişten ana salona/salona giden rotada danışma, bekleme, fuaye,

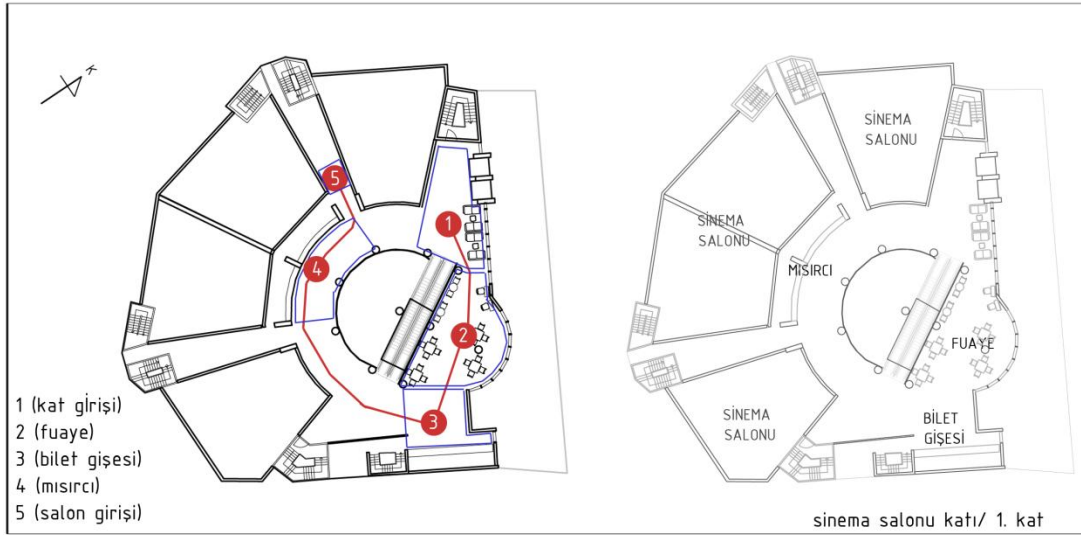
sergi holü, salon girişi gibi alanların ortalarına, kamusal kullanım alanı olarak konveks alan oluşturacak/okuma yapılabilecek noktalar işaretlenmiştir (Şekil 4.1, Şekil 4.2, Şekil 4.3).

Şekil 4.1 : Kadıköy Halkevi'nde belirlenen analiz alanları/noktaları.

Şekil 4.2 : Pendik Atatürk Kültür Evi'nde belirlenen analiz alanları/noktaları.

Şekil 4.3 : Caddebostan Kültür Merkezi'nde belirlenen analiz alanları/noktaları.

İşaretlenen bu alanlar üstünden mekansal dizim analizleri ile kullanıcının sosyal etkileşimini yansıtan davranışsal modları, mekan kullanım süre ve sıklıkları analizleri yapılacaktır.

4.4 Veri Toplama Yöntemleri

Kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarında belirlenen noktalarda mekansal dizim ve gözlem metodu kullanılarak sayısal veriler elde edilmektedir. Mekansal Dizim (Space Syntax) yönteminin ana yöntem olarak seçilmesinde üç ana etken vardır. İlki, sosyal yapı ile mekan arasındaki karşılıklı ilişkiden (Hillier ve Hanson, 1984) yola çıkılarak kültür merkezlerinde sosyal yapı ile fiziksel yapının karşılaştırılabilmesine olanak sağlamasıdır. İkincisi, farklı yapıyı yıllarına ve programlamaya sahip kültür merkezlerinin insanların sosyal davranış biçimlerini nasıl etkilediğini matematiksel bir taban üzerinden analiz etmeye imkanı sunmasıdır. Üçüncüsü ise, iç mekanda görsel uyarıcının seviyesini anlamak ve ortamda sosyal etkileşimin seviyesini yansıtan belirli noktaları vermesidir. Pek çok akademik çalışmada yöntem olarak kullanılan Mekansal Dizim, mekanın plan üzerinden iki boyutlu matematiksel olarak analiz etmemize olanak sağlar. Mekanın kullanım sıklığı ve süresini ve kullanıcıların sosyal etkileşimini yansıtan davranışsal modlarını belirlemek için ise gözlem metodu kullanılan diğer yöntemdir.

4.4.1 Mekansal Dizim (Space Syntax) Yöntemi, Ölçütler ve Parametreler

Mekansal dizim analizleri aynı niceliksel temelde, farklı biçimleri karşılaştırmaya imkan vermektedir (Penn, 2003). Bundan dolayı mekansal dizim yöntemi tez kapsamında yöntem olarak seçilmiş ve böylece 1930-2016 yılları arasında Cumhuriyet dönemine ait farklı büyüklük ve nitelikteki kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarını aynı taban üzerinde sentaktik olarak okunabilmesine ve bu örnekler üzerinden fiziksel ve sosyal yapının birbiri üzerinde çakıştırılmasına analitik ortam sağlamıştır.

Mekansal dizim analizleri grafiklere dayanır (Peponis, 2002) ve matematiksel değerlerden oluşur. Mekansal dizim araştırmasının amacı, binalar, yerleşmeler ya da kompleks yerleşmeler gibi yapıları çevrenin altında yatan sosyal mantığı açıklamasında stratejiler geliştirmektir (Bafna, 2003). Mekansal dizim yöntemi, yalnızca hiyerarşik ilişkinin varlığını üretmez, aynı zamanda sosyal ilişkinin örüntüsünü üretmekte de yardımcı olur. Mekansal dizim yöntemleri analizi yalnızca iç mekanda görsel uyarıcının seviyesini anlamak için yardımcı olmaz, aynı zamanda ortamda sosyal etkileşimin seviyesini yansıtan belirli noktaları gösterir (Ünlü, 2001). Sosyal etkileşimin sentaktik olarak araştırıldığı bu tezde ise, mevcut mimari kurgu mekansal dizim yöntemiyle analiz edilerek, belirlenen sosyal etkileşim noktalarının dizimsel değerleri üzerinden tartışılmaktadır. Gözlem metodu ile belirlenen bu noktalarda/alanlarda kullanıcının sosyal etkileşim frekansı değeri analiz alanlarının nasıl ve ne sıklıkta kullanıldığının kaydedilmesiyle sağlamaktadır.

Tezde mekan dizim analizi için, Michigan Üniversitesi tarafından geliştirilen "Syntax 2D" programı kullanılarak mekansal dizim analizleri yapıp değerleri elde edilmektedir. Sentaks programı planı, hücrelere bölerek ayrılan her hücrenin birbirlerine ve tüm analiz alanına göre değerlerini kullanıcı hareketine göre analiz eder. Her hücrenin eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme, derinlik, bağlantısallık, döngüsellik, bütünsellik değerini çıkartır. Her değer o hücrenin diğer hücrelere göre uzunluk, alan ve bağlantı değerleri ile olan fonksiyonundan çıkartılır. Mekanın komşu mekanlarına ve tüm alana göre, derinlik ya da sıklık durumu, bağlantılı olma durumu, sosyal etkileşim noktaları ya da binanın sirkülasyonu hakkında bilgi verir.

Alan çalışması kapsamında, iç mekanda sosyal etkileşim seviyesini yansıtacak belirli noktalara işaret eden, iç ve dış mekanın derinlik değerlerini, birbirleri ile ve belirlenmiş bir merkezle olan bağlantılı olma durumunun ve sirkülasyon yapısının analizini

verebilecek olan eş görüş alanı (isovist area), eş görüş çevresi (perimeter), bütünleşme (integration) ve bağlantısallık (connectivity) analizleri değerleri incelenmiştir.

4.4.2 Gözlem Metodu

Gözlem metodu, belirlenen kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarında kullanıcının mekan içindeki davranış modları, kullanım süreleri ve mekanda birbirleri ile olan sosyal etkileşim düzeylerini çıkartabilmek ve kaydedilen kullanımı mekanın dizimsel değerleri ile karşılaştırabilmek için kullanılmıştır.

Mekansal dizim analizi ile kullanılabilecek iki gözlem tekniği baz alınmıştır; kullanım frekansı (beklemek, oturmak ve geçmek) ve davranış modları (bireysel ve toplu davranışsal modları) olarak mekanın kullanım süresi, sıklığı ve davranışsal modları sınıflandırılarak kaydedilmiştir.

Gözlem metodu için, binalarda kullanıcı sayısının gözle görülür şekilde arttığı günler tercih edilerek; hafta sonu cumartesi ve pazar olmak üzere birer gün 12.00-19.00 arası her saat başı on beşer dakikalık gözlem periyodu seçilmiştir. Saat başlarında etkinlik başlaması ya da bitmesi ile genel sirkülasyonun arttığı gözlemlendiğinde ise gözlem süresi, saat başına beş dakika kala ve on dakika geçe şeklinde ayarlanmıştır (Şekil 4.2).

Çizelge 4.2 : Gözlem metodu ile veri toplama prosedürü.

YER ZAMAN	Kadıköy Halk Eğitim Merkezi	Pendik Atatürk Kültür Evi	Caddebostan Kültür Merkezi
12:00-19:00	11:55 – 12:10	11:55 – 12:10	11:55 – 12:10
	12:55 - 13:10	12:55 - 13:10	12:55 - 13:10
	13:55 - 14:10	13:55 - 14:10	13:55 - 14:10
	14:55 - 15:10	14:55 - 15:10	14:55 - 15:10
	15:55 - 16:10	15:55 - 16:10	15:55 - 16:10
	16:55 - 17:10	16:55 - 17:10	16:55 - 17:10
	17:55 - 18:10	17:55 - 18:10	17:55 - 18:10
	18:55 - 19:10	18:55 - 19:10	18:55 - 19:10
	Haftasonu	Haftasonu	Haftasonu

Gözlem periyodu; analiz edilecek üç bina için de ortak olan zaman dilimi belirlenerek 12.00-19.00 olarak seçilmesinde, kültür merkezlerinin 8.30-11.00 arasında açılması ve akşam tiyatro oyunları ve geç saatlere kadar açık kafe kısmı olmasına rağmen genel itibari ile 19.30-20.30 da kapanmasından kaynaklanmaktadır. Gözlem periyodu içinde,

bekleme, geçme ve oturma başlığı altında bireysel ve toplu yapılan davranışsal modlar not edilmiştir (şekil 4.3).

Çizelge 4.3 : Gözlem metodu ile mekansal davranış modlarının sınıflandırılması.

GEÇMEK				BEKLEMEK				OTURMAK			
Bireysel/ Toplu				Bireysel/ Toplu				Bireysel/ Toplu			
Bakıp geçmek	Görevliye soru sorup geçmek	Bilet alıp geçmek	Konuşarak (sohbet ederek)geçmek	(Panolara) bakarak beklemek	Görevliye soru sorarak beklemek	Telf. ile konuşarak beklemek	Ayakta sohbet ederek beklemek	çevreyi seyrederek oturmak	Gazete/ kitap okuyarak oturmak	Laptop/telf. uğraşarak oturmak	Sohbet ederek oturmak
											Bir şeyler yiyerek/içerek oturmak

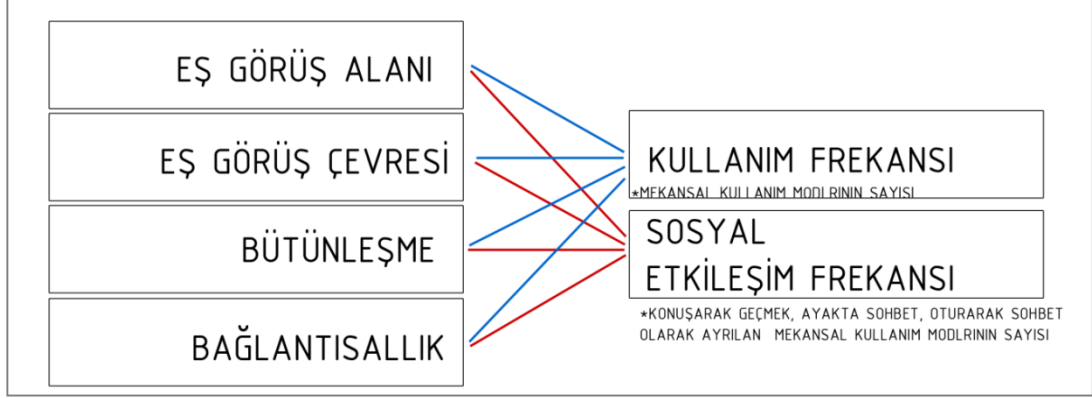
4.5 Olası Sonuçlar ve Tartışma Stratejisi

Tez çalışmasının konusunu oluşturan toplumsal yapının değişiminin kültür merkezleri üzerinden analiz edilmesinde, öncelikle seçilen kültür merkezlerinde elde edilen dizimsel ve kullanım değerleri arasında ilişkinin varlığı ve derecesi istatistik programı (SPSS) ile değerlendirilecektir. Bu ilişkinin varlığı bugün hala kullanılan ve yapım yılı üç farklı dönemden seçilen kültür merkezleri arasında nasıl bir değişim olduğu hakkında değerlendirme yapmayı sağlayacaktır. Eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık analiz edilecek dizimsel değerlerdir.  binanın ortalama eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri çıkartılarak, dönemler arasında nasıl bir değişim olduğu ortaya konulmaktadır. Dönemler arasındaki değişim,  kültür merkezinde de ortak olan; giriş, fuaye, danışma/bilet gişesi ve salon girişi gibi daha özel mekanlarda detaylandırılarak mekansal kurgusundaki farklılaşması ya da aynı kalması tartışılmaktadır.

Gözlem periyodu içinde sayılan, kullanıcının mekan içinde geçme, bekleme ve oturma olarak toplu ve bireysel etkileşim modlarının hepsinin toplamı gözlem metodundan çıkartılan ilk değer olan **kullanım frekansını** verir. Ardından gene gözlem periyodu içinde sayılan iki ya da daha fazla kişi arasında sosyal etkileşimin gerçekleştiği, konuşarak geçme, ayakta sohbet ve oturarak sohbet modlarının sayısal toplamı ikinci gözleminden elde edilen veri olan **sosyal etkileşim frekansını** oluşturur. Dizimsel değerler ve gözlem metodundan elde edilen veriler çakıştırılarak oluşturulan sekiz

ilişki incelenmiştir (Şekil4.4). İlk etapta dizimsel değerler ve kullanım frekansı arasındaki ilişki ağları analiz edilmiştir. Bu ilişkiler, kullanım ve kurgunun birlikte hareket ettiği güçlü programlanma hakkında bilgi vermektedir. İlk ilişki, **eş görüş alanı-kullanım frekansı** arasındadır. Bu veri ile herhangi bir noktadan mekanın 360 derece görülebilir olan görüş alanı ile mekanın tüm kullanım modları arasında ilişki aranmaktadır. Bulunan değer eş görüş alanı yüksek yerlerin kullanılmakta olup olmadığı sorusuna yanıt vermektedir. İkinci ilişki **eş görüş çevresi-kullanım frekansı** arasındadır, eş görüş çevresi değeri yüksek olan alanların kullanılıp kullanılmadığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Üçüncü ilişki **bütünleşme-kullanım frekansı** arasındadır, kullanım frekansı ve mekanın bütünleşme değeri arasında herhangi bir ilişki olup olmasını ortaya koymaktadır. Dördüncü ilişki **bağlantısallık-kullanım frekansı** arasındadır. Kullanım frekansı ile mekanın bağlantısallık değeri arasında ilişki olup olmasını ortaya koymaktadır. Bu değerler yakın fakat farklı iki değer olan bağlantısallık ve bütünleşme değerinin hangisinin kullanımı daha çok etkilediği sorusunu yanıtlamaktadır. Araştırılan bu dört ilişki kullanımın mevcut kurguyu takip edip etmemesini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kullanım ve mekan arasında, kurgunun güçlü programlanmış olma durumunu yorumlamamızı sağlamaktadır. İkinci etapta araştırılan dizimsel değerler ve sosyal etkileşim frekansı arasında oluşturulan ilişkiler, kurgunun sosyal etkileşimi destekleyip desteklemediğini ortaya çıkarmaktadır. Beşinci ilişki, **eş görüş alanı-sosyal etkileşim frekansı**dır. Bu ilişki ile mekanın eş görüş alanı ve sosyal etkileşim frekansı olarak saydığımız iki ve daha fazla kişinin birlikte yaptığı konuşarak geçme, ayakta ve oturarak sohbet olan davranış modlarının sayısı arasındaki ilişkinin çıkartılması ile oluşturulmaktadır. Altıncı ilişki **eş görüş çevresi-sosyal etkileşim frekansı**dır, eş görüş çevresi yüksek olan yerlerde sosyal etkileşim frekansının ilişkili olup olmasını ortaya çıkarır. Yedinci ilişki **bütünleşme-sosyal etkileşim frekansı** arasında kurulmuştur. Bu ilişki mekanın bütünleşme değeri ile sosyal etkileşime girme durumu ile yorum yapmamızı olanak sağlamaktadır. Sekizinci ilişki **bağlantısallık-sosyal etkileşim frekansı** arasındadır, mekanın bağlantısallık değeri sosyal etkileşim frekansı arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Araştırılan bu dört ilişki ise kurgunun sosyal etkileşimi destekleyip desteklemediği durumu hakkında yorum yapmamıza olanak sağlar. Binanın kullanımının dizimsel değerlerle birlikte çalıştığı, doğru orantılı bir ilişkiye sahip olduğu ve böylelikle kullanımın kurguyu takip etmesini ortaya çıkararak, kurgunun güçlü programlama bağlamında değerlendirilmesini sağlamaktadır. Kültür

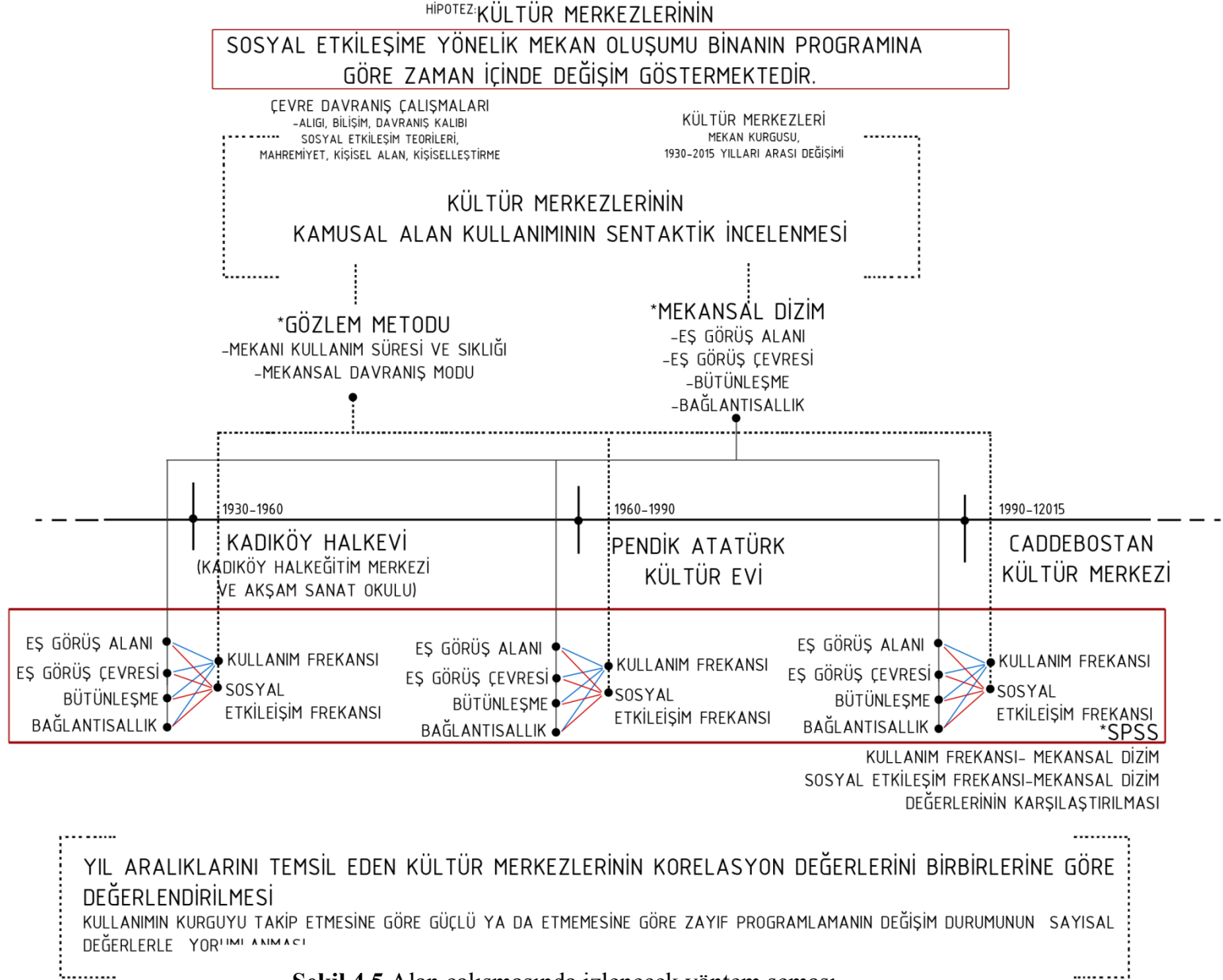
merkezlerinde 1930'larda halkevleri ile başlayan mimari programlamanın günümüze kadar giderek zayıflamakta mı ya da güçlenmekte mi olduğu ve sosyal etkileşime olanak sağlayıp sağlamadığına dair değişim araştırılmaktadır.

Şekil 4.4 Araştırılan ilişkiler için karşılaştırılan veriler.

4.6 Bölüm Sonucu

Tez metodolojisi, hipotezden başlayarak alan çalışmasının ve ilgili analizlerin nasıl yapılacağına ait kararların alındığı sonuçlara götüren süreçtir. Değişen toplumsal yapı içinde kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarının güçlü ya da zayıf mimari programlanmasının değişim gösterdiğine dair hipotezin sentaktik olarak nasıl analiz edileceği bu bölümde açıklanmıştır. Kavramsal çerçevesini oluşturan çevre-davranış çalışmalarından başlanarak, ele alınan kuramlar ve kültür merkezlerinin gelişim sürecini anlatan literatür araştırması ile metodoloji kısmını beslemektedir ve tezi alan çalışmasına taşımaktadır. Sonuç olarak metodoloji kısmı ise bu alan çalışmasının amacını, seçilen örneklerini, araştırma ölçütlerini, veri toplama yöntemlerini, karşılaştırma biçimini, tartışma durumunu ve olası sonuçlarını içermektedir (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Alan çalışmasında izlenecek yöntem şeması.

5. SOSYAL ETKİLEŞİMİN SENTAKTİK OLARAK İRDELENDİĞİ KÜLTÜR MERKEZLERİ ALAN ÇALIŞMASI

Alan çalışmasının amacı, zaman içinde kültür merkezlerinde esnek ya da güçlü mimari programlamaya bağlı olarak sosyal etkileşime yönelik mekan oluşumunun değişim gösterdiği hipotezini, kültür merkezlerinin sosyal etkileşim noktalarının mekansal dizim değerleri ve kullanıcı-mekan etkileşimi üzerinden sentaktik olarak analiz etmektir. Tez kapsamında hipotez, alan çalışmasına kadar ikinci bölümde çevre-davranış kuramsal çerçevesinde tartışılmış, üçüncü bölümde ise tartışma, toplumsal değişimlerin kültür merkezleri değişimi üzerinden genişletilmiştir. Bu bölümde ise üçüncü bölümde üç dönemde (1930-1960, 1960-1990 ve 1990-2016) anlatılan 1930-2016 yılları arasında toplumsal değişimin izleri, dördüncü bölümde örnek olarak seçilen kültür merkezleri üzerinden kullanıcı-fiziksel çevre okuması ile mekansal dizim değerleri ve kullanım frekansı ile karşılaştırılmaktadır. Tez kapsamında alan çalışması üç ana bölümden oluşur; "Mekansal Dizim Analizleri", "Gözlem Yöntemi Analizleri" ve "Alan Çalışmasının Karşılaştırmalı Sonuçları".

5.1 Mekansal Dizim Analizleri

Tezin üçüncü bölümünde 1930-2016 yılları arasında toplumsal değişimler, kültür merkezleri değişimi üzerinden üç döneme ayrılarak aktarılmıştır. Bu bölümde ise dönemleri temsil ettiği düşünülen kültür merkezlerinin, girişten-salona giden rota üzerindeki sosyal etkileşime yönelik alanlarının ortalama dizimsel değerleri karşılaştırılmıştır. Üç binada da ortak alınan alanların (giriş, fuaye, danışma ve salon girişi) dizimsel değerleri ile analiz edilen süreçte farklı yapım yılına sahip kurguların nasıl değiştiği sentaktik olarak değerlendirilmiştir. 1930-1960, I. Dönem analizi için Kadıköy Halkevi (1938); 1960-1990, II. Dönem analizi için Pendik Atatürk Kültür Evi (1985); ve 1990-2016, III. Dönem analizi için Caddebostan Kültür Merkezi (2005) örnek kültür merkezleri olarak seçilmiştir. Analiz yapılması için seçilen kültür merkezlerinin her biri kendi dönemi bünyesinde yaşanan değişimlerle olan ilişkileri bağlamında farklı kamusal erişilebilirlik, farklı tipoloji ve programdır. Kültür

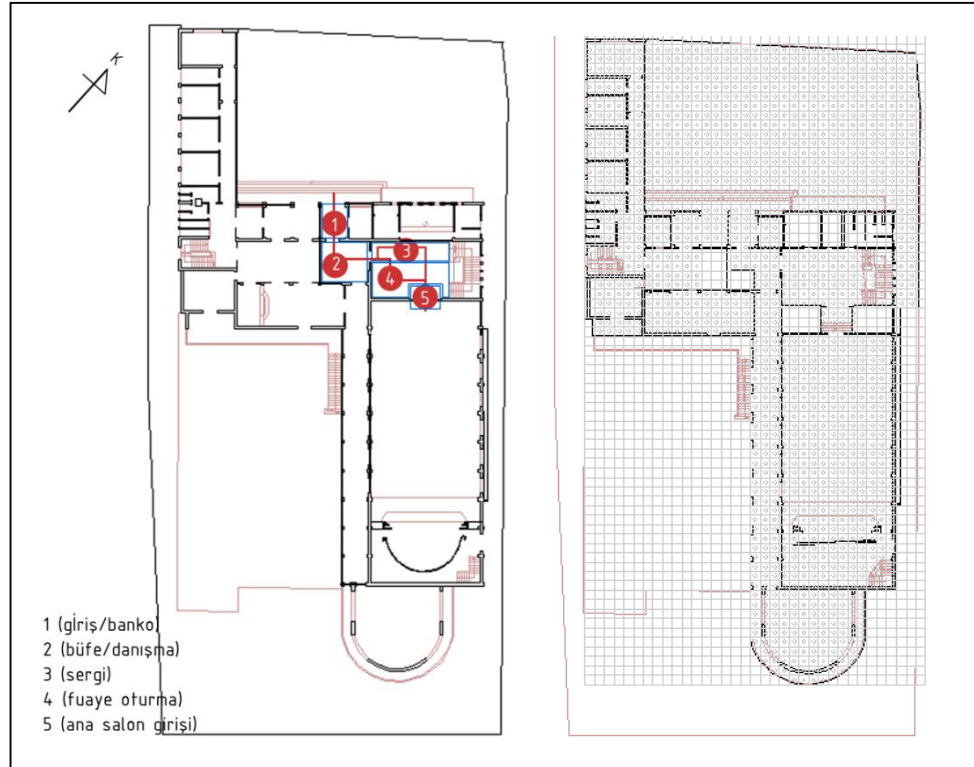
merkezlerinin kurgusal değişimini ortaya koyabilmek için; fiziksel çevre mekansal dizim analizleri ile sayısal verilere dönüştürölmektedir.

Alan çalışması yapılmadan önce analiz edilecek költür merkezlerinde girişten gösteri salonunun girişine kadar çizilen rotada sosyal etkileşime yönelik/kamusal alan içinde bazı noktalar belirlenmiştir. Seçilen örneklerin salon kat planları, giriş bölümünün önündeki meydan ile beraber parsel sınırından alınarak Michigan Üniversitesi lisanslı "Syntax 2D" mekansal dizim programına girilmiştir. Bu bilgisayar tabanlı analiz programı ile her bir plan için grafiksel ve matematiksel sonuçlar elde edilmiştir. Analizlerin aynı niceliksel temelde karşılaştırılabilmesi için programa girilen her plan, bir gride bir metrekaire denk gelecek şekilde (1x1m) ızgara sistemine bölünmüştür. Programa girilen költür merkezlerinin planları ile fiziksel mekanın sosyal etkileşim seviyesini yansıtan, fiziksel ve sosyal yapının karşılaştırılmasına olanak ve veri sağlayan eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değer ve grafikleri çıkartılmıştır. Analiz edilen sosyal etkileşime yönelik alanların dizimsel değerleri, konveks olarak oluşturduğu geometride içerdieği gridlerin aritmetik ortalaması alınarak oluşturulmuştur. Grafik olarak analiz edilen planda ise değerler, kırmızı ve mavi arasındaki renk skalasında yüksekten düşük değere doğru sıralanmaktadır. Dizimsel değerler, yalnızca iç mekanın görsel uyarıcının seviyesini anlamayı değil aynı zamanda analiz alanının sosyal etkileşim noktaları hakkında yorum yapılmasına olanak sağlar. Analiz alanının bağlantısallık değeri, eş görüş alanı ve bütünleşme değerine paralel olsa da, binanın karmaşıklığı arttıkça bağlantısallık değeri de artmaktadır. Eş görüş çevresi ise analiz alanının sahip olduğu ayrıtların uzayarak kare biçimden(compactness) uzaklaşmasını, dikdörtgenleşmesini analiz etmektedir.

5.1.1 I. Dönem mekansal dizim analizi: Kadıköy Halk Eğitim Merkezi (HKEM)

1930 ve 1960 yılları arasındaki toplumun költür merkezini halkevleri oluşturmaktadır. İstanbul genelinde költür merkezlerinin değişim sürecinin birinci dönem analizini oluşturan yaşayan tek yapı Kadıköy Halkevidir (1938). Bina ters Z şeklinde yatayda ilerleyen sirkölasyon formundan dolayı doğrusal (lineer) tipolojidedir. Sirkölasyona ağına takılan bir çok mekanlardan dolayı yatayda yayılan çok fonksiyonlu bir binadır. Bina içerisinde kullanımın-fiziksel mekan okunmasını sağlayabilmek ve yapım yılları diğer dönemler içinde yer alan binalar ile karşılaştırma sağlayabilmek için bina içinde

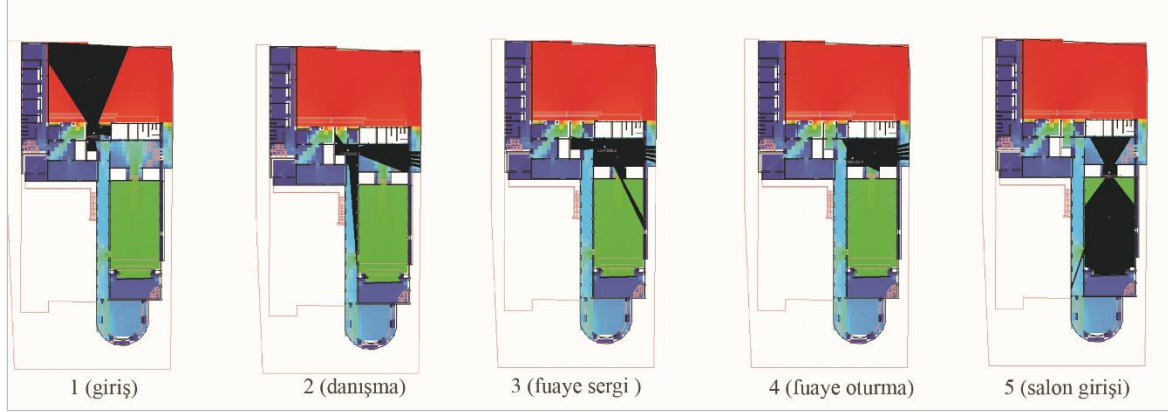
girişten ana salona kadar belirlenen rota içerisinde sirkülasyon ve sosyal etkileşim alanlarında analiz edilecek beş konveks alan çıkartılmıştır. Salon olan tarafın ana girişi, danışma, fuayenin sergi kısmı, fuayenin oturma kısmı ve ana salon girişi olan bu alanlar, binanın bugünkü durumuna göre yerinde gözlemlenerek belirlenmiştir. Mekansal dizim analizleri için, KHEM'nin günümüzde ana girişi ikiye bölünmüş hali ve diğer müdahaleleri ile bilgisayar programında ön bahçe sınırı dahil edilip bina sınırından çizilerek, "Syntax 2D" programına girilmiştir. "Syntax 2D" programında metrekaresine yaklaşık bir grid düşecek şekilde genel plan toplam 2701 gride bölünmüştür (Şekil 5.1). Girişten salona olan kesin rota üzerindeki birden beşe kadar aksı belirten numaralarda; 1,2 ve 5 kullanıcının geçmek zorunda olduğu yerlerken, 3 ya da 4'ten biri tercih edilebilmektedir.

Şekil 5.1 : KHEM’de belirlenen noktalar ve planın bölümlendirilmiş hali.

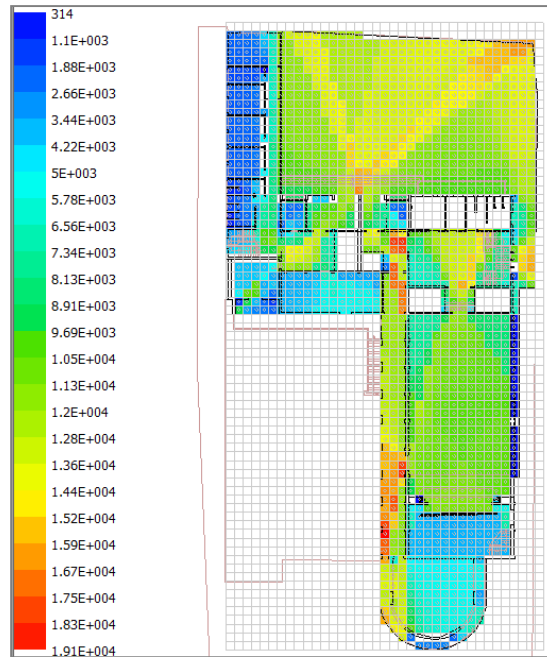
Mekansal dizimin grafiksel analizleri mavi ve kırmızı arasında renk skalasında elde edilmektedir. Grafik analizde mavi, turkuaz, yeşil, sarı, turuncu ve kırmızı şeklinde artarak sıcak renklere ilerleyen ton skalasında, mavi alanlar en az miktarda değeri gösteren yerlerken, kırmızı alanlar ise en fazla miktarda değer alan yerleri göstermektedir. KHEM'de yapılan dizimsel analizde binanın ön bahçesinin yer aldığı kısım bütünleşme değeri en yüksek olan alandır, kırmızı renk aralığındadır. En derin alanlar ise ön bahçeye bakan dersliklerin bulunduğu ofislerdir. Eş görüş alanı,

bütünleşme ve bağlantısallık değer grafikleri benzer çıkmıştır. Rota üstünde alınan analiz alanlarının eş görüş alanları girişten ana salona kadar azalmaktadır (Şekil 5.2). Ana salonun ve tüm fuayenin arasında kalan salon girişinin eş görüş alanı olarak 360 derece taradığı alan fuayeden fazla elde edilmiştir.

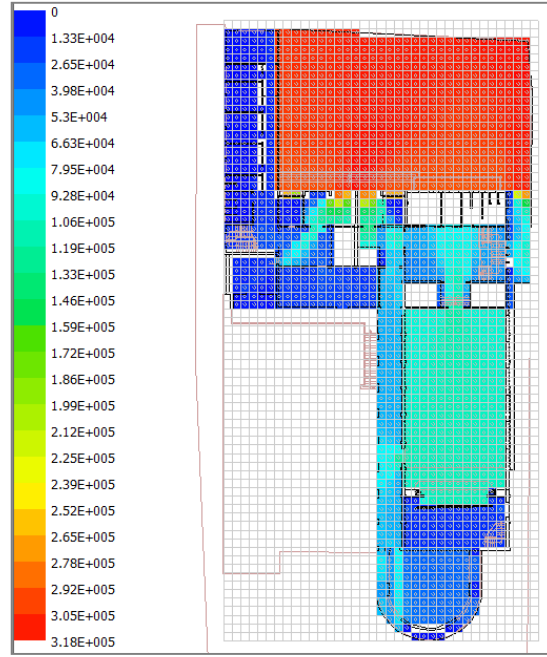
Şekil 5.2 : KHEM rota üstündeki analiz alanlarının eş görüş alanları.

Ön bahçeye bakan ofisler derin, eş görüş alanı ve bağlantısallığı düşüktür. Giriş ve fuaye gibi sosyal etkileşim alanlarının kapı girişleri ve iki farklı doğrultunun kesiştiği orta alanlar, mekanın kenarlarına göre daha sık elde edilmiştir (Şekil 5.3, Şekil 5.4, Şekil 5.5). Girişin ön bahçeye bakması, danışma alanının ise sergi holüne bakmasından dolayı eş görüş çevresi değerleri diğer analiz alanlarına göre daha yüksek çıkmıştır. Bu durum giriş ve danışma alanının geometrisinin merkezilikten uzaklaşmakta olduğunu göstermektedir.

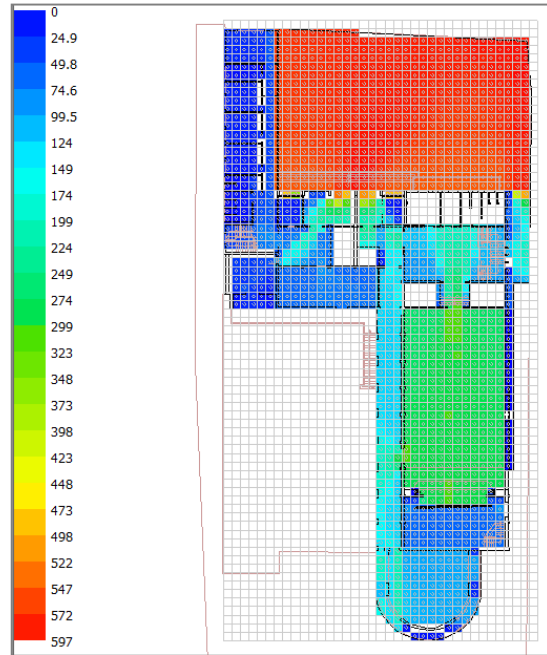

Şekil 5.3 : KHEM zemin kat eş görüş çevresi değer grafiği.

Analiz edilen diğer dönem örneklerine göre KHEM'nin zemin kat planında, grafik değerlerinde mavi olan alanlar, bütünleşme değeri düşük hacimler oldukça fazladır. Giriş ikiye bölünmüş olduğundan mekansal sentaks değerleri normalde elde edilmesi gereken değerden azdır. Sergi holü ise arka bahçe boyunca, dikdörtgen biçimde bölünmemiş olması sebebiyle eş görüş çevresi, eş görüş alanı değerine göre daha yüksek elde edilmiştir.

Şekil 5.4 : KHEM zemin kat bütünleşme değer grafiği.

Şekil 5.5 : KHEM zemin kat bağlantısallık değer grafiği.

Analizlerde karşılaştırma sağlayacak, KHEM'de giriş, danışma, fuaye, ana salon girişi gibi karar verme ve sosyal etkileşim alanlarında belirlenen diğer örneklerle benzer noktaların eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri, sahip olduğu geometride içerdiği gridlerin değerlerinin aritmetik ortalamalarına göre elde edilmiştir (Çizelge 5.1).

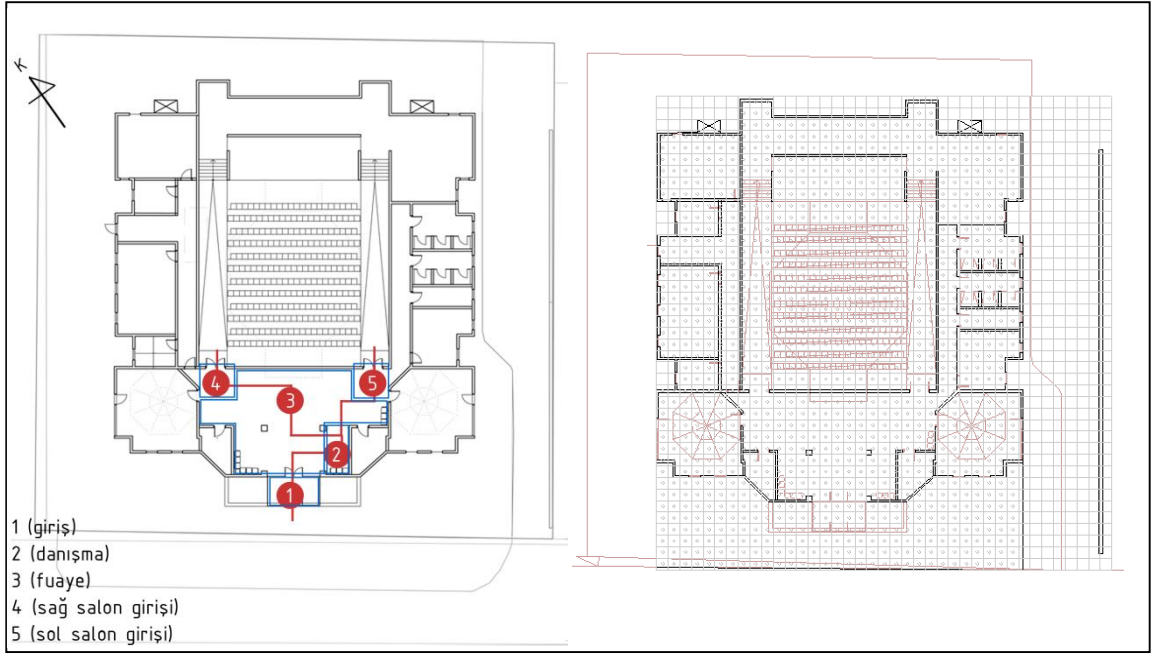
Çizelge 5.1 : KHEM ortalama dizimsel değerleri.

Alanlar	Ort.Eş Görüş Alanı	Ort.Eş Görüş Çevresi	Ort. Bütünleşme	Ort. Bağlantısallık
1 (giriş/banko)	32770	1007	18324	329
2 (büfe/danışma)	18586	1467	9676	193
3 (fuaye sergi)	15467	1199	7019	162
4 (fuaye oturma)	13320	975	5982	138
5 (ana salon girişi)	17462	1016	7145	179

Eş görüş alanı, bütünleşme ve bağlantısallık değeri en yüksek olan alan, giriş alanıdır. Danışma ise, gittikçe uzayan ayrıtlara sahip sergi holüne baktığı için eş görüş çevresi en yüksek olan alandır. Bunun yanı sıra danışma girişten sonra en bütünleşik ve eş görüş alanı yüksek ikinci alandır. Girişten etkinlik salonuna giden rota üzerindeki diğer mekanlar derin kurgulanmıştır, fuayenin analiz edilen diğer alanlara göre dizimsel değerleri en düşüktür. Tablolaştırılan bu dizimsel veriler, diğer kültür merkezlerinin değerleri ile tartışıldıktan sonra aynı noktaların gözlem metodu ile elde edilen kullanım frekansı değerleri ile bir araya getirilerek karşılaştırma bölümünde kullanılmaktadır.

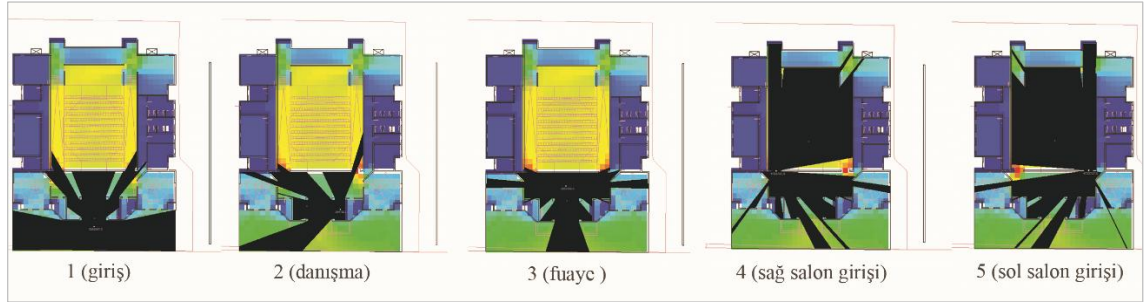
5.1.2 II. Dönem mekansal dizim analizleri: Pendik Atatürk Kültür Evi

II. Dönem örneği Pendik Atatürk Kültür Evidir (PAKE). Ana salonun yer aldığı zemin kat planı girişte dizimsel değerlerin cam etkisini görebilmek için ön bahçede parsel sınırından alınarak bina kendi izinde analiz edilmiştir. Tüm planda bir metrekaareye yaklaşık bir grid (1x1m²) düşebilmesi için plan 1599 gride bölünmüştür. Bu planda, plan içinde okuma sağlayacak ve diğer dönem binaları ile karşılaştırma sağlayacak sirkülasyon ve sosyal etkileşim alanı içerisinde analiz değerleri çıkartılacak KHEM'ye benzer beş nokta belirlenmiştir. Bunlar, giriş, danışma, fuaye, sol salon girişi ve sağ salon girişidir (Şekil 5.6). Girişten salona olan rota üzerindeki birden beşe kadar aksı belirten numaralarda; 1, 2 ve 3 kullanıcının geçmek zorunda olduğu yerlerken, 2 ve 5 tercih edilebilmektedir.

Şekil 5.6 : PAKE’de belirlenen noktalar ve planın bölümlendirilmiş hali.

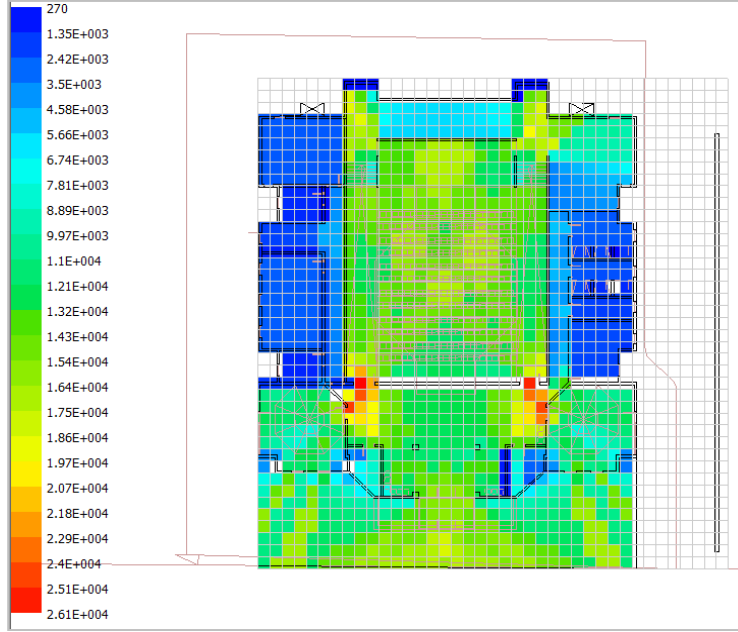
PAKE, tek salona sahip ve onun etrafında sirkülasyon sistemine sahiptir. Giriş, fuaye ve salon şeklinde mekanlar art arda dizilmiştir. Basit ve simetrik mekan kurgusundadır ve merkezi tipolojiye sahiptir. Rota üzerinde analiz alanlarının taradıkları eş görüş alanları en fazla fuayeye açılan sağ ve sol salon girişleridir (Şekil 5.7). Sağ ve sol girişler ana salonun ve fuayenin neredeyse tümüne görüş hakimiyeti sağlayabilmektedir.

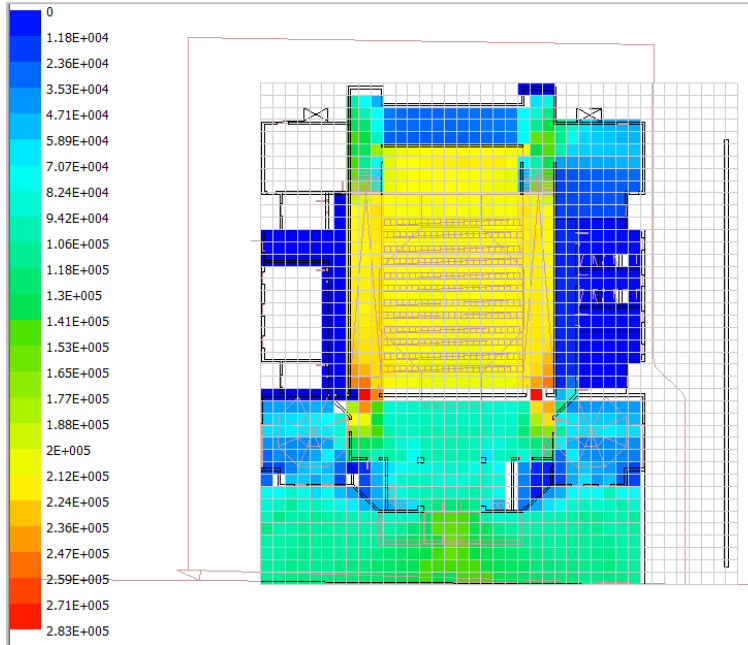
Şekil 5.7 : PAKE rota üstündeki analiz alanlarının eş görüş alanları.

Mekansal dizim analizlerinde, PAKE'nin eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değer grafikleri Şekil 5.8, Şekil 5.9, Şekil 5.10'da görüldüğü gibidir. Plan genelinde en derin kısımlar tuvaletler ve tuvaletlerin simetriği olan dışarıdan giriş sağlanan ofislerdir. PAKE'de salon ana mekandır. Hem giriş hem fuaye olarak kullanılan alan genel plan üzerinde biraz derin kalırken, KHEM' nin fuayesine göre

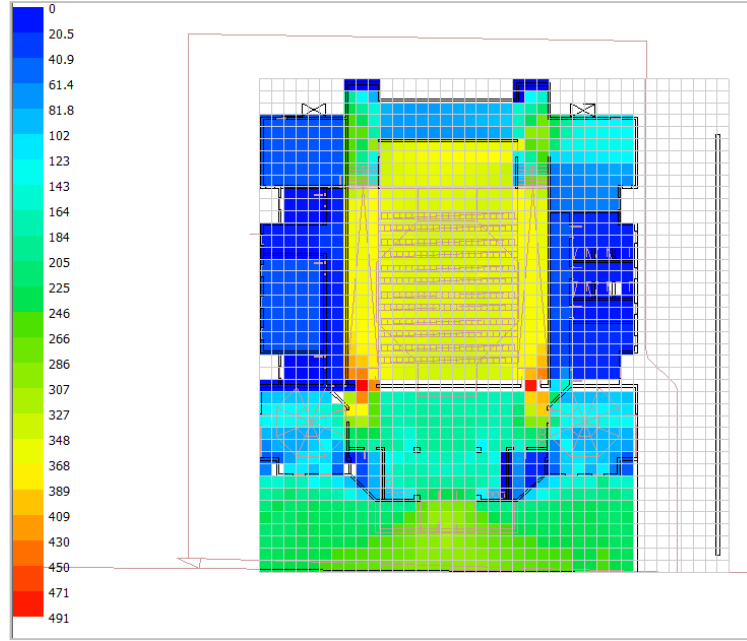
biraz bütünleşiktir. İki kurguda analiz edilen fuayenin dizimsel değer farklılıkları, dönemler/kurgular arasında fuayenin genel mekan kurgusunda yerinin değiştiğini göstermektedir. KHEM'de fuaye derinde kurgulanmışken, PAKE'de daha sık mekanda kurgulanmıştır.

Şekil 5.8 : PAKE zemin kat eş görüş çevresi değer grafiği.

Şekil 5.9 : PAKE zemin kat bütünleşme değer grafiği.

Şekil 5.10 : PAKE zemin kat bağlantısallık değer grafiği.

PAKE' de girişten ana salona belirlenen rota üzerindeki beş alanın içerdiği grid değerlerinin aritmetik ortalamaları alınarak bulunan değerleri çizelgedeki gibi elde edilmiştir (Çizelge 5.2). Salon girişleri, en yüksek eş görüş alanı, bütünleşme ve bağlantısallık değerlerine sahiptir. Analiz edilen en derin alan ise danışmadır. Merkezi mekan tipolojisi olan PAKE'de fuaye girişten hemen sonra daha sığ bir alana yerleştirilmişken, danışma ise fuayenin sağına daha derin bir alana yerleştirilmiştir. Lineer tipolojiye sahip KHEM'de ise danışma girişten hemen sonraya yerleştirildiği için ve aksların kesişiminde kaldığı için daha sığ bir alandayken, fuayeye danışmadan sonra yer aldığı için daha derindir.

Çizelge 5.2 : PAKE analiz edilen dizimsel değerleri.

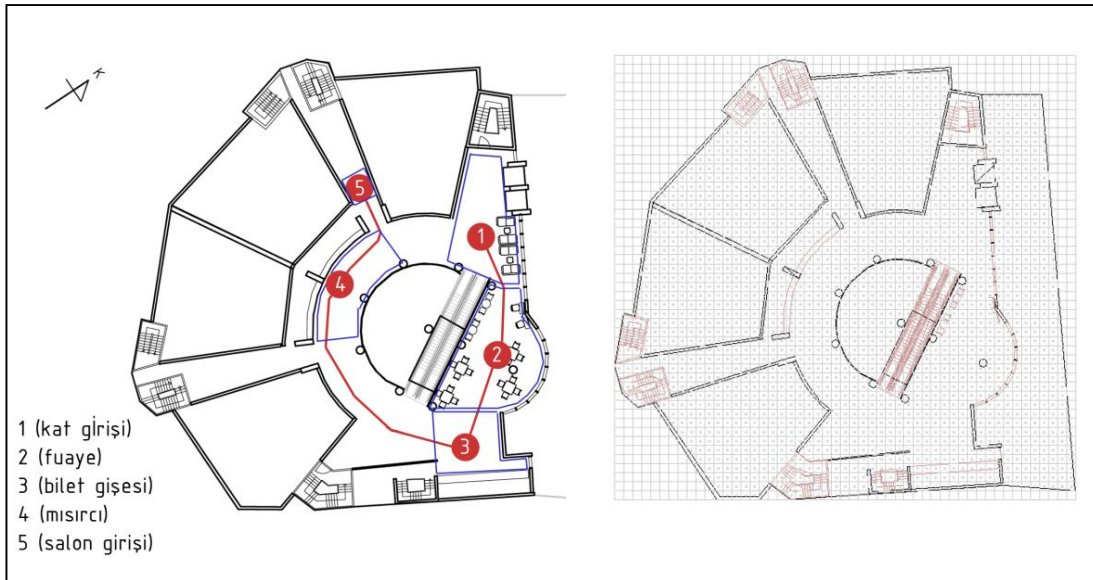
Alanlar	Ort.Eş Görüş Alanı	Ort.Eş Görüş Çevresi	Ort. Bütünleşme	Ort. Bağlantısallık
1 (giriş)	29230	1532	14385	292
2 (danışma)	11101	913	5885	111
3 (fuaye)	18186	1358	9733	183
4(sağ salon girişi)	33221	2171	19303	342
5 (sol Salon girişi)	35258	2236	20165	386

PAKE'de ana salonun fuayeye açılan iki tane simetrik kapısı bulunmaktadır. İki ana salon girişinin de eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık

değerleri KHEM'nin ana salon girişine göre yüksek çıkmıştır. Bunun sebebi, PAKE'de genel plan daha basit, merkez etrafında bütünleşik bir yapıya sahip olması, ana mekanın tek salon olması, merkezi tipolojide olması ve kapılarının açıldığı fuayesinin daha yüksek dizimsel değerlere sahip olmasıdır.

5.1.3 III. Dönem mekansal dizim analizleri: Caddebostan Kültür Merkezi

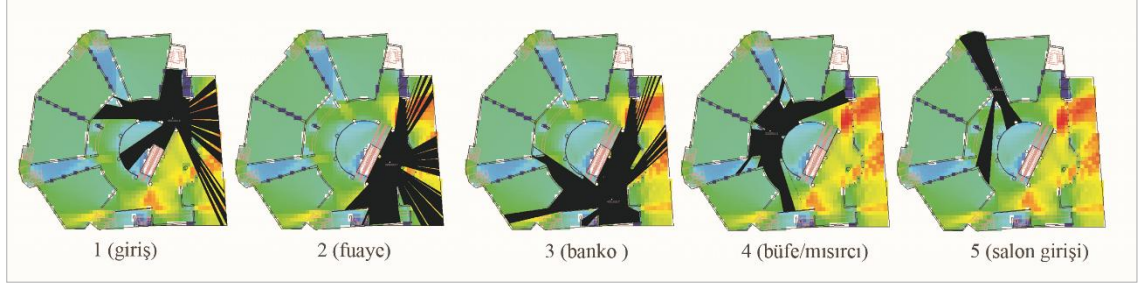
Üçüncü dönem analizini oluşturan Caddebostan Kültür Merkezi'nde (CKM) birinci kat olan sinema salonu katının sosyal etkileşim alanları üzerinde diğer binalar ile benzer beş analiz noktası belirlenmiştir. Analiz edilecek olan sinema katı planı, giriş ve fuaye kısmının dizimsel değerlerinde cam kısımların sağladığı görsel erişim etkisini de görebilmek için diğer örneklerde ön bahçeyi oluşturan alanın alındığı gibi bina önündeki sokağa kadar parsel izinden analize alınmıştır. Ardından plan bir gride bir metrekare düşebilmesi için 1x1m ızgara siteme bölündüğünde, 2808 hücre elde edilmiştir (Şekil 5.11). CKM'nin birinci katında dört tane sinema salonu bulunmaktadır. Katın girişinden belirli bir salona olan rota üzerindeki birden beşe kadar aksı belirten numaralarda; 1 ve 5 kullanıcının geçmek zorunda olduğu yerlerken, 2, 3 ve 4 tercih edilebilmektedir. Dönen sirkülasyon kurgusundan dolayı kullanıcı rotasını 1-5 yapabilmektedir.

Şekil 5.11 : CKM’de belirlenen noktalar ve planın bölümlendirilmiş hali.

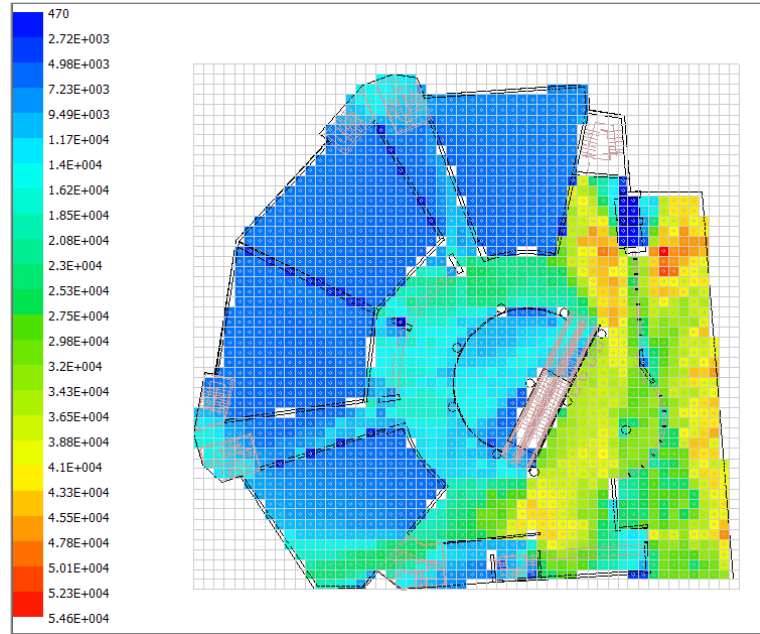
CKM radyal (ışımsal) plan tipolojisine sahiptir. CKM'nin mekansal dizim grafiklerine baktığımızda en bütünleşik olan yer girişin ve çıkışın bulunduğu ana cephe. Dönen

sirkülasyon alanı bütünleşik ve bağlantısal çıkmıştır. Analiz edilen rotadaki tarananan eş görüş alanları giderek azalmaktadır. Sinema salonu girişi en az eş görüş alanına sahiptir (Şekil 5.12).

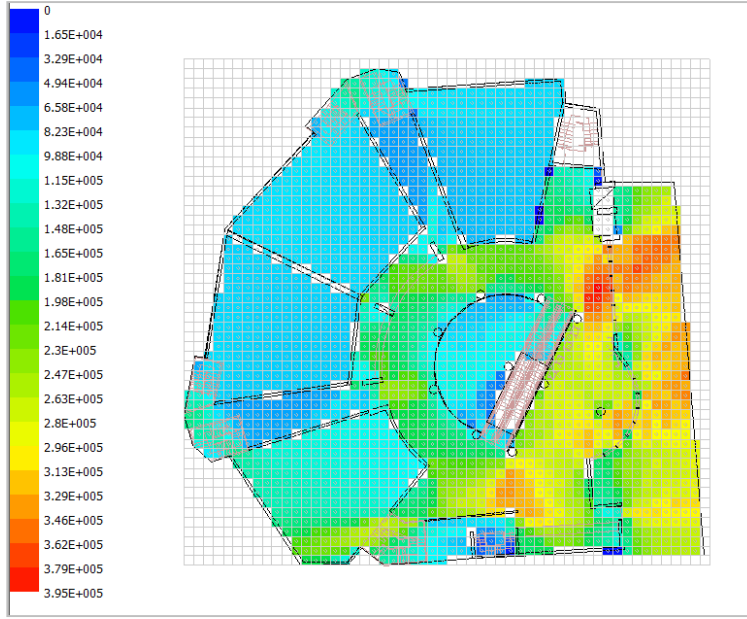
Şekil 5.12 : CKM rota üstündeki analiz alanlarının eş görüş alanları.

Eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık analizleri yapılan diğer örneklere göre giriş alanı ve sirkülasyon alanı daha bütünleşiktir (Şekil 5.13; Şekil 5,14; Şekil 5.15).

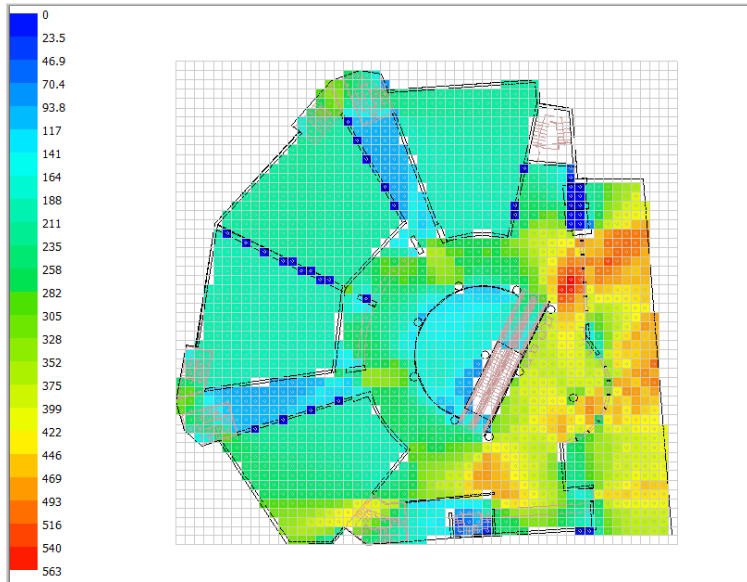

Şekil 5.13 : CKM giriş katı eş görüş çevresi değer grafiği.

Giriş, fuaye ve banko önü analiz grafiklerde sarı ve turuncu renk skalasında, elde edilmiştir; eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri yüksektir. Önceki dönem örneklerine göre CKM'nin en yüksek eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerlerine sahip olması, planın radyal kurgulanmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 5.14 : CKM giriş katı bütünleşme değer grafiği.

Şekil 5.15 : CKM giriş kat bağlantısallık değer grafiği.

CKM'nin sosyal etkileşim alanlarında belirlenen beş noktanın eş görüş alanı, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri, aritmetik olarak hesaplanmış ve çizelgeye işlenmiştir (Çizelge 5.3). CKM'de önceki dönem örneklerine göre bütünleşme ve bağlantısallık değeri oldukça yüksektir. CKM ınsal tipolojidedir, sirkülasyon bir noktada başlar ve bir noktada toplanır. PAKE merkezi tipolojidedir ve sirkülasyon ana salon etrafında toplanır. CKM ve PAKE'de fuaye eş görüş alanı, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri en yüksek elde edilen analiz alanıdır. Bunun sebebi radyallık ve merkeziliğin sentaktik açıdan benzer olmasıdır. KHEM en yüksek dizimsel

değerlere sahip alan giriş çıkması lineer tipolojisinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca giriş KHEM'de irili ufaklı mekanlardan oluşan kurgu içinde analiz edilen ilk mekandır.

Çizelge 5.3 : CKM analiz edilen alanların mekansal dizim değer çizelgesi.

Alanlar	Ort.Eş Görüş Alanı	Ort.Eş Görüş Alanı	Ort. Bütünleşme	Ort. Bağlantısallık
1 (giriş)	35353	3568	24981	351
2 (fuaye)	39361	3493	27684	397
3 (bilet gişesi)	39153	3459	27470	396
4 (büfe/mısırcı)	23605	1686	17763	236
5 (salon girişi)	11976	939	8031	120

5.1.4 Dönemler Arası Mekansal Dizim Değerlerinin Karşılaştırması

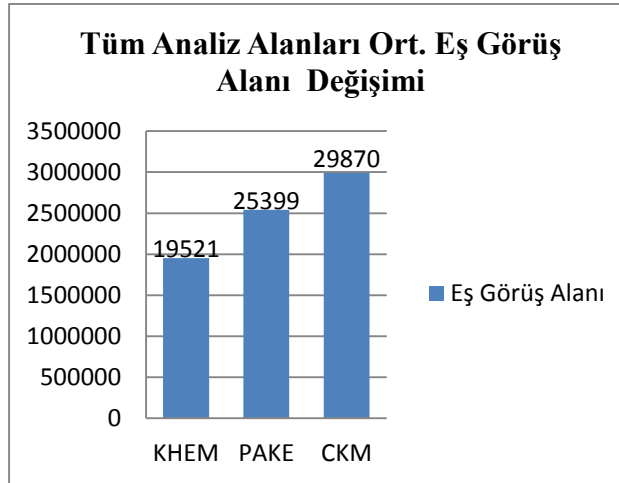
Bu noktada, mekansal dizim analizleri yapılarak sosyal etkileşim alanları değerlendirilen kültür merkezlerinin eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerlerinin üç kurgu üzerinden karşılaştırılması yapılmaktadır. KHEM, PAKE ve CKM'de öncelikle, binalarda analiz edilen sosyal etkileşim alanlarının ve ardından yalnızca giriş, danışma, fuaye ve salon girişlerinin ortalama eş görüş alanı, ortalama eş görüş çevresi, ortalama bütünleşme ve ortalama bağlantısallık değerleri çizelgeler halinde yazılıp farkları sütun grafikler halinde birbirlerine göre değerlendirilmektedir. Her bina için metrekare başına bir grid alınan ızgara sistemi, farklı binaların farklı boyutta ve alanda olmasına karşın, aynı matematiksel temeli oluşturduğundan anlamlı bir karşılaştırma olanağı sunmaktadır.

Üç kültür merkezinde analiz edilen tüm sosyal etkileşim alanlarının ortalama eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri en yüksek CKM'de, en düşük değerler KHEM'de çıkmıştır (Çizelge 5.4). CKM, radyal plan tipolojisinin sağladığı döner sirkülasyon sistemi ve bu dönen sisteme açılan fazla mekan sayısından dolayı bütünleşme ve bağlantısallık değerleri en yüksek olandır.

Çizelge 5.4 : Analiz edilen rotadaki mekansal dizim değerleri.

ANA SALONA KADAR KARŞILAŞTIRILAN TÜM ALANLAR	Ort. Eş Görüş Alanı	Ort. Eş Görüş Çevresi	Ort. Bütünleşme	Ort. Bağlantısallık
KHEM	19521	1133	9629	200
PAKE	25399	1642	13894	262
CKM	29870	2629	21186	300

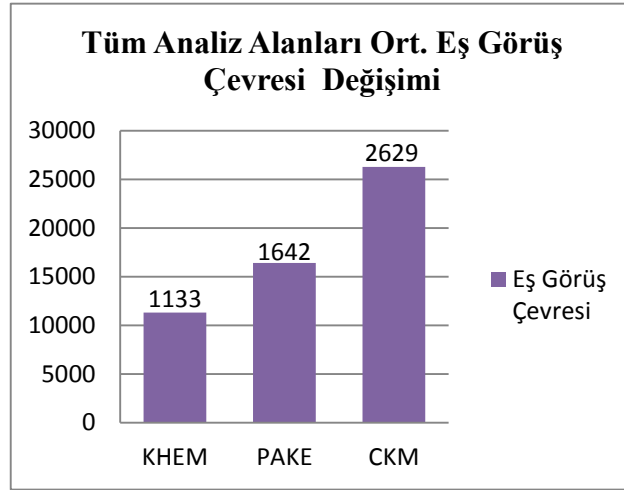
Farklı yıllar temelinde üç kurgunun analiz katındaki salona giden rotada belirlenen tüm noktaların ortalama eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değişim grafiklerine baktığımızda, I. Dönem analizini oluşturan KHEM'den III. Dönem analizi olan CKM'ye kadar ortalama dizimsel değerler kademeli şekilde artmıştır, II. Dönem analizini temsil eden PAKE'nin analiz değerleri I. Dönem ve III. Dönem değerleri arasındadır. Eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değişimi sütun grafikleri benzer kademeli artan grafiklerdir. (Şekil 5.16; Şekil 5.17; Şekil 5.18; Şekil 5.19).

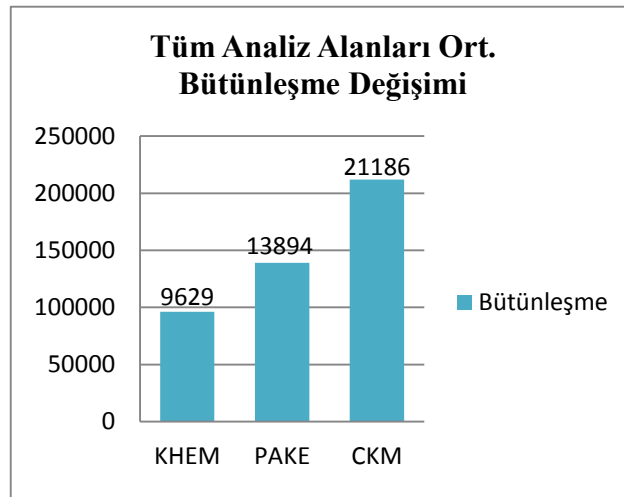
Şekil 5.16 : Dönemler arası ortalama eş görüş alanı değeri değişimi.

Kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanları tasarımında eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri 1930'dan günümüze alınan örnekler üzerinden farklılaştığı ve dizimsel değerlerinin arttığı sayısal olarak incelenmiştir. Bu durum, örneklerin geometri ve tasarımsal farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Ana

salonların ve fuayenin yerleri üç kurguda da farklı yerleştirilmiş olup farklı sirkülasyon tipi ile sağlanmaktadır.

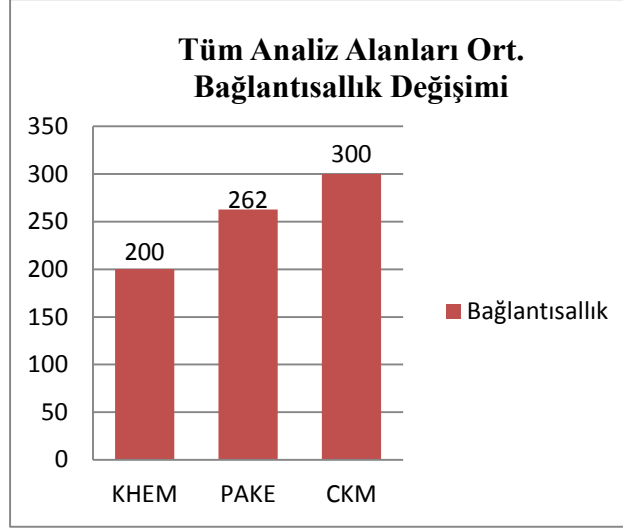

Şekil 5.17 : Dönemler arası ortalama eş görüş çevresi değeri değişimi.

Şekil 5.18 : dönemler arası ortalama bütünleşme değeri değişimi.

KHEM nin lineer kurgusundan dolayı, analiz alanları derin kalmakta ve dizimsel değerleri düşük çıkmaktadır. PAKE'nin ise merkezi ve basit kurgusundan dolayı analiz alanları olan giriş, fuaye ve salon girişi dizimsel değerlerinin ortalaması KHEM'ye göre yüksektir. CKM ise radyal kurgusundan dolayı giriş, fuaye ve banko alanları plan içinde bütünleşik kurgusundan dolayı ortalama dizimsel değerleri ise diğer iki kurguya göre yüksektir.

Şekil 5.19 : Dönemler arası ortalama bağlantısallık değeri değişimi.

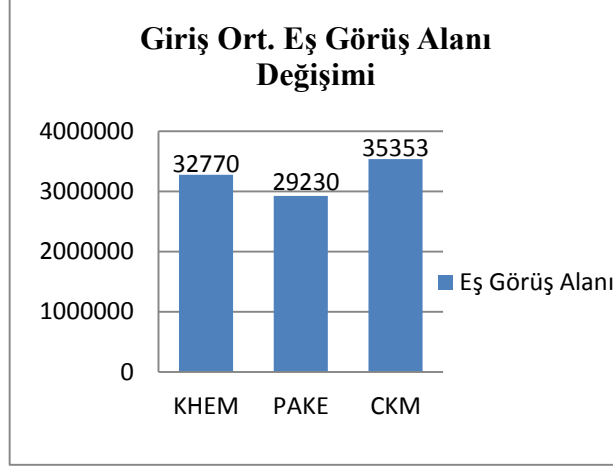
Üç kültür merkezinde de belirlenen rota üstündeki aynı sosyal etkileşim alanlarının dizimsel değerleri karşılaştırılmıştır. Sadece giriş alanının eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerlerinin çizelgesine baktığımızda; CKM en yüksek dizimsel değerlere sahiptir. KHEM'nin giriş alanı ise PAKE'nin giriş alanına göre daha fazla eş görüş alanı, bütünleşme ve bağlantısallık değerine sahiptir (Çizelge 5.5). Bu durum ise üç kurgu için de ön bahçenin analize dahil edildiğinde lineer kurguya sahip KHEM'nin metrekaresi olarak diğerlerine göre büyük olan ön bahçesinin dizimsel değerinin giriş alanının dizimsel değerlerini arttırmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 5.5 : Giriş alanında karşılaştırılan mekansal dizim değerler.

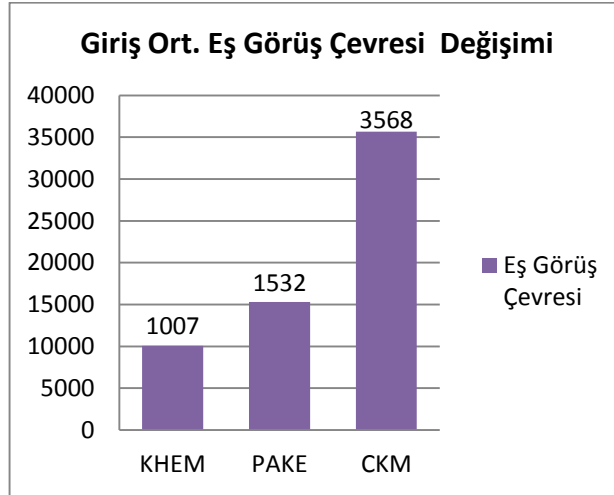
GİRİŞ	Ort. Eş Görüş Alanı	Ort. Eş Görüş Çevresi	Ort. Bütünleşme	Ort. Bağlantısallık
KHEM	32770	1007	18324	329
PAKE	29230	1532	14385	292
CKM	35353	3568	24981	351

Girişteki dizimsel değerler, üç bina için girişten salona kadar olan rotada analiz edilen danışma ya da fuaye gibi diğer analiz noktalarının ortalama dizimsel değerlerinden yüksek çıkmıştır. Değerler birbirine göre yorumlandığında ise CKM'nin giriş alanı PAKE ve KHEM'nin giriş alanlarına göre daha fazla eş görüş alanına, eş görüş

çevresine, bütünleşme ve bağlantısallığa sahiptir. KHEM'nin giriş alanı ise PAKE'nin giriş alanına göre daha fazla eş görüş alanına, eş görüş çevresine, bütünleşme ve bağlantısallık değerine sahiptir (Şekil 5.20, Şekil 5.21, Şekil 5.22; Şekil 5.23).

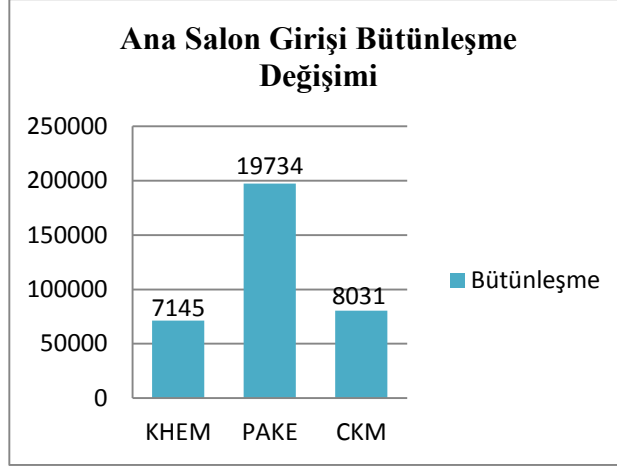

Şekil 5.20 : Giriş alanı ortalama eş görüş alanı değeri değişimi.

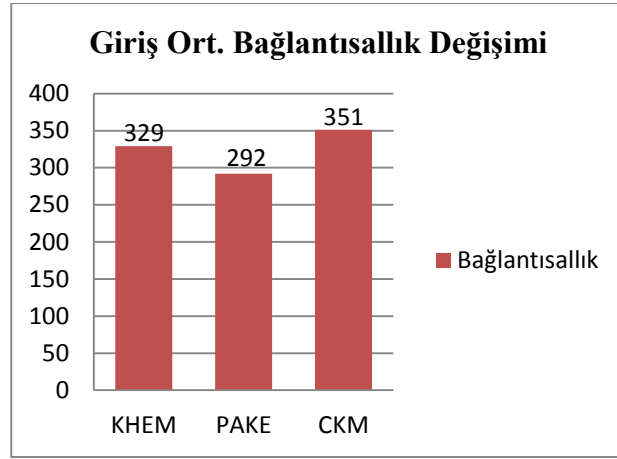

Şekil 5.21 : Giriş alanı ortalama eş görüş çevresi değeri değişimi.

Birbirleri ile karşılaştırıldığında ise eş görüş çevresi azdan çoğa doğru sıralanırken en düşük değer KHEM'dedir. PAKE orta eş görüş çevresi değerine sahipken, CKM en yüksek eş görüş çevresi değerlerine sahiptir. Bu durum KHEM'nin giriş alanının PAKE'ye göre daha kareye yakın formundan (compactness) kaynaklanmaktadır. Eş görüş alanı, bütünleşme ve bağlantısallık değerlerinde ise en düşük değerler PAKE' de ardından KHEM ve CKM olarak sıralanır.

Şekil 5.22 : Giriş alanı ortalama bütünleşme değeri değişimi.

Şekil 5.23 : Giriş alanı ortalama bağlantısallık değeri değişimi.

PAKE'nin giriş alanının en az dizimsel değerlere sahip olması kurgunun merkezi olmasından kaynaklanır. Genel sirkülasyon salonun etrafını sarar. Fuaye alanı öne çıkarak sıkı alanda yer alırken, giriş ve danışma derin kalır. CKM'nin sahip olduğu ışımsal kurgusu ve dönen dolaşımın etrafında yer alan mekanlardan dolayı giriş ve fuaye alanı yüksek dizimsel değerlerde çıkmaktadır.

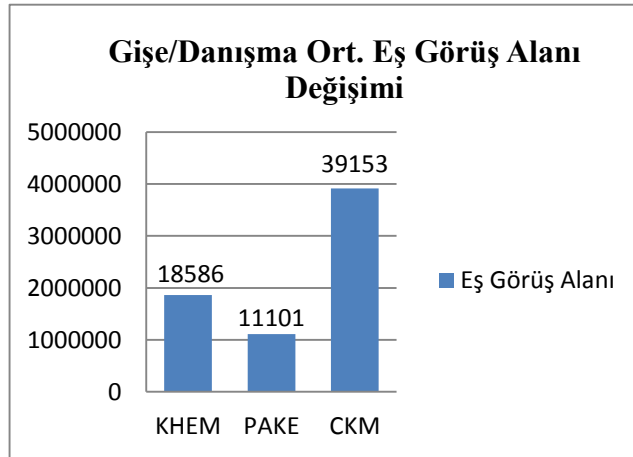
Üç binada da belirlenen rota üzerinde ortak olarak analiz edilen diğer bir nokta da danışma/gişi alanıdır. Eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık dizimsel değerlerinin karşılaştırıldığı Çizelge 5.6'de yer alan değerler elde edilmiştir. Danışma alanı, merkezi tipolojiye sahip PAKE'de kurgusal olarak en derinde tasarlandığından dolayı en düşük dizimsel değerlere sahiptir. Lineer kurguya sahip KHEM'de ise danışma girişten hemen sonra gelir ve dizimsel değerleri fuayeye göre

yüksek ama giriş alanına göre düşüktür. Radyal tipolojiye sahip ortalama dizimsel değerleri yüksek elde edilen CKM'de ise danışma alanı diğer iki kurgunun giriş alanına göre en yüksek dizimsel değerlere sahiptir.

Çizelge 5.6 : Gişe/Danışmada karşılaştırılan mekansal dizim değerleri.

GiŞE/ DANIŞMA	Eş Görüş Alanı	Eş Görüş Çevresi	Bütünleşme	Bağlantısallık
KHEM	18586	1467	9676	193
PAKE	11101	913	5885	111
CKM	39153	3459	27470	396

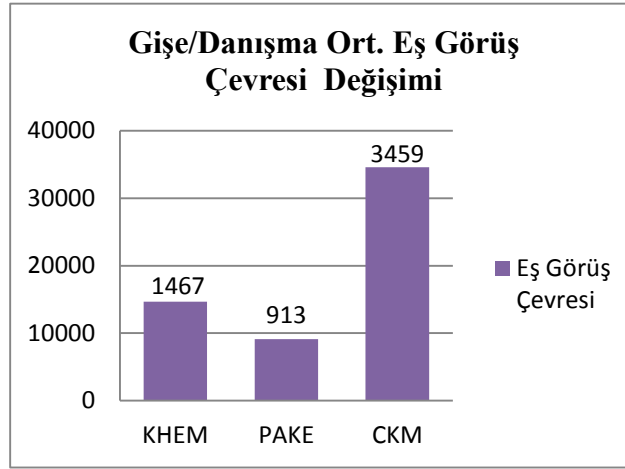
Danışma/gişe alanının eş görüş alanı değişiminin karşılaştırılan üç bina değerlerine bakıldığında, en yüksek değer CKM'dedir. PAKE ve KHEM de danışma/giriş alanının eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri yakın, fakat KHEM'nin sentaktik değerleri PAKE'den biraz yüksek çıkmıştır (Şekil 5.24; Şekil 5.25; Şekil 5.26; Şekil 5.27).

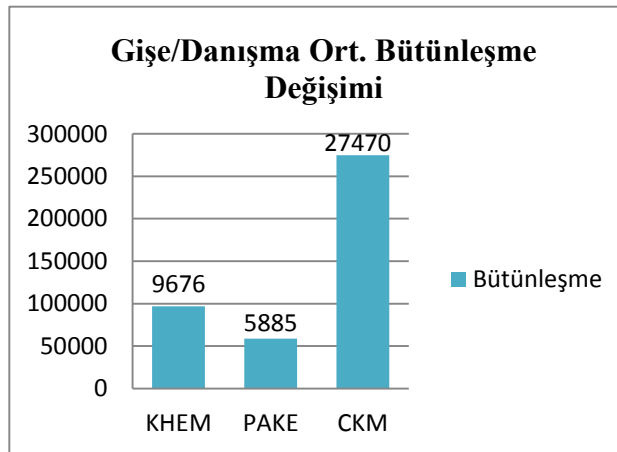
Şekil 5.24 : Danışma/Gişe alanının ortalama eş görüş alanı değeri değişimi.

KHEM' de danışma, girişten hemen sonra gelmektedir. PAKE' de ise giriş direk fuayeye bağlanmakta, danışma ise fuayenin sağında derinde kalmaktadır. Bundan dolayı KHEM'nin danışması, PAKE'ye göre biraz daha bütünleşik, bağlantısal ve eş görüş alanı ve eş görüş çevresi yüksek çıkmaktadır. Bu durum günümüze yakın

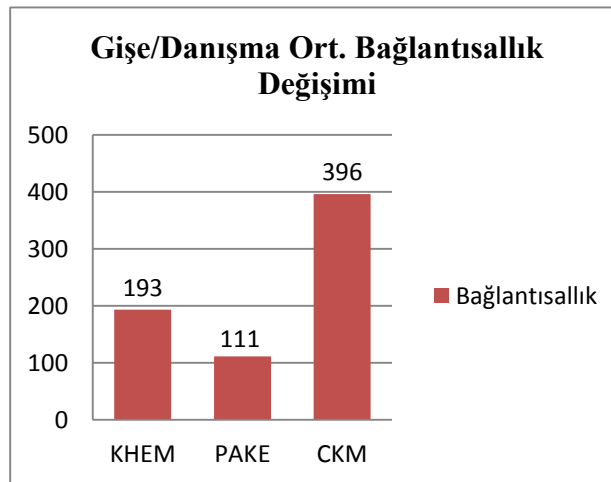
tasarlanan kültür merkezi kurgusunda danışma/gişe alanının daha sığ yerlere konulmakta olduğunu göstermektedir.

Şekil 5.25 : Danışma/Gişe alanının ortalama eş görüş çevresi değeri değişimi.

Şekil 5.26 : Danışma/Gişe alanında ortalama bütünleşme değeri değişimi.

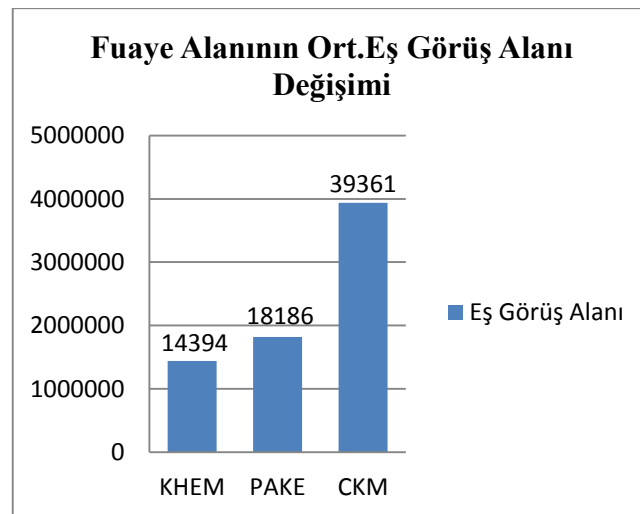
Şekil 5.27 : Danışma/Gişe alanında ortalama bağlantısallık değeri değişimi.

Fuaye bölümünde dizimsel değerler karşılaştırmasında, KHEM ve PAKE'de zemin katta bulunan ana salonun fuayesi ele alınmıştır. CKM'de ise sinema salonlarının bulunduğu birinci katın fuayesi analiz edilmiştir. Bu noktalar da ortalama dizimsel değerler Çizelge 5.7' ye işlenmiştir. Eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerlerin hepsinde en yüksek değer yine CKM'de elde edilmiştir.

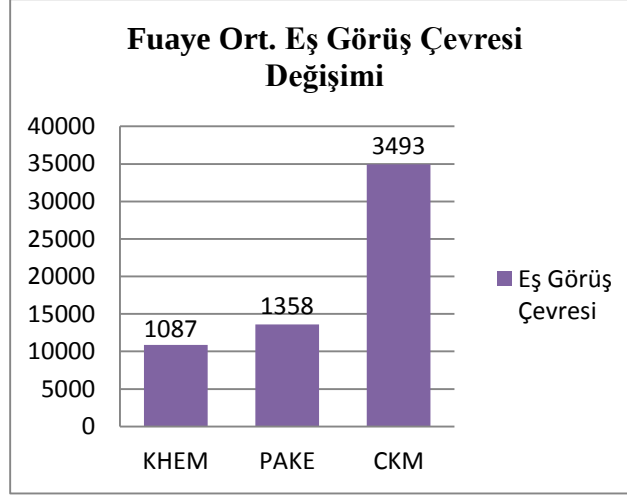
Çizelge 5.7 : Fuayede karşılaştırılan mekansal dizim değerleri.

FUAYE	Eş Görüş Alanı	Eş Görüş Çevresi	Bütünleşme	Bağlantısallık
KHEM	14394	1087	6501	150
PAKE	18186	1358	9733	183
CKM	39361	3493	27684	397

Fuaye alanı temelinde ele alınan mekansal kurgu değişimi, eş görüş alanı değeri KHEM de en düşük iken, PAKE'de artmıştır. CKM'de ise sütun grafiklerinde görüldüğü gibi en yüksek eş görüş alanı ve eş görüş çevresi değerlerine sahiptir (Şekil.5.28; Şekil 5.29). Fuaye lineer plan kurgusundan dolayı KHEM'de en derin alanda yer almaktadır ve düşük dizimsel değerlere sahiptir. PAKE ve CKM'de ise merkezi ve radyal plan kurgusundan dolayı fuaye diğer mekanların açıldığı bütünleşik ve bağlantısal alanlarda yer almaktadır ve KHEM'nin fuayesine göre yüksek dizimsel değerlere sahiptir.

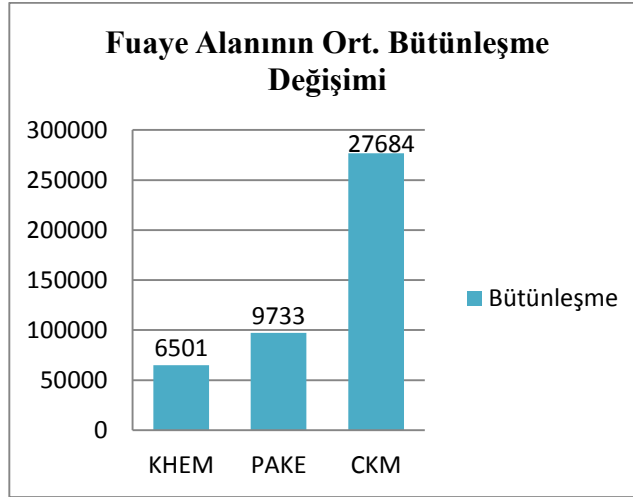

Şekil 5.28 : Fuaye alanı ortalama eş görüş alanı değeri değişimi.

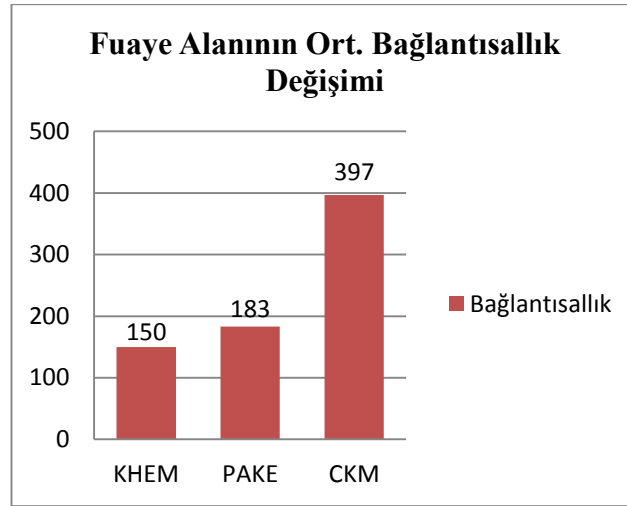

Şekil 5.29 : Fuaye alanı ortalama eş görüş çevresi değeri değişimi.

Üç kurguda da analiz edilen fuaye alanının bütünleşme ve bağlantısallık değerlerinin sütun grafiğine baktığımızda, fuayenin eş görüş alanı ve eş görüş çevresi değerleri benzer grafiklerdir. CKM'nin bütünleşme ya da bağlantısallık değeri KHEM ve PAKE'nin toplam bütünleşme ya da bağlantısallık değerlerinin toplamından fazladır (Şekil 5.30; Şekil 5.31). Bunun sebebi ise radyal plan tipinin, lineer ya da merkezi plan tipine göre yüksek dizimsel değerlere sahip olmasıdır.

Şekil 5.30 : Fuaye Alanı ortalama bütünleşme değeri değişimi.

Şekil 5.31 : Fuaye Alanı ortalama bağlantısallık değeri değişimi.

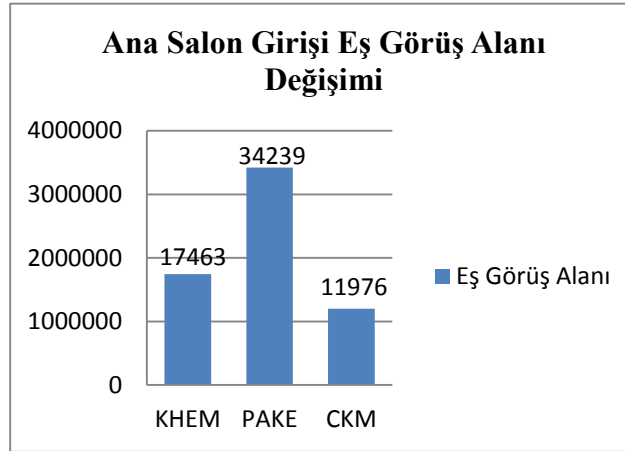
Üç binada rotanın ulaştığı son alan olan ana salon/sinema salonu girişi olarak ele alınan dizimsel değerlerin değişimi Çizelge 5.8 gibidir.

Çizelge 5.8 : Ana Salon/Sinema salonunun girişinde karşılaştırılan mekansal dizim değerleri.

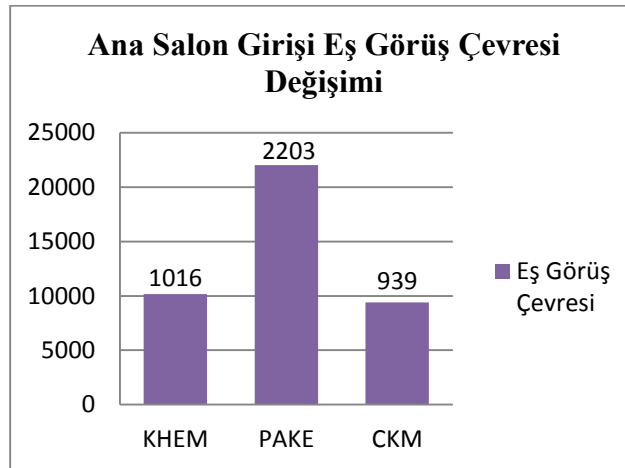
ANA SALON/SİNEMA SALONUNUN GİRİŞİ	Eş Görüş Alanı	Eş Görüş Çevresi	Bütünleşme	Bağlantısallık
KHEM	17463	1016	7145	179
PAKE	34239	2203	19734	364
CKM	11976	939	8031	120

Salon girişi olarak PAKE'de iki girişi olan ana salonun sol ve sağ girişlerin ortalaması karşılaştırmak için alınan değer iken, CKM'de dört sinemanın bulunduğu katta belirlenen rotadaki tek bir kapı ve salon analiz için ele alınmıştır. Salon girişlerinin eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değişimini gösteren sütun grafiklerine baktığımızda en yüksek değer PAKE'dedir (Şekil 5.32; Şekil 5.33; Şekil 5.34; Şekil 5.35). Bunun sebebi PAKE'nin merkezi plan kurgusu, ana salonun merkezde yer alması, salonun simetrik iki girişinin olması ve girişlerin direkt fuayeye açılmasından kaynaklanmaktadır. CKM' nin salon girişlerinin ise eş görüş alanı, eş görüş çevresi ve bağlantısallık değerleri en düşüktür. Bunun sebebi ise, CKM'de sinema salonunun girişlerinin derin alanlarda kurgulanması ve koridora açılıyor olmasıdır. KHEM'nin salon girişi lineer kurgusundan dolayı merkezi olan PAKE'ye

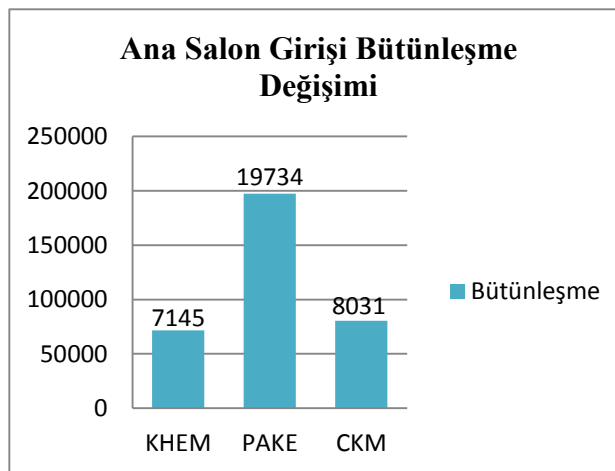
göre daha az dizimsel değerlere sahipken, CKM'nin radyal planında kuytuda kalan salon girişlerinden daha yüksek dizimsel değerlere sahiptir.

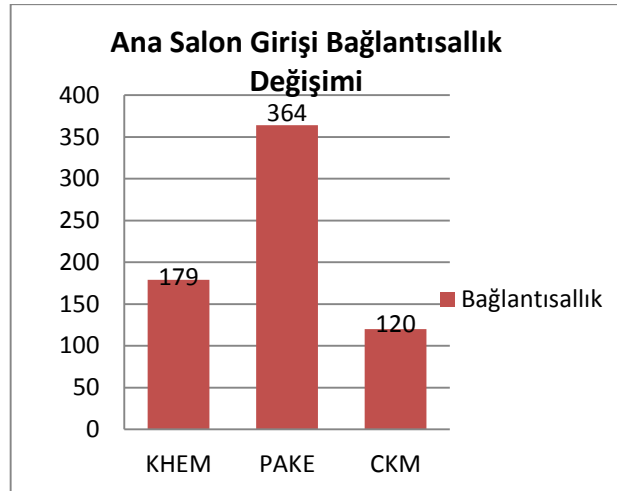
Şekil 5.32 : Ana salon girişi ortalama eş görüş alanı değeri değişimi.

Şekil 5.33 : Ana salon girişi ortalama eş görüş çevresi değeri değişimi.

Şekil 5.34 : Ana salon girişi ortalama bütünleşme değeri değişimi.

Şekil 5.35 : Ana salon girişi ortalama bağlantısallık değeri değişimi.

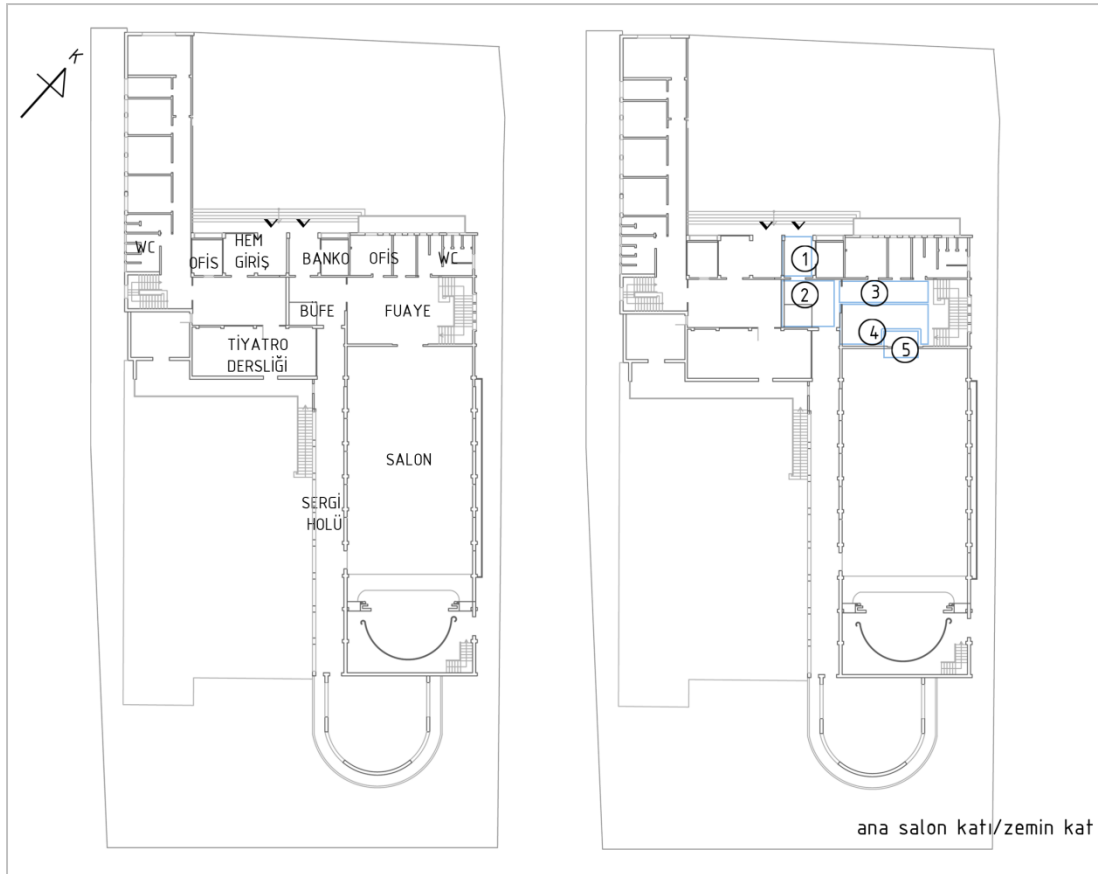
5.2 Gözlem Yöntemi Analizleri

Analiz edilen kültür merkezleri örneklerinde dizimsel değerleri çıkartılan noktalarda, kurgunun ve kullanım değişiminin tartışılabilmesi için gözlem metodu ile kullanıcı mekansal davranış modları kaydedilerek kullanım frekansı ve belli sosyal etkileşim oluşturan modların (iki ya da daha fazla kişinin konuşarak geçmesi, ayakta ve ya oturarak sohbet etmesi) toplamı ile sosyal etkileşim frekansı elde edilmiştir. KHEM, PAKE ve CKM de kullanımın yoğun olduğu hafta sonu olan bir gün seçilerek en yoğun saatler olan 12:00-19:00 arası gözlem periyodu belirlenmiştir. Kültür merkezleri rutin olarak 8.30-11.00 arası açılırken, 19.00-20.30 arasında kapanmaktadır. Bundan dolayı gözlem periyodu üç kültür merkezi için ortak olan 12:00-19:00 arasında belirlenmiştir. Etkin saat dilimleri olarak düşünülen genel sirkülasyon yoğunluğunun değiştiği saat başlarında on beşer dakika süresinde kullanım yoğunluğu davranış modları ile izlenmiş ve not edilmiştir. Davranışsal modlar, geçme, bekleme ve oturma şeklinde ana başlıklar altında toplanarak bireysel ve toplu etkileşim modları şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu modların sayısal toplamından kullanım frekansı elde edilmiştir. Aynı zamanda sosyal etkileşimin olduğu iki ve daha fazla kişi arasında geçen belirli davranış modları (konuşarak geçmek, ayakta ve oturarak sohbet etmek gibi modlar) toplanarak ise sosyal etkileşim frekansı elde edilmiştir.

Girişten ana salona giden rota üzerinde analiz edilen alanlarda sirkülasyonu oluşturan kullanıcının davranışsal modları ile kullanım frekansı ya da sıklığı ortaya çıkartılmıştır. Belirlenmiş noktaların tanımladığı alan üzerinde kullanıcının

davranışsal modları - bakınarak geçmek, bilet alarak geçmek, görevliye soru sorarak geçmek, konuşarak geçmek, bakınarak beklemek, telefon ile konuşarak beklemek, görevliye soru sorarken beklemek, ayakta sohbet etmek, oturarak gazete/kitap okumak, oturarak telefon/laptop ile uğraşmak, çevreyi seyrederek oturmak, bir şey yiyip içerek oturmak, sohbet ederek oturmak vb.- beklemek, oturmak ve geçmek şeklinde üç ana kategoride bireysel ve toplu etkileşim şeklinde ayrılarak sayılmış ve toplanarak "Kullanım Frekansı" belirlenmiştir. İki ya da daha fazla kullanıcı arasında oluşan sosyal etkileşim modları (konuşarak geçmek, ayakta ya da oturarak sohbet etmek şeklinde) ayrılarak "Sosyal Etkileşim Frekansı" elde edilmiştir.

KHEM'de halk eğitim kısmına ve kültür merkezi kısmına ön cepheden iki ayrı giriş bulunmaktadır. Dizimsel değerleri çıkartılan noktalarda (Şekil 5.37) gözlem metodu ile bireysel ve toplu etkileşim altında mekansal davranış modları kaydedilmiş (Şekil 5.38) ve çizelgeler haline getirilmiştir (EK C)

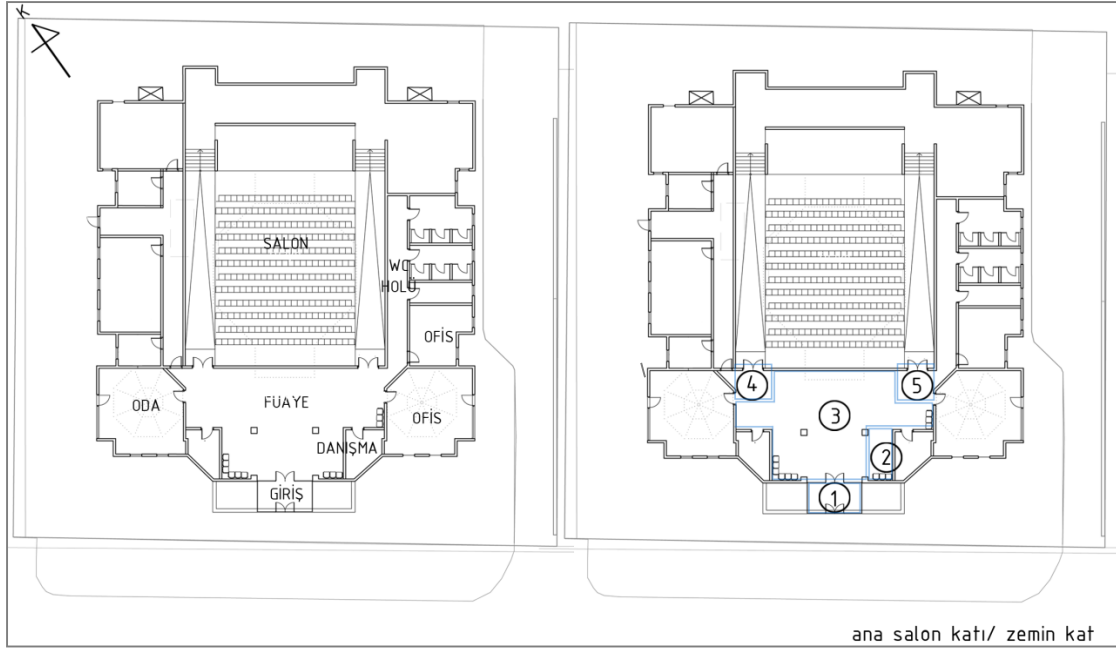
Şekil 5.36 : KHEM fonksiyon dağılımı ve gözlem noktaları.

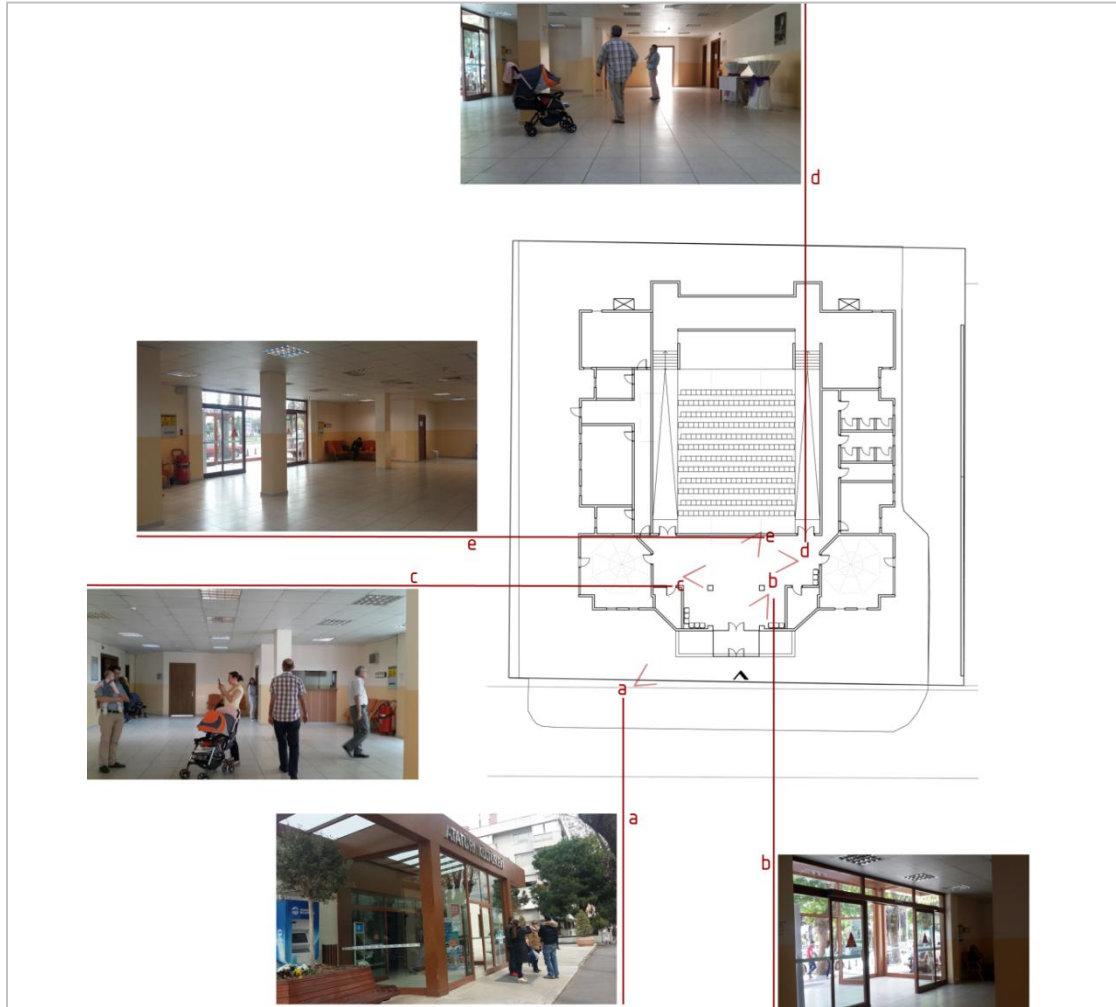
Şekil 5.37 : KHEM gözlem yapılan alanlara bakış.

KHEM mekanların sayısı fazla ve pek çok halk eğitim atölyesi, salonu ve sergisi içermektedir. Bundan dolayı KHEM, PAKE ve CKM'de de yapılan eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık mekansal dizim analizlerinde en derin değerlere sahip kültür merkezi olarak çıkmıştır.

PAKE'de mekansal dizim yöntemi ile dizimsel değerleri çıkartılan noktaların (Şekil 5.39), KHEM' de yapıldığı gibi gözlem metodu ile mekansal davranış modları not edilerek kullanım frekansı ve sosyal etkileşim frekansı elde edilmiştir (Şekil 5.40) ve çizelgelere işlenmiştir (EK D) PAKE analiz edilen en küçük metrekareye sahip kültür merkezidir. Fakat okul gösterileri ve okul programları için kiralanarak oldukça etkin kullanılmaktadır.

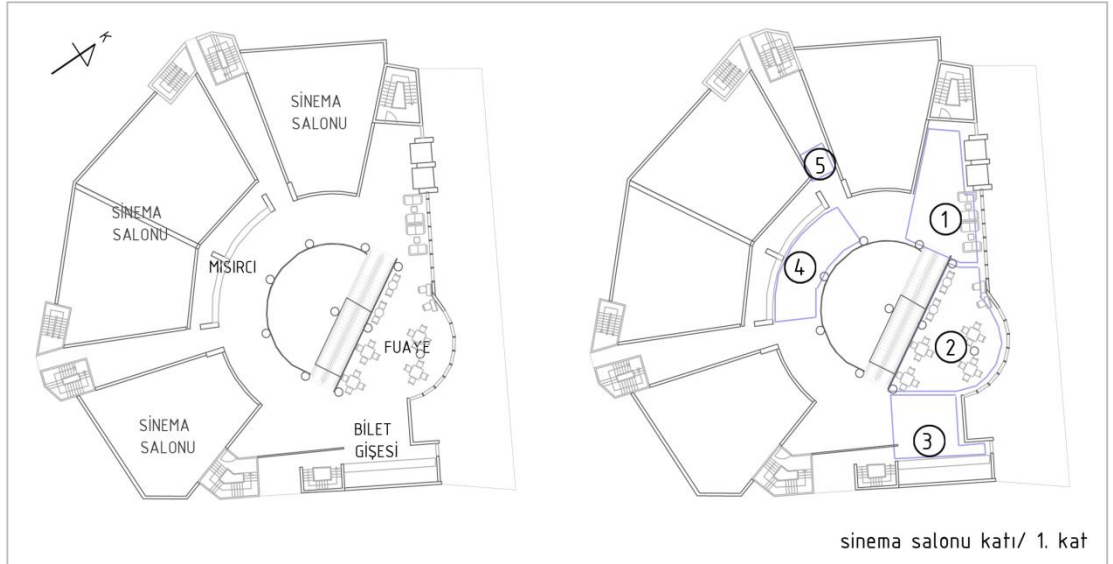
Şekil 5.38 : PAKE fonksiyon dağılımı ve gözlem noktaları.

Şekil 5.39 : PAKE gözlem yapılan alanlara bakış.

PAKE' de yapılan gözlemlerde alan oldukça etkin kullanılmakta fakat sahip olduğu fonksiyonlar yetersiz kalmaktadır. Binada etkin olarak salon kullanılmaktadır. Fuaye içerisinde sergi vb. gibi kültürel ya da ticari amaçlı herhangi bir fonksiyon dahil edilmemiştir. Bu da binanın daha az kullanılmasına yol açmaktadır.

CKM'de mekansal dizim değerleri çıkartılan noktalarda, kurgu ve kullanım ilişkisini analiz edebilmek için aynı noktaların (Şekil 5.41) gözlem metodu ile mekansal davranış modları kullanım frekansı ve sosyal etkileşim frekansı şeklinde diğer analiz örneklerinde olduğu gibi sayılarak elde edilmiştir (Şekil 5.42) ve çizelgelere işlenmiştir (EK E).

Şekil 5.40 : CKM fonksiyon dağılımı ve gözlem noktaları.

Belirlenen analiz alanlarında gözlem süresi olan saat başı on beş dakika içinde kullanıcının bulunduğu davranış modu bireysel ya da toplu etkileşim altında geçen, bekleyen ya da oturan kişi sayısı olarak not edilmiştir. Bu şekilde not edilen kullanım modları, sayıları ve süreleri dizimsel analizleri yapılan derin-sığ alanların nasıl ve ne sıklıkta kullanıldığı elde etmeyi sağlamaktadır. Kullanıcının oluşturduğu sosyal yapının sayısal olarak indirgenmiş binayı kullanım değerini vermektedir.

Şekil 5.41 : CKM gözlem yapılan alanlara bakış.

Gözlem metodu ile veri elde edilecek olan alan çalışmasına saat 11.00'de kullanım yoğunluğunun çok az olması sebebi ile diğer kültür merkezleri ile ortak olarak 12:00'de başlatılmıştır. Gözlem metodu ile seçilen üç kültür merkezlerinde belirlenen noktalarda 12:00-19:00 arasında her saat başı 15 dakikalık periyodlarla, bireysel ve toplu etkileşim altında geçme, bekleme ve oturma şeklinde sınıflandırılan davranış modları notlar alınarak kaydedilmiştir (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9 : Gözlem metodu ile kültür merkezlerinde kaydedilen mekansal davranış modları.

KHEM PERİYOD 11:55-19:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA					
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		
	bakınarak geçme	görevliye soru sorarak	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	96	7	13	43	18	55	19	8	2	6	35	4	0	0	0	0	1	0
2 büfe	79	0	8	23	2	49	15	8	2	5	22	3	0	0	0	0	0	0
3 fuaye sergi	81	0	1	24	0	27	3	3	0	2	7	0	0	0	0	0	0	0
4 fuaye oturma	19	0	2	6	0	11	7	1	1	0	5	0	5	1	1	0	9	0
5 salon girişi	24	0	2	39	0	60	7	3	0	9	6	0	0	0	0	0	0	0

PAKE PERİYOD 11:55-19:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM				TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	101	0		1	95	0	54	8	2	0	7	3	2	0	0	0	0	0	0	0
2 danışma	8	0		3	17	0	4	0	2	1	0	5	4	3	1	3	0	2	8	0
3 fuaye	87	0	0		86	2	41	8	10	1	8	15	0	2	1	0	0	0	5	0
4 sağ salon girişi	120	0		2	91	7	44	5	1	1	8	6	5	1	0	0	0	0	8	2
5 sol salon girişi	116	0		4	104	0	24	42	7	0	15	6	5	0	0	0	0	0	0	0

CKM PERİYOD 11:55-19:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA								
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM					
	bakınarak geçme	bilet/ mısır ararak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır ararak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	konuşarak / tel.bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	panolara bakmak	konuşarak beklemek	soru sormak	görevliye görevliye	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/içm ek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/içm ek	
1 giriş	83	0	2	75	0	155	5	1	0	3		21	0	6	3	2	0	10		20	0
2 fuaye	130	0	4	162	0	205	8	9	0	16		17	3	30	6	25	1	35		34	2
3 bilet gişesi	26	41	9	43	73	35	33	15	21	47		57	32	0	0	0	0	0		0	0
4 mısırcı	44	40	9	70	72	65	13	11	8	23		34	10	0	0	0	0	0		0	0
5 salon girişi	13	0	2	12	0	17	2	4	0	0		0	0	0	0	0	0	0		0	0

5.3 Alan Çalışmasının Karşılaştırma Sonuçları

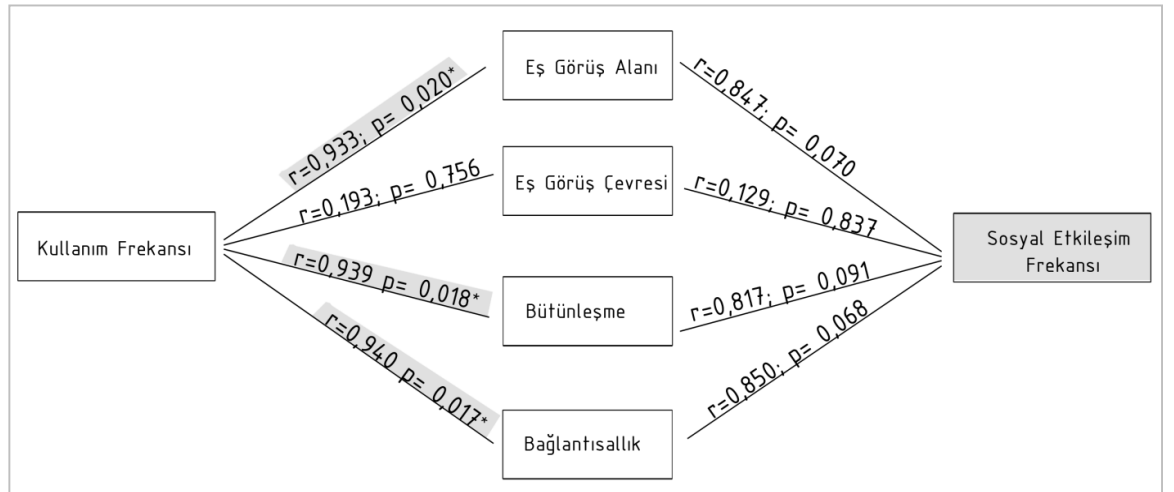
Yapılan alan çalışmalarında, gözlem metodu ve mekansal dizim yöntemi ile sayısal veriler elde edilmiştir. Bu veriler sırasıyla; mekandaki tüm davranış modlarını içeren kullanım frekansı, ile birlikte sosyal etkileşim içeren (konuşarak geçmek, ayakta ve oturarak sohbet) davranış modlarından elde edilen sosyal etkileşim frekansı ve mekanın eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık dizimsel değerlerinden oluşmaktadır. Bu veriler ile yapılışı üç farklı döneme denk gelen ve farklı tiplere sahip olan kültür merkezleri kullanım ve kurgu olarak karşılaştırılabilmektedir. Kurgunun ve kullanıcının mekansal davranışının birlikte çalışıp çalışmadığını anlamak için frekans ve dizimsel değerlerin ikili korelasyon analizleri, "SPSS" istatistik programı ile yapılmıştır. Korelasyon sonuçlarının ilişkili çıkabilmesi için, r değerinin +1 ve -1 arasında 1'e yakın çıkması (işaretin pozitif ya da negatif olması ilişkinin yönünü belirler doğru/ters ilişkili olarak) ve p değeri 0,05 altında çıkması gerekmektedir. P değeri ilişkinin derecesini belirler, sıfıra yakın olması hiçbir ilişkinin olmadığı anlamına gelmektedir. İlk dönem analiz örneği olan KHEM' de gözlem ve mekansal dizim ile elde edilen değerler çizelgeye işlenmiştir (Çizelge 5.10).

Çizelge 5.10 : KHEM analiz edilen alanların kullanım frekansı ve mekan dizimi değer çizelgesi.

KHEM	Kullanım Frekansı	Sosyal Etkileşim Frekansı	Ort. Eş Görüş Alanı	Ort. Eş Görüş Çevresi	Ort. Bütünleşme	Ort. Bağlantısallık
1(giriş/banko)	307	91	32770	1007	18324	329
2(büfe/danışma)	216	71	18586	1467	9676	193
3(fuaye sergi)	148	34	15467	1199	7019	162
4(fuaye oturma)	77	25	13320	975	5982	138
5(ana salon girişi)	150	66	17463	1016	7145	179

KHEM'de çıkartılan korelasyon analiz çizelgesinde, kullanım frekansı-eş görüş alanı ($r=0,933$; $p<0,020$), kullanım frekansı-bütünleşme ($r=0,939$; $p<0,018$); kullanım frekansı-bağlantısallık ($r=0,940$; $p<0,017$) değerleri ilişkili çıkmıştır. Kullanım frekansı-eş görüş çevresi ($r=0,193$; $p<0,756$) değeri ise ilişkisiz çıkmıştır. Elde edilen sonuçlar kullanım frekansı ve dizimsel değerlerin birlikte çalıştığını, güçlü programlamanın varlığını ve kullanımın kurguyu takip ettiği çıkarımını kuvvetlendirmektedir. Halkevi mekan kurgusunda, kullanım frekansı ve dizimsel değerlerin birlikte çalıştığı yorumu ile güçlü programlamanın olduğu, dolayısı ile kullanımın kurguyu takip ettiği çıkarımında bulunulabilir. Bu durum halkevleri tipolojisinin güçlü mimari programlamaya sahip olduğunu göstermektedir.

Sosyal etkileşim ve dizimsel değerler arasında ilişki bulunmamıştır. Fakat Sosyal etkileşim frekansı-eş görüş alanı $r=0,847$; $p<0,070$ ve sosyal etkileşim frekansı-bağlantısallık $r=0,850$; $p<0,068$ değerleri olumlu bir ilişkiye anlamsal yönden yakın elde edilmiştir. Sosyal etkileşim frekansı-eş görüş çevresi $r=0,129$; $p<0,837$, sosyal etkileşim frekansı-bütünleşme $r=0,817$ $p<0,091$ değerleri ile ilişkili değildir (Şekil 5.42). Bu durum da halkevlerinin mevcut sosyal etkileşim alanlarını kullandığı ama dağılmaya olanak vermediği, rijit kurgular olduğu söylenebilir. Lineer mekan kurgusu güçlü programlandığı için sosyal etkileşimi programa göre yönlendirmektedir.

Şekil 5.42 : KHEM kullanım frekansı-mekansal dizim, sosyal etkileşim frekansı-mekansal dizim değerleri korelasyonları.

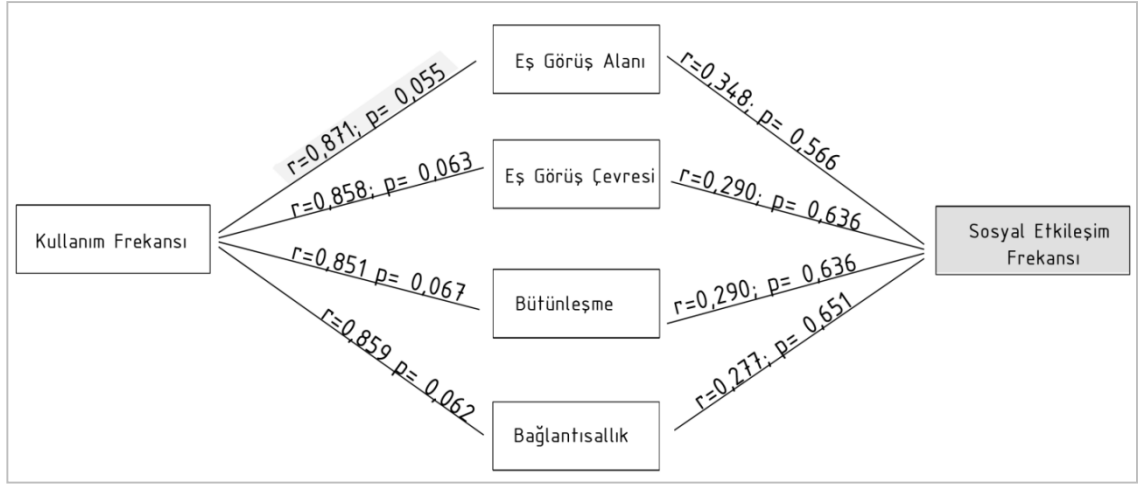
İkinci dönem analiz örneği olan PAKE'de yapılan alan çalışmasında gün içinde mekansal modlardan kaydedilen kullanım frekansı ve sosyal etkileşim frekansı ile korelasyon analizine bakılacak eş görüş alanı, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri tablolastırılmıştır (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11 : PAKE analiz edilen alanların kullanım frekansı ve mekan dizimi değer çizelgesi.

PAKE	Kullanım Fekansı	Sosyal Etkileşim Frekansı	Ort. Eş Görüş Alanı	Ort. Eş Görüş Çevresi	Ort. Bütünleşme	Ort. Bağlantısallık
1(giriş)	273	57	29230	1532	14385	292
2(danışma)	61	17	11101	913	5885	111
3(fuaye)	266	61	18186	1358	9733	183
4(sağ salon girişi)	301	58	33221	2171	19303	342
5(sol salon girişi)	323	30	35258	2236	20165	386

PAKE'de elde edilen korelasyonlarda, kullanım frekansı-eş görüş alanı ($r=0,871$; $p<0,050$) ilişkili çıkmıştır. Kullanım frekansı-eş görüş çevresi değeri ($r=858$; $p<0,063$), kullanım frekansı-bütünleşme değeri ($r=0,851$; $p<0,067$) ve kullanım frekansı-bağlantısallık değeri ($r=0,859$; $p<0,062$) ilişkiliye anlamsal yönde bir ifade oluşturmaktadır. "p" değerinin 0,06 çıkması istatistiksel açıdan anlamlı olmamakla birlikte, pozitif bir eğilimin göstergesidir.

Sosyal etkileşim frekansı ve dizimsel değerleri arasında anlamalı sonuçlar elde edilememiştir. Sosyal etkileşim frekansı-eş görüş alanı ($r=0,348$; $p<0,566$), sosyal etkileşim frekansı-eş görüş çevresi ($r=0,290$; $p<636$), sosyal etkileşim frekansı-bütünleşme değeri ($r=0,290$; $p<0,636$) ve sosyal etkileşim frekansı-bağlantısallık değeri ($r=0,277$; $p<0,651$) değerleri ilişkili değildir (Şekil 5.43). Basit merkezi plan kurgusundaki kültür merkezi zayıf programlanmıştır ve işlev yetersizliğinden sosyal etkileşimi toplayamamaktadır.

Şekil 5.43 : PAKE kullanım frekansı-mekansal dizim, sosyal etkileşim frekansı-mekansal dizim değerleri korelasyonları.

PAKE'de merkezi kurgusundan, mekan sayısının azlığından ve bütünleşik yapısından dolayı kullanımı sağlasa da sosyal etkileşimi bir araya toplayamamaktadır. Program/kurgu KHEM de olduğu kadar güçlü olmasa da, gene de PAKE'de de kullanıcı tarafından takip edilmektedir. Halkevi tipolojisinde hakim olan güçlü programlama, merkezi kurgu ile birlikte esneklik göstermektedir.

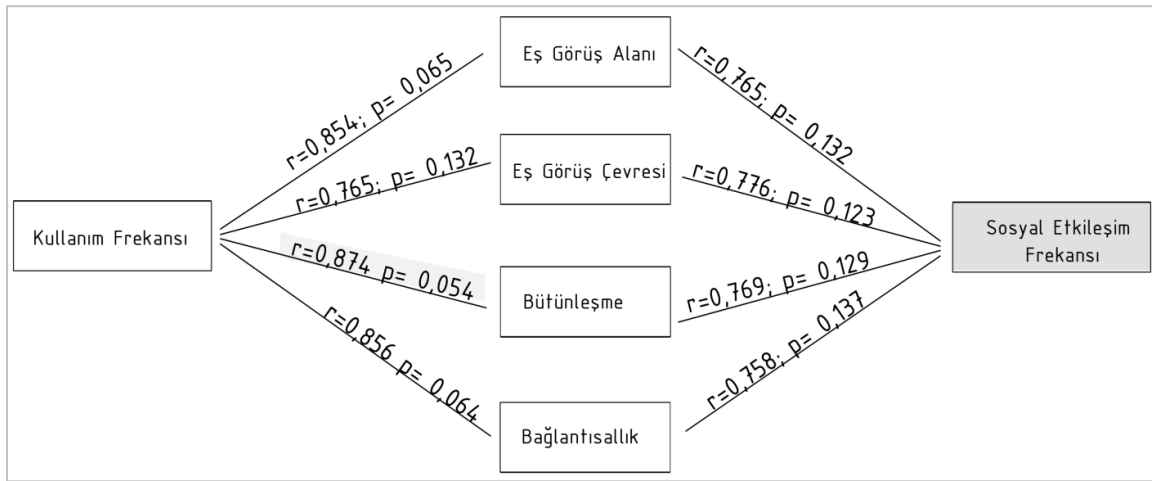
Üçüncü dönem için analiz örneği olan CKM 'de karşılaştırmak için toplanan kullanım ve dizimsel değerler tablolastırılmıştır (Çizelge 5.12).

Çizelge 5.12 : CKM analiz edilen alanların kullanım frekansı ve mekan dizimi değer çizelgesi.

CKM	Kullanım Fekansı	Sosyal Etkileşim Frekansı	Ort.Eş Görüş Alanı	Ort. Eş. Görüş Çevresi	Ort. Bütünleşme	Ort. Bağlantısallık
1 (giriş)	386	196	35353	3568	24981	351
2 (fuaye)	687	256	39361	3493	27684	397
3 (bilet gişesi)	432	92	39153	3459	27470	396
4 (mısırcı)	399	99	23605	1686	17763	236
5 (salon girişi)	50	17	11976	939	8031	120

CKM'de yapılan korelasyon analizlerinde, kullanım frekansı-eş görüş çevresi değeri ($r=0,765$; $p<0,132$) ilişkili değilken; kullanım frekansı-eş görüş alanı ($r=0,854$; $p<0,065$), kullanım frekansı-bağlantısallık ($r=0,856$; $p<0,064$) değerleri anlamlı

olmaya yakın çıkmıştır. Kullanım frekansı-bütünleşme değeri ($r=0,874$; $p<0,050$) ise ilişkili çıkmıştır. Analiz edilen diğer sosyal etkileşim frekansı-eş görüş alanı ($r=0,765$; $p<0,132$), sosyal etkileşim frekansı-eş görüş çevresi ($r=0,776$; $p<0,123$), sosyal etkileşim frekansı-bütünleşme ($r=0,769$; $p<0,129$), sosyal etkileşim frekansı-bağlantısallık ($r=0,758$; $p<0,137$) değerleri ile anlamlı sonuçlar elde edilememiştir (Şekil 5.44). Bu durum, radyal tipolojiye sahip CKM'de kullanımın, programla birlikte hareket etmediğini göstermektedir. CKM'de mevcut kurgu zayıf/esnek programlanmıştır. Kullanıcı binanın emrettiği ama kendi davranışını serbestçe yerine getirir.

Şekil 5.44 : CKM kullanım frekansı-mekansal dizim, sosyal etkileşim frekansı-mekansal dizim değerleri korelasyonları.

5.4 Tartışma

Alan çalışması olan beşinci bölümde aktarılmaya çalışılan, kültür merkezlerinin zayıf/güçlü mimari programlamaya bağlı olarak sosyal etkileşim mekanlarının zaman içinde değişim gösterdiği hipotezi seçilen üç döneme ait kültür merkezi üzerinden korelasyon analizleri ile sentaktik olarak ortaya konulmasıdır. Öncelikler örneklerin sosyal etkileşim alanlarında belirlenen noktaların Syntax 2D programı ile analiz edilen mekansal dizim değerleri arasından eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri elde edilmiştir. KHEM ve PAKE'de ana salonun bulunduğu zemin katta, CKM'de sinema salonlarının bulunduğu birinci kat içinde yapılan girişten etkinlik salonuna giden rotada belirlenen giriş, danışma/gişi, fuaye, ve salon girişinde bulunan eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri birbirine göre karşılaştırılarak dönemler arasında sentaktik olarak nasıl bir değişim

olduğu analiz edilmiştir. Üç kurumda sütun grafikler haline sunulan değişimde KHEM'den CKM'ye değerler artmaktadır. Ara dönem analizini oluşturan PAKE'de genellikle ara değerdedir. Fakat PAKE giriş ve danışma gibi noktalarda mekansal dizim değerleri KHEM'nin de altında en düşük değerlere sahip iken ana salon girişinde üç kurumda en yüksek mekansal dizim değerlerine sahiptir

Ardından gözlem metodu ile dizimsel değerleri çıkartılan bu noktalarda hafta sonu bir gün 12:00-19:00 arası saat başı on beş dakika içerisinde kullanıcının tüm davranış modları toplanarak kullanım frekansı ve toplu etkileşim modları altındaki konuşarak geçmek, ayakta ve oturarak sohbet modları toplanarak sosyal etkileşim frekansı elde edilmiştir. Dizimsel değerler ve kullanım frekansları arasında sekiz ilişki durumuna bakılmıştır;

- kullanım frekansı-eş görüş alanı,
- kullanım frekansı-eş görüş çevresi,
- kullanım frekansı-bütünleşme,
- kullanım frekansı-bağlantısallık,
- sosyal etkileşim frekansı-eş görüş alanı,
- sosyal etkileşim frekansı-eş görüş çevresi,
- sosyal etkileşim frekansı-bütünleşme,
- sosyal etkileşim frekansı -bağlantısallık.

İki sayısal veri arasındaki ilişki SPSS programı ile korelasyon analizi şeklinde ortaya çıkartılıp yorumlanmıştır. Kurgudan ve kullanıcıdan yola çıkılarak elde edilen bu iki değer arasındaki ilişki, kullanıcının programı ya da kurguyu takip ettiği, güçlü ya da zayıf mimari programlamaya sahip olduğu yorumunu yapmamıza olanak sağlamaktadır.

Yapılan analizler sonucunda, KHEM' de kullanım frekansı-eş görüş alanı, $r=0,933$; $p<0,020$ değeri ile ilişkili elde edilmiştir. Kullanım Frekansı-eş görüş çevresi $r=0,193$; $p<0,756$ değeri ile ilişkisiz elde edilmiştir. Kullanım frekansı-bütünleşme $r=0,939$; $p<0,018$ değeri ile ilişkili elde edilirken, kullanım frekansı-bağlantısallık $r=0,940$; $p<0,017$ değeri ile ilişkili elde edilmiştir. Bu değerler ile KHEM'de kullanım frekansı ve mekansal dizim değerleri arasındaki korelasyonlarda anlamlı ilişkileri ortaya

koymaktadır. Bu durum KHEM'de yatayda yayılan lineer sirkülasyon sisteminden ve bu sisteme takılan mekanlardan oluşan oldukça bölümlendirilmiş kurgusundan kaynaklanmaktadır. Kullanıcı, binanın mevcut programı dahilinde mekanları kullanmaktadır.

PAKE'de yapılan analizlerde, kullanım frekansı-eş görüş alanı $r=0,871$; $p<0,050$ değeri ile ilişkili çıkmıştır. Kullanım frekansı-eş görüş çevresi $r=0,858$; $p<0,063$ değeri ile, kullanım frekansı-bütünleşme $r=0,851$; $p<0,067$ değeri ile, kullanım frekansı-bağlantısallık $r=0,859$; $p<0,062$ değeri ile ilişkili sayılabilecek anlamsal yönde bir ifadede çıkmıştır. Çıkan bu değerler, PAKE'de kullanım frekansı-dizimsel değerler arasında anlamsal yönden ilişkiyi göstermektedir. Bu durum PAKE'de basit simetrik ve tek salon kurgusundan dolayı sirkülasyon tek mekanın içinde kalmakta ve kullanıcı mekanı bina programına uygun şekliyle kullanmaktadır.

CKM'de yapılan korelasyon analizlerinde kullanım frekansı-eş görüş alanı $r=0,845$; $p<0,065$, kullanım frekansı-bağlantısallık $r=0,856$; $p<0,064$ değerleri anlamlı olmaya yakın çıkmıştır. Kullanım frekansı-bütünleşme $r=0,874$; $p<0,054$, değeri ile ilişkili çıkarken, kullanım frekansı-eş görüş çevresi $r=0,765$; $p<0,132$, değeri ilişkisiz çıkmıştır. Kullanım frekansı-mekansal dizim korelasyonları PAKE'ye benzer şekilde anlamlı olmaya yakın bir ifade ortaya konulmuştur. Bu durum CKM'nin radyal sirkülasyon sisteminden kaynaklanmaktadır. Kullanıcı mevcut program yerine kendi kurgusunu takip etmektedir.

Çizelge 5.13 : KHEM, PAKE ve CKM'de kullanım frekansı ve mekansal dizim arasında korelasyon değerleri.

	Kullanım freks.- Eş görüş alanı	Kullanım freks-Eş görüş çevresi	Kullanım freks- Bütünleşme	Kullanım freks- Bağlantısallık
KHEM	$r=0,933$; $p<0,020$	$r=0,193$; $p<0,756$	$r=0,939$; $p<0,018$	$r=0,940$; $p<0,018$
PAKE	$r=0,871$; $p<0,050$	$r=0,858$; $p<0,063$	$r=0,851$; $p<0,067$	$r=0,859$; $p<0,062$
CKM	$r=0,854$; $p<0,065$	$r=0,765$; $p<0,132$	$r=0,874$; $p<0,050$	$r=0,856$; $p<0,064$

Sosyal etkileşim frekansı ile dizimsel değerler arasında yapılan analizler sonucunda ise anlamlı sonuçlar elde edilememiştir, KHEM' de sosyal etkileşim frekansı-eş görüş

alanı $r=0,847$; $p<0,070$ değeri ve sosyal etkileşim frekansı-bağlantısallık $r=0,850$; $p<0,068$ değeri ile ilişkisiz ama ilişkili olma yönünde bir anlam ifadesinde sahiptir. Sosyal etkileşim frekansı-eş görüş çevresi $r<0,129$; $p=0,837$ değeri ve sosyal etkileşim frekansı-bütünleşme değeri $r=0,817$; $p<0,091$ ile ilişkisiz çıkmıştır. Bu değerler ile KHEM'de sosyal etkileşim frekansı ile eş görüş alanı ve bağlantısallık değerleri arasında anlamsal yönde ilişkili sayılabilecek bir ifade de çıkarken, eş görüş çevresi ve bütünleşme değerleri arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır. Bu durum KHEM'de yatayda ilerleyen doğrusal kurgu binayı programı dahilinde kullanırmaktadır. Kurgu sosyal etkileşimi desteklememektedir.

PAKE'de sosyal etkileşim frekansı-eş görüş alanı $r=0,348$; $p<0,566$ değeri ile ilişkisiz çıkmıştır. Sosyal etkileşim frekansı-eş görüş çevresi $r=0,290$; $p<0,636$ değeri ile ilişkisiz çıkmıştır. Sosyal etkileşim frekansı-bütünleşme $r=0,290$; $p<0,639$ değeri ile ilişkisiz çıkmıştır. Sosyal etkileşim frekansı-bağlantısallık değeri ise $r=0,277$; $p<0,651$ değeri ile ilişkisiz çıkmıştır. Çıkan bu değerler, PAKE'de sosyal etkileşim frekansı-dizimsel değerler arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır. Bu durum PAKE'de basit merkezi kurgusundan dolayı sirkülasyon tek mekanın içinde kalmakta ve kullanıcı mekanı bina programına uygun şekliyle kullanılmaktadır. Sosyal etkileşim ise tek mekan içinde fonksiyon yetersizliğinden toplanamamaktadır.

CKM'de korelasyon analizleri yapılan, sosyal etkileşim frekansı-eş görüş alanı $r=0,765$; $p<0,132$, sosyal etkileşim frekansı-eş görüş çevresi $r=0,776$; $p<0,123$, sosyal etkileşim frekansı-bütünleşme $r=0,769$; $p<0,129$, sosyal etkileşim frekansı-bağlantısallık $r=0,758$; $p<0,137$ değerleri ilişkisiz çıkmıştır. CKM'de de PAKE'ye benzer şekilde sosyal etkileşim frekansı-mekansal dizim değerleri korelasyonu ilişkisiz bulunmuştur. Bu durum CKM'nin radyal sirkülasyon sisteminden kaynaklanmaktadır. Sirkülasyon ve sosyal etkileşim bina içinde yayılmaktadır. Kullanıcı binanın zayıf programı sayesinde kendi kurgusunu oluşturabilmektedir.

Çizelge 5.14 : KHEM, PAKE ve CKM'de sosyal etkileşim frekansı ve mekansal dizim arasında korelasyon değerleri.

	Sosyal etk.freks.- Eş görüş alanı	Sosyal etk.freks -Eş görüş çevresi	Sosyal etk.freks - Bütünleşme	Sosyal etk.freks - Bağlantısallık
KHEM	r=0,847; p<0,070	r=0,129; p<0,837	r=0,817; p<0,091	r=0,850; p<0,068
PAKE	r=0,348; p<0,556	r=0,290; p<0,636	r=0,290; p<0,636	r=0,277; p<0,651
CKM	r=0,765; p<0,132	r=0,776; p<0,123	r=0,769; p<0,129	r=0,758; p<0,137

KHEM'de kullanım frekansı ve dizimsel değerler arasındaki üç ilişkili korelasyon, I. Dönem için kullanıcının programı takip ettiği, güçlü programlama hakim yorumuna varmamızı sağlar. II. Dönemin analiz örneği olan PAKE'nin korelasyonlarına baktığımızda, kullanım frekansı-bütünleşme arasında bir ilişkiye ve anlamlı olmaya yakın korelasyonlara rastlarız. Bu durum hakim güçlü programlamanın değişmekte olduğunu göstermektedir. III. Dönemin analiz binası olan CKM'nin korelasyon değerlerine baktığımızda PAKE'ye benzer olarak anlamlı olmaya yakın ifadede korelasyonlara rastlarız. Bu durum plan kurgusu değişen işlev çeşitliliği artan kültür merkezi binalarında güçlü programlanmanın değiştiğini göstermektedir.

5.5 Bölüm Sonucu

Bu bölümde kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanları üzerinden toplumsal değişim, mekansal dizim analizleri ve gözlem metodu ile toplanan kullanım frekansı verileri ile sentaktik olarak ele alınmıştır. Tez kapsamında önemli toplumsal değişimlerin olduğu 1930-2016 yılları arası üç dönem üzerinden anlatılmıştır. Bu bölümde ise, sırasıyla, KHEM (1930-1960 yılları arası kabul edilen yeni yönetim şekli Cumhuriyetin ve ilkelerinin yerleştirildiği dönemi temsil eden sosyal-kültürel bina örneği), PAKE (1960-1990 yılları Devlet Planlama Teşkilatının kurularak planlı dönemi temsil eden bina örneği) ve CKM (1990-2016 yıllarında turizm, hizmet, medya ve yazılım gibi sektörlerin öneminin arttırdığı dönem örneği) süreç içinde noktasal örnek oluşturan kültür merkezleri olarak analiz edilmiştir. Bölümde öncelikle, karşılaştırılan binaların etkinlik salonuna giden rotası üzerinde okumayı kolaylaştıran

belirli noktaların mekansal dizim analizleri çıkartılmıştır. Kültür merkezleri tasarımındaki değişim analiz edilen rotada içindeki sirkülasyon/sosyal etkileşim alanlarında ve ortak olan dört noktada (giriş, danışma/gişe, fuaye, ve salon girişlerinde)  ıkartılan eş görüş alanı, eş görüş çevresi, bütünleşme ve bağlantısallık değerleri ile yorumlanmıştır. Ardından üç bina için ortalama mekansal dizim değerleri çıkartılan noktalarda gözlem metodu ile tüm kullanım modları sayılarak kullanım frekansı ve yalnızca sosyal etkileşim modları sayılarak sosyal etkileşim frekansı elde edilmiştir. Aynı sayısal mantıkta noktalar temelinde elde edilen hem dizimsel değerler hem frekanslar arasında ilişki analizlerine bakılarak sosyal ve fiziksel çevrenin birlikte hareket edip etmediği ortaya çıkartılmıştır. Kullanım frekansı-dizimsel değerler korelasyonlarının gittikçe ilişkisiz çıkması kültür merkezleri tasarımınn güçlü programlamadan zayıf/esnek programlamaya evrildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra kullanım frekansı arasından çıkartılan sosyal etkileşim frekansı ile mekansal dizim değerleri arasındaki korelasyonlarda anlamlı bir ilişki yakalanamamıştır.

6. SONUÇ

"Kültür Merkezlerinin Sosyal Etkileşim Alanlarının Mekansal Dizim Yöntemi İle İrdelenmesi" başlıklı bu tez çalışmasında, farklı yapım yılına sahip kültür merkezlerinde güçlü/zayıf mimari programlamanın değişim gösterdiği ve bu bağlamda sosyal etkileşime yönelik mekan oluşumunun değiştiği hipotezi araştırılmıştır. Kültür merkezi bina tipolojisinde mimari programın zamanla güçlü programlamadan zayıf programlamaya esnediği ortaya konulmuştur. Kullanıma bağlı olarak mekanın yüksek etkileşimli (sosyopetal) ya da düşük etkileşimli (sosyofugal) karakter kazanabileceği yargısına varılarak mekanın sosyal etkileşimi destekleyen ya da ayıran yanları olabileceği yorumu yapılmıştır. Kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanlarında kullanıcının, bina programını takip ettiği güçlü programlama durumundan giderek farklı işlevlerle yan davranış modlarının üretilebildiği zayıf programlama durumuna evrildiği tartışılmıştır.

Güçlü mimari programlamanın, zaman içinde değişim göstermesi durumu kültür merkezleri özelinde incelendiği bu çalışmada değişen bina tipolojisinin/programının etkilediği sosyal etkileşim düzeyi irdelenmiştir. Cumhuriyetten günümüze gelen süreçte incelenen mekan-kullanım değişimi pek çok sosyo-kültürel ve politik dinamiğe bağlıdır. Türkiye'de belirlenen dönemler arasında bakılan süreçte Cumhuriyetin kurulmasının ardından ilk kültür yapısı olan Halkevleri, 1932-1952 döneminde, rasyonel-fonksiyoncu tutumla inşa edilmiş, devletin yerleştirmek istediği devrimler sebebiyle güçlü yönlendirici tavrı bina programlarına güçlü programlama ile yansımıştır. 1932-1952 dönemi yapılan halkevleri üzerinden tartışılan kültür merkezlerinde, yeni rejimin ideolojisi binaların mimari tasarımlarından çok, bina programlarına yansıdığı çıkarımına varılmıştır. 1952 sonrası çok partili döneme geçişle birlikte halkevleri kapatılmıştır. 1950'den sonra özel sektörün ortaya çıkışı, yazlık sinemaların kurulması ile devletin kültür merkezi mimarisi üzerindeki etkisi biraz kalkmaya başlamıştır. 1961 de kurulan Devlet Planlama Teşkilatı ile planlı döneme geçilmiş; kültür-eğitim politikası altında durumlar incelenerek yatırımlar, tedbirler ve hedefler konulmuştur. Yapım kararı 1930'lara dayanan ve ilk açılışı 1969 yılında olan ilk kültür merkezimiz, AKM dışında

kültür merkezi yapımına 1976'da Kültür Merkezi Daire Başkanlığı'nın bakanlık bünyesinde kurulması ile görevlendirme, ihale, yarışma ve tip proje ile başlanmıştır. Toplumsal etkileri oldukça fazla olan televizyonun evlere girmesi; 1960, 1970 ve 1980'de yönetime karşı meydana gelen askeri müdahaleler halkın bir araya geldiği kültür merkezini evlere taşımıştır. Bu toplumsal olayların etkileri kültür merkezlerinin çok geç başlanılan ve bitirilen binalar olmasına neden olmuştur. Kültür merkezlerinin ülkemizde 1990'ların sonuna kadar tasarımı ve inşa süreci kesik kesik müdahaleler şeklinde kalmıştır.

Genel çerçevesi ile değerlendirildiğinde 1960-1990 yılları 1930-1950 yıllarına göre devlet erkinin kültür merkezi programlanmasında etkisinin azaldığı yıllardır. 1990 yılları sonrasında restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışmaları ile İstanbul'da mevcut eski yapılar kültür merkezi olarak dönüştürülmüştür (Feshane KM, Sütlüce KM, Tarık Zafer Tunaya KM, Bakırköy Yunus Emre KM). 2000'lere kadar tasarlanan kültür merkezlerinin inşaatları ödenek yetersizliği sebebiyle uzun yıllar tamamlanamamıştır. Sürekli nüfus artışı, sosyo-kültürel değerlerdeki değişimler, popüler kültür, değişen/gelişen teknoloji, politik sebepler; kültür merkezleri ihtiyaç programını değiştirmiş, programa yeni fonksiyonlar ve yeni yaklaşımlar kazandırmıştır. Sosyo-ekonomik ve politik sebepler dahilinde sosyal etkileşim noktalarındaki kullanım ve çeşitlilik güçlü bina programını değiştirmiştir. Bu bağlamda 1990-2016 yılları arasında yapılan kültür merkezleri değerlendirildiğinde, tüketim kültürü olarak eklenen ek işlevler bina programına esneklik katmıştır. Bu durum, kültür merkezi tasarımlarında işlev çeşitliliği ile kullanıcıya farklı davranış modları olanağı sağlamıştır. Fakat kültür merkezlerinin giderek fonksiyon anlamında özelleşmesi ve bina formunun düşeyde büyümesi, büyük çok amaçlı salonlara ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Kültür merkezleri zemin katta meydanlaşmadan, küçük parsellere sığması binayı içe dönük yaşatarak, kentten koparmıştır.

Tez kapsamında, değişen toplumsal yapının, mimari mekana yansımaları; kültür merkezlerinin değişen mekan organizasyonu/programı sosyal etkileşim alanları üzerinden daraltılarak, 1930-2016 yılları arasında üç dönemden seçilen örneklerin mekansal dizim analizleri ile irdelenmiştir. Her bir dönemde yaşanan toplumsal değişimlerin mekana yansımaları, kültür merkezlerinin sosyal etkileşim alanları üzerinden analiz edilerek farklılaşan mimari program sayısal değerlerle ortaya çıkartılmıştır. 1930-1960 yılları arası ilk kültür merkezi sayılabilecek halkevleri

arasında bugün de hala kullanılan Halk Eğitim Merkezleri mevcuttur. 1960-1990 yılları arasında oldukça az sayıda kültür merkezi günümüzde de çalışmaktadır. 1990-2016 yılları arasında ise yapılan ve günümüzde kullanılan sadece İstanbul'da kültür merkezi sayısı yüzlerle ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, bu tez çalışmasında 1930-2016 yılları arasında değişen toplumsal yapı içinde, üretim, eğitim, sergileme, sanat ve kültür ünitelerini bünyesinde barındıran bir bina türü olan kültür merkezlerinde sosyal etkileşime yönelik mekan oluşumu devrimleri yerleştirmek için zamanla hakim olan güçlü mimari programlama günümüzde esneklik göstermektedir. Halkevlerinde mevcut olan güçlü programlama, günümüzde inşa edilen kültür merkezlerinde zayıf mimari programlamaya dönüşmüştür. Sentaktik olarak bu tez çalışmasında ortaya çıkartılan durumlardan biri, halkevlerinde mevcut sosyal etkileşim alanlarının kullanılmakta olduğudur. Kullanıcı bina içinde mimari programa göre hareket eder, girer mevcut kurguyu kullanır (bilet alır, tiyatroya girer, sergiyi gezer) ve çıkar. Halkevlerinden sonra gelen dönemde, kurgusal olarak yer yer esneklik gösterse de güçlü programlama yerini korumuştur. Kullanıcı mekan içinde sosyal etkileşime yönelik var olan alanı kullanır. Kullanım tasarım kurgusundan ve mekan fonksiyonlarından da oldukça etkilenmektedir. 1960-1990 yılları arasında bakılan kültür merkezinin basit merkezi kurgusundan ve fonksiyon azlığından dolayı da kullanım mimari programı izlemektedir. Son döneme baktığımızda kullanıcı, bina programının sunduğu ama farklı kullanıcının farklı ürettiği kurguları takip edebilmektedir. Bütünleşmesi, eş görüş alanı ve bağlantısallığı düşük alanlar da fonksiyonla çekici kılınarak sosyal etkileşim için kullanılabilir.

Bu tez, güçlü programlamanın hakim olduğu kültür merkezlerinde tipolojinin zaman içinde esneklik kazanabileceği hipotezini mekansal dizim yöntemi ile sentaktik olarak ortaya koymuştur. Tez, bina içindeki sosyal yaşamın sentaktik olarak analiz edilerek daha iyi anlaşılabilmesine katkıda bulunur. Aynı zamanda kültür merkezi bina tipolojisinde mekan kurgusu ve sosyal yapıyı analiz etme imkanı sunan mekansal dizim yöntemine bir katkıda bulunması beklenmektedir.

Mimari programında pek çok işlevi içeren kültür merkezleri, toplumun ve kültürün bir yansımasıdır. Geçmişten günümüze kültür merkezi tasarımı yeni işlevler katılarak değişmekte ve büyümektedir. 1930'da yapılan halkevi çevresiyle etkileşim kurabilmesi için sokak kotundan çekilerek ön meydanla tasarlanmış olmasına rağmen

günümüzde ön bahçenin yürüme alanını daraltması ile meydanlaşma etkisi yok denecek kadar azdır. 1960'dan günümüze geldiğimizde ise iç-dış ilişkisi olmayan, dar parsellerde ya da dikeyde yayılımla tasarlanan binalar meydanlaşmadan kentten kopmaktadır. Fuaye, danışma ve giriş alanı ön plana çıkarılıp ticari işlevlerle desteklenmekte ve bina içe dönük bir şekilde yaşatılarak kullanıcının daha çok vakit geçirmesi sağlanmaktadır. Çok amaçlı tek bir ana salon yerine özelleşmiş salonlar tasarlanmakta ve özelleşmektedir. Bina kamusal olması gerekirken daha çok özelleşmekte, içe kapanmakta ve kentten kopmaktadır.

Sonuçta, kültür merkezi kullanıcı ve kentle bütünleşmesi gereken kamusal bir bina tipolojisidir. Gelecekte tasarlanacak olan kültür merkezleri meydanlaşarak kentle bütünleşmeli, kullanıcıyı içine davet etmeli, sosyal alanına taşınmalı ve esnek bina programı ile sosyal etkileşimi destekleyen kullanıcı-bina etkileşimine olanak sağlamalıdır.

KAYNAKLAR

- Aslanoğlu, İ.** (1980). *1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Ortam Değişim ve Mimarlığa Yansımaları*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Aydemir, Ş.** (2004). *Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı*. Trabzon: Akademi Kitapevi.
- Babacan, R.** (2016). Kültür Müdür Yardımcısı. Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, Kişisel görüşme 18 Nisan 2016, İstanbul.
- Barker, R.** (1968). *Ecological psychology: concepts and methods for studying human behavior*. Stanford CA.: Stanford University Press.
- Batur, A.** (1998). 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı. Sey, Y., Özkan, D., (Eds.). *75 Yılda Değişen Kent Ve Mimarlık*. (Syf. 209-234). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Bursa Halkevi Proje Müsabakası** (1938, Ocak). *Arkitekt*, 01/85, 16-20. [<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/569/8643.pdf>]
- Çıracı, H., Kubat, A.S., ve Aydın, S.** (1991). Tarihsel Çevre Kamu Mekanları Tasarım Ölçütleri, Beyazıt Meydanı Örneği. *Kamu Mekanları Tasarım ve Kent Mobilyaları Sempozyumu*, M.S.Ü., 15-16 Mayıs 1989, İstanbul.
- Devlet Planlama Teşkilatı.** (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. (Rapor No: 1041). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016)
- Devlet Planlama Teşkilatı.** (2006) *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)* (Rapor No: 26215). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016)
- Devlet Planlama Teşkilatı.** (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001- 2005)* (Rapor No: 697). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/2/plan8.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016)
- Devlet Planlama Teşkilatı.** (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)* (Karar No: 374). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016).
- Devlet Planlama Teşkilatı.** (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)* (Karar No: 62). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

(<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016).

Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985- (1989)* (Yayın No: 1974). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016).

Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)* (Yayın No: 1664). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/6/plan4.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016).

Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)* (Yayın No/Yayın No:-). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016).

Devlet Planlama Teşkilatı. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)* (Yayın No/Yayın No:-). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016).

Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)* (Yayın No/Yayın No:-). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf> Adresinden Alındı, Erişim Tarihi: 28.6.2016).

Durukan, A. (2006). *Cumhuriyetin çağdaşlaşma düşüncesinin yaşama ve mekana yansımaları: halkevi binaları örneği.* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Edgü, E. (2003). *Konut Tercihlerinin, Mekansal Dizin ve Mekansal Davranış Parametreleri İle İlişkisi.* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Finrow, J. (1970). *Urban Human Contact: 1. A Limited Theoretical Overview; 2 Cases.* Man-Environment System (July): S33

Gür, Ş.Ö. (1996). *Mekan Örgütlenmesi.* Trabzon: Gür Yayıncılık.

Güvenç, B. (1997). *Kültürün ABC'si.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hall, E. T. (1966). *The Hidden Dimension.* New York: Doubleday&Company.

Hall, E.T. (1976). *Beyond Culture.* Newyork: Anchor Books Doubleday

Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The Social Logic Of Space.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hillier, B., & Penn, A. (1991). Visible Colleges: Structure and Randomness in the Place of Discovery. *Science in Context*, 4(1), 23-49.

İleri, Ü. (2009). *Türkiye’de Toplumsal Değişimin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri.* Ankara: TÜHİS,

Kadıköy Halkevi Proje Müsabakası (1938, Şubat). *Arkitekt*, 02/86, 43-56. [<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/54/468.pdf>]

- Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği. (2005).**
T.C. Resmi Gazete, 25908. 16 Ağustos 2005.
- Kültür Yatırımlarının ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine Ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik. (2009).** T.C. Resmi Gazete, 27209, 24 Nisan 2009.
- Lang, J. T. (1987).** *Creating architectural theory: the role of the behavioral sciences in environmental design*. New York: Van Nostrand Reinhold Co.
- Layne, M.R. (2009).** *Supporting Intergenerational Interaction: Affordance of Urban Public Space*. (PhD Dissertation). NC State University.
- Lawton, M. P. (1970).** Ecology and Aging. In L.A. Pastalan & D.H. Carson (Eds.), *Spatial Behavior of Older People*, (pp.40-67). Ann Arbor, MI.:University of Michigan Press.
- Lynch, K. (1960).** The image of the city. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts, and London, England: The MIT Press.
- Moore, G. T. (1979).** Environment- Behavior Studies, J.C. Synder&A.J. Catanese (Eds.), *Introduction to Architecture*, New York: McGraw-Hill. Pp. 46-71.
- Rapoport, A. (2004).** *Kültür Mimarlık Tasarım*. (Çev. Selçuk Batur.). İstanbul: Yem Yayınları.
- Penn, A. (2003).** Space syntax and spatial cognition, or why the axial line? *Environment and behavior*, 35 (1), 30 - 65.
- Penn, A., Desyllas, J., & Vaughan, L., (1999).** The Space of Innovation: Interaction and Communication In The Work Environment, *Environment and Planning B: Planning and Design*, Volume 26, pages 193-218.
- Peponis, J., & Wineman, J. (2002).** The Spatial Structure of Environment and Behavior: Space Syntax. In R. Bechteland, A. Churchman (Eds.) *Handbook of Environmental Psychology Chapter 18*, (pp. 271-291). New York: John Wiley&Sons, Inc.
- Sailer, K., Pachilova, R., Kostopoulou, E., Pradinuk, R., Mackinnon, D, & Hoofwijk, T. (2013).** How Strongly Programmed is a Strong Programme Building? A comparative Analysis of Out patient clinics in two hospital, *Proceedings of Nine International Space Syntax Symposium*, Seoul, South Korea, 31 October - 03 November 2013.
- Sailer, K. (2015).** *The Dynamics and Diversity of Space Use in British Library*. ITU AZ Dergisi, Vol: 12 No :3 Kasım 23-39, İstanbul.
- Sey, Y. (1998).** Cumhuriyet Döneminde Konut. Sey, Y., Özkan, D., (Eds.). *75 Yılda Değişen Kent Ve Mimarlık*. (Syf. 273-300). Tarih Vakfı Yayınları İstanbul, Eylül.
- Sommer, R. (1969).** *Personal Space : The Behavioral Basis Of Design*, Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.
- Sütlüoğlu, M. Ş. (2007).** *Kültür Merkezlerinde Mekan Ölçeğinde Malzeme Analizi: Büyük Salon Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Syntax 2D** [Computer software]. Ann Arbor, ABD: University of Michigan,
- Şahin, M.** (2008).*Kültür Merkezlerinin Gelişiminin İncelenmesi, Araştırma Projesi*, Yeditepe Üniversitesi Mimarlık Bölümü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi: Kasım.
- Şalgamcıoğlu, M. E.** (2013). *İstanbul'da Çoklu Konut Gelişiminin Semantik ve Sentaktik Olarak İrdelenmesi: 1930-1980 Dönemi*.(Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tanyeli, U.** (1998), 1950'lerden Bu Yana Mimari Paradigmaların Değişimi ve Reel Mimarlık.Sey, Y., Özkan, D., (Eds.).*75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. (Syf.235-254). Tarih Vakfı Yayınları İstanbul, Eylül.
- Tanyeli, U.** (2005). *Kamusal Mekan-Özel Mekan: Türkiye'de Bir Kavram Çiftinin İcadı*, Genişleyen Dünyada Sanat, Kent ve Siyaset: 9. Uluslararası İstanbul Bienali'nden Metinler içinde, pp 199-209.
- Tekeli, İ.** (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması.Sey, Y., Özkan, D., (Eds.).*75 Yılda Değişen Kent Ve Mimarlık*. Tarih Vakfı Yayınları İstanbul, Eylül.
- Türkiye'de İletişim, Kültür ve Mekan**, (t.y.). Erişim: 18 Mayıs 2016, <http://www.angelfire.com/ar/corei/iletisim.htm> den alıntılandı.
- Ulu Yılmaz, T.** (2006). *Kültür Merkezlerinin Tasarımını Etkileyen Kriterler: Türkiye Örneği* (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünlü, A.** (1998). *Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar*.İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü Yayını.
- Ünlü, A., Özener, O., Özden, T., & Edgu, E.** (2001). An Evaluation of Social Interactive Spaces in a University Building. *Proceedings of the 3rd. International Space Syntax Symposium*, Georgia Tech. University, Atlanta, 7-11 May 2001.
- YEM** (1994). *Kültür yapıları : müzeler, kültür merkezleri, kütüphaneler, galeriler*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Yeşilkaya, G. N.** (1999). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- URL-1**<<https://designforservice.wordpress.com/2008/02/09/sociofugal-and-sociopetal-space/>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-2**<https://en.wikipedia.org/wiki/Chicago_Cultural_Center>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-3**<<http://artlog.art50.net/wp-content/uploads/2015/12/Pompidou-Centre-facade1-900x445.jpg>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-4** <<http://stua.tumblr.com/post/4750759328>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-5**<<http://www.archiscene.net/firms/zaha-hadid/heydar-aliyev-center-zaha-hadid/>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL- 6**<<http://www.tamsanat.net/galeriler/galeri.php?post=221>>, erişim tarihi 28.05.2016.

- URL-7**<<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/54/468.pdf>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-8**<<http://www.angelfire.com/ar/corei/iletisim.htm>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-9**<<http://v2.arkiv.com.tr/p878-ataturk-kultur-merkezi-akm.html>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-10**<http://www.mimarlikmuzesi.org/koleksiyon/imagilar/6/ist_akm3B.jpg,
<http://haber.sol.org.tr/sites/default/files/fotograf/akm9.jpg>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL- 11**<<https://tr.wikipedia.org/wiki/Feshane> erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-12**<<http://besiktaskultursanat.com/merkezler/ortakoy-kultur-merkezi/>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-13**<<http://www.pirakit-ltd.com/tr/projeler/caddebostan-kultur-merkezi>>, erişim tarihi 28.05.2016.
- URL-14**<<http://www.arkiv.com.tr/proje/sile-kultur-ve-sanat-merkezi/3490>>, erişim tarihi 21.05.2016.
- URL-15**<<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14937/kultur-yatirim-ve-girisimlerinin-nitelikleri-ve-nicelik-.html>>, erişim tarihi 21.05.2016.
- URL-16** <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090424-5.htm>>, erişim tarihi 21.05.2016.

EKLER

EK A:Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği 2004

EK B: Kültür Yatırımlarının Ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine Ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik 24 Nisan 2009

EK C:KHEM Gözlem Metodu İle 14 Mayıs 2016, 12:00- 19:00 arası birer saatte kaydedilen mekansal davranış modları.

EK D:PAKE Gözlem Metodu İle 15 Mayıs 2016, 12:00- 19:00 arası birer saatte kaydedilen mekansal davranış modları.

EK E:CKM Gözlem Metodu İle 23 Nisan 2016, 12:00- 19:00 arası birer saatte kaydedilen mekansal davranış modları.

EK A

Çizelge A.1: Kültür Merkezlerinin Sınıflarına ilişkin Asgari Nitelikler (URL-15).

KÜLTÜR MERKEZLERİNİN SINIFLARINA İLİŞKİN ASGARİ NİTELİKLER			
Mekan Tanımları	A Sınıfı Kültür Merkezi	B Sınıfı Kültür Merkezi	C Sınıfı Kültür Merkezi
I) Giriş ve Fuaye Bölümü	A1) Giriş holü alanı: Projeye göre değişiklik gösterebilir. A2) Fuaye alanı: Salon toplam koltuk kapasitesine göre kişi başı 0,5 m2	B1) Giriş holü alanı: Projeye göre değişiklik gösterebilir. B2) Fuaye alanı: Salon toplam koltuk kapasitesine göre kişi başı 0,5 m2	C1) Giriş holü alanı: Projeye göre değişiklik gösterebilir. C2) Fuaye alanı: Salon toplam koltuk kapasitesine göre kişi başı 0,5 m2
II) Çok Amaçlı Salon	A3) Çok amaçlı salon kapasitesi: 400 koltuk A4) Salon zemini basamaklı olarak yapılır; koltukların yerleşeceği tesviye rıhtları arası: 1 m A5) Koltuklar sabit olur. A6) Işık Köprüsü: asma tavan içinde 2 adet A7) Asma tavan içinde farklı kotlarda yapılacak kedi yolları ile sahne ve salon arasında bağlantı kurulur; salonun elektrik ve mekanik tesisatına ulaşım sağlanır.	B3) Çok amaçlı salon kapasitesi: 250 koltuk B4) Salon zemini basamaklı olarak yapılır; koltukların yerleşeceği tesviye rıhtları arası: 1 m B5) Koltuklar sabit olur. B6) Işık Köprüsü: asma tavan içinde 1 adet B7) Asma tavan içinde farklı kotlarda yapılacak kedi yolları ile sahne ve salon arasında bağlantı kurulur; salonun elektrik	C3) Çok amaçlı salon kapasitesi: 150 koltuk C4) Salon zemini tesviyesi düz olarak yapılabilir. Basamaklı yapılacaksa, koltukların yerleşeceği tesviye rıhtları arası: 1 m C5) Koltuklar sabit olur. C6) Işık Köprüsü: asma tavan içinde 1 adet ya da projektör askı elemanı olarak asma tavan altında 1 adet C7) Asma tavan içinde farklı kotlarda yapılacak kedi yolları ile sahne ve salon arasında bağlantı kurulur; salonun elektrik ve mekanik tesisatına ulaşım sağlanır

Çizelge A.1 (Devamı): Kültür Merkezlerinin Sınıflarına ilişkin Asgari Nitelikler(URL-15).

III) Sahne ve Sahne ile İlgili Bölümler	A8) Sahne zemini ahşap kadronaj döşeme ile kaplanır.	B8) Sahne zemini ahşap kadronaj döşeme ile kaplanır.	C8) Sahne zemini ahşap kadronaj döşeme ile kaplanır.
	A9) Sahne ağzı genişliği: 14 m Sahne ağzı yüksekliği: 7 m	B9) Sahne ağzı genişliği: 12 m Sahne ağzı yüksekliği: 6 m	C9) Sahne ağzı genişliği: 10 m Sahne ağzı yüksekliği: 5 m
	A10) Ana sahne derinliği: 14 m Ana sahne genişliği: 18 m	B10) Ana sahne derinliği: 12 m Ana sahne genişliği: 16 m	C10) Ana sahne derinliği: 10 m Ana sahne genişliği: 14 m
	A11) Sahne üstü sofit boşluğu: 21 m (Halat katı dahil)	B11) Sahne üstü sofit boşluğu: 18 m (Halat katı dahil)	C11) Sahne üstü sofit boşluğu: 15 m
	A12) Friz ve fon perdeleri ile sahneyi yan sahnelerden ayıran kulis perdeleri sahneyi salondan ayıran antrakt perdesi yapılır.	B12) Friz ve fon perdeleri ile sahneyi yan sahnelerden ayıran kulis perdeleri sahneyi salondan ayıran antrakt perdesi yapılır.	C12) Friz ve fon perdeleri ile sahneyi yan sahnelerden ayıran kulis perdeleri sahneyi salondan ayıran antrakt perdesi yapılır.
	A13) Dekor askı borusu: 30 adet	B13) Dekor askı borusu: 15 adet	C13) Dekor askı borusu: 10 adet
	A14) Yan sahne yüksekliği: 7 m Yan sahne boyu: 14 m Yan sahne eni: 8 m	B14) Yan sahne yüksekliği: 6 m Yan sahne boyu: 12 m Yan sahne eni: 7 m	C14) Yan sahne yüksekliği: 5 m Yan sahne boyu: 10 m Yan sahne eni: 6 m
	A15) Arka sahne yüksekliği: 7 m Arka sahne boyu: 18 m Arka sahne eni: 8 m	B15) Arka sahne yüksekliği: 6 m Arka sahne boyu: 16 m Arka sahne eni: 7 m	C15) Soyunma Odası: 25 m2 - 2 adet
	A16) Soyunma Odası: 25 m2 - 4 adet	B16) Soyunma Odası: 25 m2 - 2 adet	
	A17) Acil Soyunma Odası: 30 m2 - 1 adet	B17) Acil Soyunma Odası: 25 m2 - 1 adet	

Çizelge A.1 (Devamı): Kültür Merkezlerinin Sınıflarına ilişkin Asgari Nitelikler (URL-15).

	A18) Orkestra Çukuru: en az 40 sanatçı alacak kapasitede, her sanatçı için 1,5 m ² (Orkestra çukuru zemini, hidrolik sistem ile gerektiğinde sahne kotuna kadar yükseltilerek sahneye katılır)	B18) Orkestra Çukuru: en az 30 sanatçı alacak kapasitede, her sanatçı için 1,5 m ² (Orkestra çukuru üzeri, gerektiğinde kapatılarak sahneye katılabilir.	
	A19) Dekor asansörü boşluğu: 4 x 6 m Kapı yüksekliği: 3,5m Kabin yüksekliği: 5 m (Dekor asansörü, dekor girişi sahne ile aynı kotta değilse yapılır) A20) Sahne gerisine hizmet veren teknik personel için odalar: 15 m² - 4 adet A21) İlk yardım Odası: 12 m² A22) Sanatçı çalışma odası: 10 m² - 4 adet A23) Sanatçı dinlenme salonu: 50 m² (Sanatçı çalışma ve dinlenme odalarına salon ya da kültür merkezi girişinden ayrı bir giriş yapılır.	B 19) Dekor asansörü boşluğu: 3 x 6 m Kapı yüksekliği: 3 m Kabin yüksekliği: 4 m (Dekor asansörü, dekor girişi sahne ile aynı kotta değilse yapılır) B20) Sahne gerisine hizmet veren teknik personel için odalar: 15 m² - 4 adet B21) İlk yardım Odası: 10 m² B22) Sanatçı çalışma odası: 10 m² - 2 adet B23) Sanatçı dinlenme salonu: 35 m² (Sanatçı çalışma ve dinlenme odalarına salon ya da kültür merkezi girişinden ayrı bir giriş yapılır.	C16) Dekor asansörü boşluğu: 3 x 5 m Kapı yüksekliği: 3 m Kabin yüksekliği: 4 m (Dekor asansörü, dekor girişi sahne ile aynı kotta değilse yapılır) C17) İlk yardım Odası: 10 m²

Çizelge A.1 (Devamı): Kültür Merkezlerinin Sınıflarına ilişkin Asgari Nitelikler (URL-15).

IV) Teknik Mekanlar	A24) Depo / Atölye: 100 m2 - 2 adet 75 m2 - 4 adet Depo / Atölye tavan yüksekliği 5 m (Bu mekanlar, çok amaçlı salonla ilişkili dekor, kostüm, vb malzemeler kültür merkezi içinde üretilecekse yapılır. Aksi halde, A 22 md.sinde yer alan mekanlar yapılır.) A25) Depo / Atölye: 100 m2 - 2adet 75 m2 - 2 adet Depo / Atölye tavan yüksekliği 5 m	B24) Depo / Atölye: 100 m2 - 1 adet 75 m2 - 1 adet Depo / Atölye tavan yüksekliği 5 m	C18) Depo / Atölye: 80 m2 - 1 adet Depo / Atölye tavan yüksekliği 5 m C19) Kütüphane: 200 m2 C20) M�ze: 75 m2 C21) Sergi Salonu / Galeri: 75 m2 C22) �alışma salonu: 100 m2 - 1 adet C23) Atölye / Stüdyo: 50 m2 - 1 adet C24) Derslikler: 30 m2 - 2 adet
V) Diğer Mekanlar	A26) Kütüphane: 300 m2 A27) M�ze: 120 m2 A28) Sergi Salonu / Galeri: 100 m2 A29) �alışma salonu: 100 m2 - 3 adet A30) Atölye / Stüdyo: 50 m2 - 3 adet A31) Derslikler: 30 m2 - 4 adet A32) Halk Kültürü Belgeliği: 100 m2 A33) Sinema:150 koltuk kapasiteli	B25) Kütüphane: 250 m2 B26) M�ze: 90 m2 B27) Sergi Salonu / Galeri: 90 m2 B28) �alışma salonu: 100 m2 - 2 adet B29) Atölye / Stüdyo: 50 m2 - 2 adet B30) Derslikler: 30 m2 - 3 adet B31) Halk Kültürü Belgeliği: 80 m2 B32) Sinema: 100 koltuk kapasiteli	C25) Halk Kültürü Belgeliği: 65 m2 C26) Sinema: 50 koltuk kapasiteli

EK B

Kültür Yatırımlarının Ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine Ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik 24 Nisan 2009 (URL-16).

MADDE 18 – (1) Kültür merkezleri, kültürel araştırma, üretim, koruma, sergileme, sanat ve kültür dallarında eğitim ve öğretim faaliyetlerine uygun üniteleri bünyesinde barındıran komplekslerdir. Söz konusu ünitelerden Yönetmelik gereği müstakilen belgelendirilebilecek türlerden birine ait olanlar ise özel hükümler saklı kalmak üzere, kapasite haricinde o türe ilişkin Yönetmelikte belirlenen nitelikleri taşır.

(2) Kültür merkezleri aşağıda belirtilen asgari nitelikleri taşır:

- a) Giriş holü ve salon/salonlarla bağlantılı, toplam salon/salonların kapasitesinin %50'sine hizmet verecek oranda, kişi başı 0,8 metrekare alan ayrılan, fuaye/fuayeler,
- b) Fuayeye hizmet veren büfe düzenlemesi,
- c) Farklı amaçlara hizmet veren ünitelerin veya Yönetmelikte belirtilen türlerin bir arada bulunması halinde ayrı ayrı fuaye alanları düzenlenmesi; ünitelerin tamamının ana fuaye ile bağlantılı olması durumunda fonksiyon çakışmasını önleyici düzenleme,
- ç) En az 250 koltuk kapasiteli çok amaçlı salon,
- d) Kişi başına 1,2 metrekare alan düşecek şekilde düzenlenmiş, en az 100 kişilik toplantı salonu veya çalışma amaçlı kullanılan salon,
- e) En az 30 metrekare alana sahip, verilen eğitime uygun donanımı olan iki adet derslik,
- f) Toplam kapasitesinin %25'ine hizmet verebilecek lokanta veya kafeterya,
- g) Kültür merkezinde yer alacak çeşitli birimlerden kullanıcıların rahatça buralarda verilen hizmetlerden yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler, kurs, eğitim programları ve eğitici personel,

ğ) Yeterli alan ve donanıma sahip bakım – onarım atölyeleri, depolama, arşivleme imkanı sağlayan yan birimler ve teknik alanlar,

h) Kültür Merkezleri bünyesinde ayrıca aŗağıdaki ünitelerden en az üç adedi bulunur:

1) En az 100 kiŗilik ikinci bir çok amaçlı salon,

2) Ayrı bir giriŗi olan en az 150 metrekare teŗhir alanlı müze,

3) En az 150 metrekare kullanıcı doküman alanı olan ve asgari 1500 kitap kapasiteli kütüphane,

4) En az 100 kiŗilik sinema,

5) En az 200 metrekare alanlı,  eŗitli sergiler için farklı mahal ve eserlere odaklı ıŗıklandırma düzenlemelerinin yapılabileceğı nitelikte; sergi panoları, kaideler, askı çubukları, camlı vitrin gibi donanıma sahip, en az bir adet depo mahalli bulunan sergi salonu veya sanat galerisi,

6) En az toplam 100 metrekarelik alana sahip; güzel sanatların, geleneksel veya  ağıdaŗ el sanatlarının uygulamalı eğıtiminin verildiğı; ilgili sanat dalına uygun karanlık oda, stüdyo,  alıŗma salonları, depolama ve sergileme amacına yönelik mahal düzenlemeleri bulunan, üretilen sanat dalının gereklerine göre seramik fırını, seramik tornası, tezg h, çamur teknesi, karıŗtırıcısı, baskı makinesi, ıŗıklı masa, ebru teknesi, ressam sehpası gibi teknik donanımları olan, üretilen eserlerin nakline uygun y k asansörleri, taŗıyıcı arabalar, rampalar ve malzeme giriŗi gibi yan hizmet ünitelerinin bulunduğı sanat atölyesi.

EK C

Çizelge C.1: KHEM Gözlem Metodu İle 14 Mayıs 2016, 11:55- 15:10 Arası Her Saat Başı 15 Dk Kaydedilen Mekansal Davranış Modları.

KHEM PERİYOD 11:55-12:10	GEÇME					BEKLEME					OTURMA								
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM					
	bakınarak geçme	bilet alarak geçme	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	7	1	3		2	11	3	1			2								
2 büfe	3		1			3													
3 fuaye sergi	4			1			1												
4 fuaye oturma	1					5	1						2						
5 salon girişi	3			2			1												
KHEM PERİYOD 12:55-13:10	GEÇME					BEKLEME					OTURMA								
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM					
	bakınarak geçme	bilet alarak geçme	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	6		2	4	2	2	1				9								
2 büfe	4			2		5	2		1		2	2							
3 fuaye sergi	6										7								
4 fuaye oturma	1					2		1	1								2		
5 salon girişi	3			16		13	1	1		2									
KHEM PERİYOD 13:55-14:10	GEÇME					BEKLEME					OTURMA								
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM					
	bakınarak geçme	bilet alarak geçme	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	10	2		8	2	12	3	2	1										
2 büfe	11		1	6		9		1	1										
3 fuaye sergi	10		1			5		2											
4 fuaye oturma	1												1				6		
5 salon girişi	3			8		10	1			3	4								
KHEM PERİYOD 14:55-15:10	GEÇME					BEKLEME					OTURMA								
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM		BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM					
	bakınarak geçme	bilet alarak geçme	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	8		2	9	4	2	1		1										
2 büfe	9		1	5		4	1												
3 fuaye sergi	11			6		7		1											
4 fuaye oturma	2			2							3								
5 salon girişi	5			7		30	3	1		4	2								

Çizelge C.2: KHEM Gözlem Metodu İle 14 Mayıs 2016, 15:55- 19:10 Arası Her Saat Başı 15 Dk Kaydedilen Mekansal Davranış Modları.

KHEM PERİYOD 15:55-16:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak geçme	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	17	1	3	9	2	6	3	1				4	2						
2 büfe	10		1	3		8	3			2		2							
3 fuaye sergi	16			2		4	1												
4 fuaye oturma	4			2															
5 salon girişi	1		2	2		2	1												
KHEM PERİYOD 16:55-17:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak geçme	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	11	2	1	8		7	2					3							
2 büfe	9		2	6		7	2			1		2	1						
3 fuaye sergi	16			4		7	1			2									
4 fuaye oturma	3			2		2	4							1					
5 salon girişi	3							1											
KHEM PERİYOD 17:55-18:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak geçme	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	20	1	2	3		6	4			2		6							1
2 büfe	20		1	1		8	4	2				5							
3 fuaye sergi	9			9		4													
4 fuaye oturma	2		1				1								1				4
5 salon girişi																			
KHEM PERİYOD 18:55-19:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak geçme	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	17			2	6	9	2	4		4		11	2						
2 büfe	13		1		2	5	3	5		2		11							
3 fuaye sergi	9			2															
4 fuaye oturma	5		1			2	1					2		1	1		1		5
5 salon girişi	6			4		5													

EK D

Çizelge D.1: PAKE Gözlem Metodu İle 15 Mayıs 2016, 12:00- 14:00 Arası Her Saat Başı 15 Dk Kaydedilen Mekansal Davranış Modları.

PAKE PERİYOD 11:55-12:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak geçme	konusarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konusarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	3			4		2													
2 danışma			1																
3 fuaye	4					2		1											2
4 sağ salon girişi	3					2													
5 sol salon girişi	3						4												
PAKE PERİYOD 12:55-13:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak geçme	konusarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konusarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	17			9		8				4									
2 danışma			1						1										
3 fuaye	8			5		15			1			2			1				
4 sağ salon girişi	10		1	5	4	8						4							
5 sol salon girişi	8			7			3					2							
PAKE PERİYOD 13:55-14:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak geçme	konusarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konusarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	19			10		11						3							
2 danışma	2			2											1	1			
3 fuaye	10			15		7	2	2				4		1					
4 sağ salon girişi	16			12		4													
5 sol salon girişi	12			7		13	5	1		4	2								
PAKE PERİYOD 14:55-15:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak geçme	konusarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konusarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek
1 giriş	17			16		12		1		3									
2 danışma	3			2		4								1		2			
3 fuaye	14			11		6	2	5		2		2							
4 sağ salon girişi	30			8		4				2		2							
5 sol salon girişi	17		1	21			11	1		2	4	3							

Çizelge D.2: PAKE Gözlem Metodu İle 15 Mayıs 2016, 15:55- 19:10 Arası Her Saat Başı 15 Dk Kaydedilen Mekansal Davranış Modları.

PAKE PERİYOD 15:55-16:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM				
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	16			12		4	1	1												
2 danışma	1			2										1				2		2
3 fuaye	14			13				1			4	2		1						
4 sağ salon girişi	16		1	9				3			6									6
5 sol salon girişi	24			21				4	2		9									
PAKE PERİYOD 16:55-17:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM				
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	11			17		2						2								
2 danışma			1	2								4	2							4
3 fuaye	1			17	2		3	2	1		2	5								3
4 sağ salon girişi	17			14			14													
5 sol salon girişi	19		3	17			5	8												
PAKE PERİYOD 17:55-18:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM				
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	12			14		3	4					2		1						
2 danışma	2																			
3 fuaye	19			17			2	1	1											
4 sağ salon girişi	16			24	3		8		1	1			2	1						
5 sol salon girişi	18			14			4	6	2											
PAKE PERİYOD 18:55-19:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM				
	bakınarak geçme	bilet alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet alarak/soru sorarak	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	ayakta sohbet	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	6		1	13		12	3													
2 danışma				1					1			1								2
3 fuaye	17			8			2													
4 sağ salon girişi	12			19			4	2												2
5 sol salon girişi	15			17			2	1	1											2

EK E

Çizelge E.1: CKM Gözlem Metodu İle 15 Nisan 2016, 11:55 -15:10 Arası Her Saat Başı 15 Dk Kaydedilen Mekansal Davranış Modları.

CKM PERİYOD 11:55-12:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM				
	bakınarak geçme	bilet/ mısır alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır alarak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak / bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	(panolara) bakmak	konuşarak beklemek	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	11	-	-	4	-	6							2	1					2	
2 fuaye	9	-		12	-	18	1	1		4		3	3		2		5		6	
3 bilet gişesi			2	5	6		3	1		3		7								
4 mısırcı	3	3		2	5	6	2	2		5		6								
5 salon girişi	-												-	-	-	-	-	-	-	
CKM PERİYOD 12:55-13:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM				
	bakınarak geçme	bilet/ mısır alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır alarak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	konuşarak / tel.bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	panolara bakmak	konuşarak beklemek	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	14			8		10							2						3	
2 fuaye	18	-		2	13	-	2	1		5		2	3	7	1	4	-	9	5	2
3 bilet gişesi	2	5	1	7	9		4	3	2	4		7	3							
4 mısırcı	8	5	5	13	8	4	1	5		6		8	5							
5 salon girişi	1	-		1	4	-	2	1												
CKM PERİYOD 13:55-14:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM				
	bakınarak geçme	bilet/ mısır alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır alarak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak / tel.bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	panolara bakmak	konuşarak beklemek	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	2	-	1	3	-	8	3	-				6					2		4	
2 fuaye	9	-		22	-	9	-	-	-	-	-	-	3	1	2		2		2	
3 bilet gişesi	2	6		2	10		5	2		4		7	-	-	-	-	-	-	-	
4 mısırcı	4	3		7	5	2	2		3	3		5	-	-	-	-	-	-	-	
5 salon girişi																				
CKM PERİYOD 14:55-15:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA							
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM				
	bakınarak geçme	bilet/ mısır alarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır alarak geçme	konuşarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak / bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	panolara bakmak	konuşarak beklemek	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/ içmek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/ içmek	
1 giriş	4	-	1	6	-	3	1	1		1		2	1		1		2		4	
2 fuaye	21	-		12	-	9	2	1		2		2	5	1	2	1	4		2	
3 bilet gişesi			1	2	4	3	3	2	10	7		4	4							
4 mısırcı	4	5	1	5	11			2	2	2		2	-	-	-	-	-	-	-	
5 salon girişi	3	-	1	3	-	7														

Çizelge E.2: CKM Gözlem Metodu İle 15 Nisans 2016, 15:55 19:10 Arası Her Saat Başı 15 Dk Kaydedilen Mekansal Davranış Modları.

CKM PERİYOD 15:55-16:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet/ mısır olarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır olarak geçme	konusarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak / bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	panolara bakmak	konusarak beklemek	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/içm ek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/içm ek
1 giriş	5	-		8	-	7				2					1		3		
2 fuaye	10	-		2	13	-	23	1	3		2		2	2	1	4	4		7
3 bilet gişesi	3		8	2	5		12	4	3	2	2	5	7	4	-	-	-	-	-
4 mısırcı	5		7		12		5	5	5		3	3	7		-	-	-	-	-
5 salon girişi																			
CKM PERİYOD 16:55-17:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet/ mısır olarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır olarak geçme	konusarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak / bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	panolara bakmak	konusarak beklemek	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/içm ek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/içm ek
1 giriş	7				8		18				3		1						3
2 fuaye	21	-	-		27	-	35	-	2	-	2	2	-	2	2	3		5	4
3 bilet gişesi	6		5	2	7		6	11	4	3	3	9	13	7					
4 mısırcı	6		4	-	10		12	12	1	2	-	2	2	3					
5 salon girişi	5	-			3	-	2		2										
CKM PERİYOD 17:55-18:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet/ mısır olarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır olarak geçme	konusarak geçme	(panolara) bakınmak	tel.ile konuşarak/ bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	panolara bakmak	konusarak beklemek	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/içm ek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/içm ek
1 giriş	14	-			6	-	32				-				2			3	4
2 fuaye	21	-	-		46	-	59		2	1	-	3	6	-	6		7	4	8
3 bilet gişesi	10		7	4	8		18	13	10	1	4	12	10	14					
4 mısırcı	12		12	3	19		21	36	2			2	4	2					
5 salon girişi																			
CKM PERİYOD 18:55-19:10	GEÇME						BEKLEME						OTURMA						
	BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			BİREYSEL ETKİLEŞİM			TOPLU ETKİLEŞİM			
	bakınarak geçme	bilet/ mısır olarak	görevliye soru sorarak	bakınarak geçme	bilet/ mısır olarak geçme	konusarak geçme	(panolara) bakınmak	konuşarak / tel.bakarak beklemek	görevliye soru sorarak	panolara bakmak	konusarak beklemek	görevliye soru sormak	çevreyi seyretme	gazete/ kitap okumak	tel./ laptop ile uğraşmak	bir şey yemek/içm ek	çevreyi seyretme	sohbet etme	bir şey yemek/içm ek
1 giriş	26				32		71		1			10							
2 fuaye	21	-	-		17		29							2		1		2	
3 bilet gişesi	3		7		7		8	4	1	1		3	2	-	-	-	-	-	-
4 mısırcı	2		1		2		5							-	-	-	-	-	-
5 salon girişi	4	-	-		2	-	6			1	-			-	-	-	-	-	-

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad :Çiğdem BAYRAM
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1989, Ankara
E-posta :arch.cigdem@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** :2014, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
2013, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü (Çift Anadal Programı)

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- **3.lük Ödülü**, Koçtaş İç Mekan Tasarım Yarışması, 2011, A. Yavuz, E. Baboğlu ile birlikte.